

Trafikskadenämnden

Protokoll fört vid möte med Trafikskadenämndens råd den 23 september 2019

Närvarande

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

Övriga närvarande:

[Redacted]

1 §

Mötet öppnas

Ordföranden förklarar rådsmötet öppnat och hälsar de närvarande välkomna.

2 §

Dagordningen

Dagordningen fastställs.

3 §

Justeringsmän

Till justeringsmän utses [Redacted] och [Redacted]

4 §

Anmälan av övriga frågor

██████████ anmäler frågan om ersättningen för uteblivna värnpliktsförmåner behöver utredas.

5 §

Rapport från arbetsgrupp om arbete efter 65 år m.m.

██████████ redovisar innehållet i promemorian "Översyn av frågan om arbete och ersättning för inkomstförlust efter 65 års ålder samt rätten till omprövning av denna fråga", bilaga 1. If och Länsförsäkringar framför synpunkter på hur rätten till omprövning ska hanteras i fall då den skadade inför slutprövningen haft möjlighet att framställa ett anspråk men av olika skäl inte gjorde det. ██████████ uppger att arbetsgruppen kommer att beakta synpunkterna och diskutera om de bör föranleda en komplettering av rapporten eller om frågan i stället bör lösas genom avgöranden i nämnden.

Efter diskussion och beaktande av ovanstående synpunkter **beslutar** rådet i enlighet med förslaget.

6 §

Rapport från arbetsgrupp om ersättning vid ändrad invaliditet

██████████ redovisar innehållet i promemorian "Ersättning vid ändrad invaliditet", bilaga 2. Hon uppger att arbetsgruppen kommer att göra en sammanfattning av rapporten och inkludera exempel på hur beräkningen bör göras i olika fall.

Efter diskussion **beslutar** rådet i enlighet med förslaget.

7 §

Begäran från arbetsgrupp om närmare utredning av det medicinska tabellverket

██████████ uppger att punkten 7 utgår från dagens rådsmöte. Inför mötet har frågan väckts om Svensk Försäkring behöver utreda även andra frågor om det medicinska tabellverkets avsnitt om nedsatt sexuellfunktion. Arbetsgruppen kommer att till nästa rådsmöte lämna förslag om samtliga frågor som bör utredas.

8 §

Redovisning av under året lämnade referat

██████████ redovisar de referat som lämnats av Trafikskadenämnden per den 23 september 2019. Hon redovisar även de övriga referat som nämnden redan nu har fattat beslut om för 2019.

9 §

Information från kansliet

██████████ och ██████████ informerar om de frågor som framgår av bilaga 3.

██████████ upplyser att frågan om nämndens utredningsskyldighet kommer att behandlas vid rådsmötet den 25 november 2019.

10 §

Övriga frågor

██████████ redogör för Folksams fråga om ersättningen för uteblivna värnpliktsförmåner som behandlades vid rådsmötet den 30 november 2015 behöver utredas. Sedan dess har förhållandena ändrats. De personer som blir antagna till en grundutbildning i dag får fler förmåner än tidigare, både skattefria och skattepliktiga. Grundutbildningens längd har också ändrats.

Efter diskussion beslutar rådet att frågan om ersättning för uteblivna värnpliktsförmåner bör utredas närmare, lämpligen genom en en- eller tvåmansutredning vid nämndens kansli.

Nästa ordinarie rådsmöten kommer att hållas den 25 november 2019.

11 §

Mötet avslutas

██████████ tackar de närvarande och förklarar rådsmötet avslutat.

Stockholm den 23 september 2019

Vid protokollet:

Justeras:

Stockholm den 8/11-19 Stockholm den 13/11-19 Stockholm den 5/11-19

Till

2019-09-09

Trafikskadenämndens råd

Översyn av frågan om arbete och ersättning för inkomstförlust efter 65 års ålder samt rätten till omprövning av denna fråga

1. Arbetsgruppens uppdrag

Sedan år 2001 har arbetstagare i Sverige laglig rätt att stanna kvar i sin anställning till 67 års ålder. Generellt anses emellertid pensionsåldern fortfarande vara 65 år, vilket också är den normala övre gränsen för ersättning för inkomstförlust i Trafikskadenämndens praxis. Det är emellertid inte ovanligt att en skadelidande hävdar att han eller hon som oskadad skulle ha fortsatt att arbeta efter 65 års ålder och därför har rätt till ersättning för inkomstförlust under en längre tid. Ett sådant yrkande kan framställas i samband med den ursprungliga skadeanmälan eller senare och de omständigheter som åberopas som bevisning varierar. Nämnden har därför beslutat att se över vissa frågor som typiskt sett uppkommer vid yrkanden om ersättning för inkomstförlust efter 65 års ålder.

2. Arbetsgruppens förslag; en sammanfattning

1. Schablonåldern 65 år för inkomstförlust bör vara oförändrad till dess att reglerna om riktålder har antagits och börjat tillämpas, vilket enligt regeringens förslag ska inträffa år 2026.
2. Den skadelidande har bevisbördan för att han eller hon skulle ha arbetat efter fyllda 65 år eller efter riktåldern. Beviskravet är detsamma som för den som påstår att han eller hon som oskadad skulle ha haft ett visst arbete eller en viss inkomst.
3. Arbetsgruppen har övervägt vilken bevisning som bör anses tala för att någon som oskadad skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller riktåldern och hur bevisläget kan variera beroende på den skadelidandes förhållanden.
4. Egna företagare och lantbrukare har ofta ett bättre bevisläge när de gör gällande att de skulle ha fortsatt att arbeta efter 65 års ålder eller efter riktåldern.
5. Om nämnden godtar att den skadelidande skulle ha arbetat efter 65 år eller riktåldern återstår det att bedöma omfattningen av detta arbete.
6. Om den skadelidande gör sannolikt att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller riktåldern innebär det en sådan väsentlig förändring som medför rätt till

omprövning. Ny bevisning, som exempelvis statistik som inte fanns vid slutprövningen, kan medföra att en väsentlig förändring föreligger.

7. Det bör sakna betydelse för rätten till omprövning om ärendet slutprövades före eller efter lagändringen år 2001.

2. Bakgrund

Enligt 32 a § lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS) har en arbetstagare sedan den 1 september 2001 rätt att kvarstå i sin anställning till utgången av den månad då han eller hon fyller 67 år, den s.k. LAS-åldern. Dessförinnan var arbetstagarens skyldighet att avgå med ålderspension inte reglerad i lag utan i kollektivavtal eller enskilda avtal. Den vanligaste åldern för avgångsskyldighet var 65 år. Av socialförsäkringsbalken 56 kap. 3 § följer vidare att en försäkrad har rätt att ta ut allmän pension från den månad då han eller hon fyller 61 år.

Trots att medellivslängden ökat betydligt efter det att de senaste förändringarna i pensionssystemet kom på plats är den vanligaste pensionsåldern fortfarande omkring 65 år. Enligt praxis utgår nämnden också från att den skadelidande skulle ha arbetat till 65 år om skadan inte hade inträffat. Denna praxis har inte ändrats sedan arbetstagarna fick en lagstadgad rätt att behålla sin anställning till 67 år. Därför betalas ersättning för inkomstförlust normalt ut löpande i form av en livränta fram till 65 års ålder.

Den verkliga pensionsåldern är dock ofta lägre än 65 år – år 2018 var utträdesåldern i genomsnitt 64,1 år – vilket innebär att nämndens praxis i många fall är fördelaktig för den skadelidande. Att försäkringsbolagen betalar livränta till 65 års ålder följer också av att privata försäkringar, som kompletterar det skatte- och avgiftsfinansierade skyddet, har anpassats till de åldersgränser som gäller inom trygghetssystemen.

Principerna för det nuvarande pensionssystemet bygger på de förutsättningar som gällde år 1994. Därefter har medellivslängden ökat snabbare än beräknat medan medelpensioneringsåldern inte har ökat lika mycket. Den s.k. pensionsgruppen – en blocköverskridande arbetsgrupp med företrädare för partierna bakom 1994 års pensionsreform – kom i december 2017 överens om en stegvis höjning av de pensionsrelaterade åldersgränserna. Överenskommelsen utgick från Pensionsåldersutredningens analyser (SOU 2013:25, Åtgärder för ett längre arbetsliv).

Överenskommelsen utvecklades i en departementspromemoria, Höjda åldersgränser i pensionssystemet och i andra trygghetssystem (Ds 2019:2), som remitterades till ett stort antal myndigheter och organisationer.

Regeringen har nu föreslagit att de första delarna av förslaget ska träda i kraft den 1 december 2019 och den 1 januari 2020 (prop. 2018/19:133). Dessa delar avser en höjning av den nedre åldersgränsen för att ta ut allmän pension, en höjning av den ålder som arbetstagare har rätt att ha kvar sin anställning till (LAS-åldern) samt införandet av en riktålder (se mer om detta begrepp nedan).

Ärendet ska debatteras i kammaren den 16 oktober 2019.

I proposition 2018/19:91 föreslog regeringen att anställningsskyddet skulle förlängas till dess att arbetstagaren fyllt 69 år. Den 18 juni 2019 beslutade riksdagen att bifalla förslaget. Åldersgränsen kommer att höjas stegvis, till 68 år den 1 januari 2020 och till 69 år den 1 januari 2023.

Föreslagna åldersgränser

Inte heller i framtiden kommer det att finnas någon fast åldersgräns för uttag av allmän pension. Åldersgränserna kommer successivt att ändras enligt följande.

År 2020

- Lägsta ålder för att ta ut allmän pension höjs från 61 år till 62 år
- Rätten att ha kvar sin anställning (LAS-åldern) förlängs från 67 till 68 års ålder

År 2023

- Lägsta ålder för att ta ut allmän pension höjs från 62 år till 63 år
- Lägsta ålder för garantipension höjs från 65 år till 66 år
- 65-årsgränser i trygghetssystemen (t.ex. sjukförsäkringen och a-kassan) höjs till 66 år
- Rätten att ha kvar sin anställning (LAS-åldern) förlängs från 68 till 69 års ålder

År 2026

- Lägsta ålder för att ta ut allmän pension höjs från 63 år till 64 år
- Ålder för garantipension knyts till en ny riktålder, vilket inledningsvis förväntas innebära en höjning till 67 år. Övriga pensionsrelaterade åldrar och kringliggande system, inklusive LAS-åldern, knyts till riktåldern.

Riktålder

Riktålder är ett nytt begrepp inom socialförsäkringssystemet. Avsikten är att riktåldern från år 2026 ska styra de pensionsrelaterade åldersgränserna i pensionssystemet och i angränsande trygghetssystem och fungera som ett tydligt riktmärke för de försäkrades individuella pensionsbeslut. Det främsta syftet är att ersätta dagens starka 65-årsnorm. När riktåldern förändras ska trygghetssystemen, som exempelvis sjukförsäkring och a-kassa, följa med i förändringarna. Riktåldern ska automatiskt justeras upp med ungefär två tredjedelar av förändringen i den genomsnittliga återstående livslängdens vid 65 års ålder.

Riktåldern ska fastställas sex år före det år den börjar gälla. På så sätt ska de försäkrade få möjlighet att planera sin pensionstidpunkt. Enligt förslaget ska riktåldern beräknas första gången år 2020 och således börja tillämpas första gången år 2026. En ny beräkning av riktåldern ska sedan göras varje år, vilket dock inte innebär att den kommer att ändras lika ofta. När riktåldern ändras ska de åldersgränser som är knutna till den riktålder som gällde före ändringen fortsätta att gälla för en försäkrad som uppnått en sådan åldersgräns före ändringen. Det innebär t.ex. att om riktåldern år 2035 höjs från 67 år till 68 ska den som redan

år 2034 uppnått den då gällande riktåldern för pension eller en annan åldersgräns som är knuten till riktåldern även fortsättningsvis anses ha uppnått denna åldersgräns.

Förslaget innehåller också ett särskilt undantag för dem som redan har ett långt arbetsliv bakom sig men som ändå riskerar låga pensioner. De som har arbetat i 44 år kommer sålunda att undantas från höjningen av garantipensionsåldern.

3. Arbetsgruppens överväganden och förslag

3.1. Schablonåldern 65 år för inkomstförlust bör vara oförändrad till dess att reglerna om riktålder har antagits och börjat tillämpas, vilket enligt regeringens förslag ska inträffa år 2026

Det finns olika sätt att definiera och beräkna genomsnittsålder för uttag av pension. En definition är den ålder då en person utträder ur arbetskraften. Det brukar kallas för *utträdesålder*. Mellan åren 2010-2018 ökade utträdesåldern något för varje år. År 2017 var utträdesåldern i genomsnitt 64,0 år, för den som hört till arbetskraften vid 50 års ålder. År 2018 var utträdesåldern i genomsnitt 64,1 år. Sedan mitten av 1990-talet har kvinnors utträdesålder i genomsnitt varit ett år lägre än mäns utträdesålder.

En annan definition av pensionsålder är den ålder då en person beviljas eller börjar ta ut en pensionsförmån. Det brukar kallas för *pensioneringsålder*. Medelpensioneringsålder kan beräknas på olika sätt beroende på om personer med sjukersättning inkluderas eller inte. En persons pensioneringsålder kan beräknas från den ålder han eller hon får sjukersättning. Medelpensioneringsålder mäter således inte vid vilken tidpunkt personer slutar att förvärvsarbeta. Det är till exempel tillåtet att ta ut hel ålderspension och fortfarande förvärvsarbeta. Medelpensioneringsålder som inte inkluderar personer med sjukersättning var i genomsnitt 64,6 år för såväl år 2017 som för år 2018. Medelpensioneringsåldern har legat stadigt kring 64,5 år sedan år 2009.

Enligt siffror från Pensionsmyndigheten blir det allt vanligare att ta ut inkomstpension före 65 års ålder. Det blir också allt vanligare att ta ut inkomstpensionen vid en högre ålder än 65 år, men den ökningen är inte lika stor som ökningen i åldrarna 61-64 år. Under de senaste åren har sju-åtta procent av varje åldersklass tagit ut inkomstpension vid 61 års ålder.

Eftersom utträdesålder och medelpensioneringsålder visar att det fortfarande är vanligt att lämna arbetslivet och/eller ta ut pensionsförmån före 65 års ålder anser arbetsgruppen att schablonåldern 65 år bör kvarstå till dess förslaget om riktålder börjat tillämpas år 2026. Därefter bör nämnden istället utgå från den vid varje tid gällande riktåldern, som således blir den nya schablonåldern när livräntan ska bestämmas.

3.2. Den skadelidande har bevisbördan för att han eller hon skulle ha arbetat efter fyllda 65 år eller efter riktåldern. Beviskravet är detsamma som för den som påstår att han eller hon som oskadad skulle ha haft ett visst arbete eller en viss inkomst

Den som påstår att han eller hon skulle ha haft ett visst arbete eller en viss inkomst som oskadad måste göra sannolikt att så skulle ha varit fallet.

Bevisbördan är densamma som i andra fall när ett visst arbete eller en viss inkomst ska bevisas. Det är alltså den skadelidande som ska göra sannolikt att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder, alternativt efter det att riktåldern har uppnåtts.

3.3. Arbetsgruppen har bl.a. övervägt vilken bevisning som bör anses tala för att någon som oskadad skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller riktåldern och hur bevisläget kan variera beroende på den skadelidandes förhållanden

Vad som krävs för att den skadelidande ska göra sannolikt att han eller hon som oskadad skulle ha arbetat efter 65 år eller efter riktåldern kan inte besvaras i generella termer. Trots att en individuell bedömning alltid måste göras finns det emellertid faktorer som typiskt sett kan beaktas.

Kravet på den bevisning som läggs fram måste vara likställt med det som krävs för att den skadelidande skulle kunna visa att han eller hon skulle ha haft ett visst arbete eller en viss inkomst som oskadad. Det kan alltså inte räcka med ett påstående från den skadelidandes sida. Trots att det för den som har en anställning finns en laglig rätt att arbeta till 67 års ålder är det fortfarande vanligt att gå i pension före 65 års ålder.

Omständigheter som nämnden hittills har beaktat vid bedömningen av om en skadelidande sannolikt skulle ha arbetat efter 65 år är bl.a.

- att han eller hon som skadad faktiskt har arbetat efter 65 års ålder,
- att arbetsgivaren har intygat att den skadelidandes tjänster behövts efter 65 års ålder,
- att det i den skadelidandes yrke eller anställning är vanligt att arbeta efter 65 års ålder och
- att det finns goda förutsättningar för fortsatt arbete i det enskilda fallet.

Nämnden har också beaktat arbetets karaktär, d.v.s. om det är tungt eller på annat sätt påfrestande.

Faktorer som typiskt sett kan beaktas vid bedömningen är följande.

- Vilket yrke den skadelidande har. Vissa yrkesgrupper arbetar längre än andra, och om den skadelidande visar att man inom den aktuella yrkesgruppen normalt eller ofta arbetar längre än till 65 års ålder eller riktåldern bör det beaktas vid bedömningen. Det är den skadelidande som har bevisbördan och som bör ge in underlag för en sådan bedömning. Bolaget har dock en utredningsskyldighet och bör i förekommande fall hjälpa den skadelidande med råd om

vilken utredning som kan behövas. Därutöver har nämnden inom ramen för sin utredningsskyldighet alltid möjlighet att begära in mer utredning.

- En överenskommelse med arbetsgivaren före trafikolyckan är en faktor som typiskt sett kan vara aktuell när den skadelidande var i närheten av 65 års ålder eller riktåldern vid olyckstillfället. Här måste beaktas att det kan finnas sådana överenskommelser i särskilda fall – t.ex. med särskilda villkor om arbetstid och ersättning –, men även utan en överenskommelse löper anställningen på som vanligt efter 65 års ålder och fram till LAS-åldern. Trots att det inte finns någon uttalad överenskommelse mellan arbetsgivaren och den skadelidande kan alltså andra faktorer tala för att den skadelidande skulle ha fortsatt arbeta.
- Den skadelidandes hälsotillstånd kan, redan bortsett från trafikskadan, vara sådant att arbete efter 65 års ålder eller efter riktåldern framstår som mindre sannolikt. Motsatsvis kan avsaknad av andra besvär vara en faktor som talar för att den skadelidande skulle ha fortsatt att arbeta efter den gängse pensionsåldern.
- Behovet av den skadelidandes insatser på arbetsplatsen eller i branschen.
- Hur arbetsutbudet ser ut efter 65 års ålder eller efter riktåldern. Med arbetsutbudet avses här hur många som vill och kan arbeta vidare i det aktuella yrket eller anställningen och i vilken omfattning man arbetar i sådana fall.
- Om yrket och arbetsplatsen finns kvar, och om de finns kvar i den region där man bor. Om så inte är fallet kan det tala emot att den skadelidande skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller riktåldern.

Det bör normalt inte räcka att hänvisa till en enstaka omständighet för att det ska anses sannolikt att man skulle ha fortsatt att arbeta; en samlad bedömning av bevisningen måste göras i varje fall. En hänvisning till statistik eller till att det är vanligt att arbeta i högre åldrar i en viss bransch eller på en arbetsplats torde sällan vara tillräckligt för att göra arbete efter 65 år eller riktåldern sannolikt.

Skador som redan från början har reglerats schablonmässigt är undantagna från kravet på en individuell bedömning. I första hand gäller detta således barnskador. Då bör istället schablon- eller riktåldern tillämpas.

Erfarenhetsmässigt är det vanligt att ett beslut om att fortsätta arbeta fattas i relativt nära anslutning till 65-årsdagen. Det kan således ligga närmare till hands att vid slutprövningen göra gällande att man skulle ha fortsatt arbeta som oskadad om sådana planer redan funnits och det kan i vissa fall också vara lättare att bevisa detta, t.ex. genom intyg från arbetsgivaren.

För en ung person kan det vara avsevärt svårare att veta hur länge man som oskadad skulle ha varit intresserad av att arbeta. Det är också svårare att med tillräcklig grad av sannolikhet visa att man skulle ha arbetat längre än till 65 års ålder eller riktåldern när det är långt kvar till dess.

Det föreligger också en skillnad i bevisläge som beror på om den skadelidande är delvis arbetsförmögen eller helt utslagen från arbetsmarknaden. Blir den skadelidande helt arbetsförmögen kan det ofta vara svårare att visa att han eller hon skulle ha arbetat till hög

ålder som oskadad. För en person som är delvis arbetsförmögen och kanske dessutom är kvar hos samma arbetsgivare som skadad kan det vara lättare att visa att han eller hon även som oskadad skulle ha varit kvar på arbetsplatsen efter 65 års ålder eller riktåldern.

Sammantaget kan alltså ofta bevisläget vara sämre för en yngre person eller för någon som blir helt arbetsförmögen. Om bevisningen inte räcker till vid slutprövningen finns dock möjlighet att återkomma till bolaget och begära omprövning om det tillkommer ny bevisning som inte kunde förutses vid den tidigare prövningen.

I underhållsärenden måste underhållslivräntan i normalfallet gälla till den avlidnes riktålder och därefter halveras. Om det görs gällande att den avlidne skulle ha arbetat längre än till 65 års ålder alternativt efter riktåldern bör samma bevisregler gälla och samma bevisning beaktas som i övriga ärenden.

3.4. Egna företagare och lantbrukare har ofta ett bättre bevisläge när de gör gällande att de skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller efter riktåldern

Egna företagare och lantbrukare är yrkesgrupper som i viss utsträckning styr sin egen arbetssituation och statistiskt sett ofta arbetar längre än andra yrkesverksamma personer. Enligt statistik för år 2010 var nästan 52 procent av företagarna kvar i arbete vid 69 års ålder mot elva procent av de anställda. Vid 65 års ålder hade bara 17 procent av företagarna slutat att vara förvärvsarbetande.

I alla åldersgrupper är det vanligaste att man är anställd, men i takt med ökande ålder blir andelen som är sysselsatta som företagare större. I synnerhet sker detta efter 65 år och bland män i den åldern är det nästan lika vanligt att vara företagare som att vara anställd. En förklaring till den stora skillnaden i andelen företagare efter 65 år är att många av dessa tidigare har drivit ett företag vid sidan av sitt ordinarie arbete som anställd. När de sedan fyller 65 år är det många som avslutar sin anställning men fortsätter att arbeta i det egna företaget. De blir då företagare istället för att som tidigare ha klassats som anställda. Absolut vanligast är att driva ett jordbruk eller äga skog inom ramen för en enskild näringsverksamhet.

Dessa förhållanden innebär att företagare och lantbrukare ofta kan ha ett bättre bevisläge när de gör gällande att de skulle ha arbetat efter 65 års ålder alternativt efter riktåldern. Om inget annat görs gällande bör livränta emellertid även för dessa kategorier fastställas till 65 år eller riktåldern.

En egenföretagare eller lantbrukare som återkommer till bolaget med en begäran om omprövning kommer ofta att kunna göra sannolikt att de skulle ha arbetat längre än andra yrkeskategorier. Bevisfrågorna torde ofta avse i vilken omfattning de skulle ha arbetat och vilken inkomst de skulle ha haft.

3.5. Om nämnden godtar att den skadelidande skulle ha arbetat efter 65 år eller riktåldern återstår det att bedöma omfattningen av detta arbete

När den skadelidande har gjort sannolikt att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder har det i praktiken sällan blivit fråga om arbetets omfattning. Parterna och nämnden har ofta utgått från att den skadelidande skulle ha fortsatt att arbeta i samma omfattning som tidigare. Om den skadelidande har arbetat heltid godtas således ofta att det skulle ha blivit fallet även efter 65 års ålder.

Fram till 67 års ålder kan det ofta antas att den skadelidande skulle ha arbetat heltid eftersom anställningen förutsätts löpa på som tidigare om arbetsgivaren och den skadelidande inte har kommit överens om annat. Därefter finns det emellertid skäl att ifrågasätta att den skadelidande skulle ha arbetat i samma omfattning.

Statistik från Arbetsförmedlingen som avser år 2017 visar att 87,5 procent av männen och 69,3 procent av kvinnorna arbetar heltid i åldern 55-64 år. I åldern 65-74 år sjunker den siffran drastiskt då bara ca 35 procent av männen och ca 28 procent av kvinnorna arbetar heltid. Av Pensionsmyndighetens statistik framgår att överenskommen arbetstid år 2017 räknat i timmar per vecka var 39,8 för män i åldern 55-64 år, 28,9 för män i åldern 65-69 och 21,7 för män i åldern 70-74 år. Motsvarande siffror för kvinnor var 36,1 i åldern 55-64 år, 25,0 i åldern 65-69 år och 14,3 i åldern 70-74 år.

Statens tjänstepensionsverk (SPV) sammanställer information om när statsanställda väljer att ta ut allmän pension. På uppdrag av regeringen sammanställer SPV årligen denna information till en rapport som visar trender och statistik för pensionsavgångar inom statsförvaltningen. Inom statsförvaltningen är det idag fler som tar ut ålderspension vid 67-års månaden än vid 65-års månaden. Drygt 23 procent av ålderspensionerna år 2018 togs ut vid 67 års ålder eller senare, medan 18 procent tog ut den vid 65-års månaden. Knappt en tredjedel tar ut ålderspensionen före 65 års ålder.

Det är den skadelidande som har bevisbördan för att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller efter riktåldern, i vilken omfattning han eller hon skulle ha arbetat samt vilken inkomst han eller hon skulle ha haft. Den skadelidande måste bevisa i vilken omfattning han eller hon skulle ha arbetat och nämnden kan alltså inte utgå från att den skadelidande skulle ha arbetat i samma omfattning som före 65 års ålder eller riktåldern.

När en skadelidande gör gällande att han eller hon skulle ha fortsatt att arbeta blir det således fråga om en bedömning i tre steg. I det första steget måste den skadelidande göra sannolikt att han eller hon skulle ha arbetat efter riktåldern. I det andra steget måste den skadelidande göra sannolikt i vilken omfattning han eller hon skulle ha arbetat efter riktåldern. I det tredje steget måste det klargöras vilken inkomst den skadelidande skulle ha haft efter riktåldern.

3.6. Om den skadelidande gör sannolikt att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller riktåldern innebär det en sådan väsentlig förändring som medför rätt till omprövning. Ny bevisning som exempelvis statistik som inte fanns vid slutprövningen kan medföra att en väsentlig förändring föreligger

Det går inte att ange vad som generellt krävs för att väsentlighetskravet ska anses uppfyllt. Ny lagstiftning eller nya uppgifter och omständigheter ska beaktas. Om den skadelidande gör sannolikt arbete efter 65 års ålder eller riktåldern är det troligt att väsentlighetskravet är uppfyllt eftersom den skadelidande då troligen skulle ha arbetat i några år till med en högre inkomst.

Förslaget att nämnden ska följa riktåldern innebär att en ändring av denna är en sådan väsentlig förändring som medför rätt till omprövning. Arbetsgruppen föreslår också att nämnden i det informationsblad som skickas tillsammans med yttrandet upplyser om att ändrad riktålder kan medföra rätt till omprövning.

En annan fråga är om ny bevisning är en omständighet som medför rätt till omprövning. Ny statistik som inte fanns vid slutprövningen och som visar att den yrkesgrupp som den skadelidande tillhör arbetar längre än till 65 år eller riktåldern är t.ex. en omständighet som kan medföra att en väsentlig förändring föreligger.

Typiskt sett bör livränta utgå till riktåldern om den skadelidande inte gör gällande att han eller hon skulle ha arbetat längre. Den skadelidande har alltid rätt att komma tillbaka och begära omprövning vid ändrade förhållanden.

En fördel med att en skadelidande har rätt till omprövning om han eller hon kan göra sannolikt att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder eller riktåldern är att det inte behöver lämnas några generella förbehåll.

3.7. Det bör sakna betydelse för rätten till omprövning om ärendet slutprövades före eller efter lagändringen år 2001

Nämnden har vid en omprövning i denna fråga beaktat om ärendet har slutprövats före eller efter lagändringen 2001. Om ärendet slutprövats före lagändringen har omprövning beviljats eftersom det vid den slutprövningen inte gick att förutse att den skadelidande skulle ha haft rätt att arbeta till 67 års ålder. Om ärendet slutprövats efter lagändringen har nämnden ansett att rätten att behålla anställningen var en sådan omständighet som den skadelidande känt till och hade kunnat åberopa redan vid slutprövningen. Rätt till omprövning har därför inte ansetts föreligga i ett sådant fall.

Nämnden har alltså resonerat så att rätt till omprövning saknas om det har varit möjligt för den skadelidande att vid ett tidigare tillfälle hävda att han eller hon skulle ha arbetat efter 65 års ålder. En liknande problematik kommer framöver att uppstå vid ändringar av riktåldern. Frågan är alltså om en skadelidande som hävdar arbete efter riktåldern har rätt till omprövning

när detta hade kunnat göras gällande redan vid slutprövningen. Vidare uppstår frågan om den skadelidande alls har rätt till omprövning på den grunden att riktåldern har ändrats.

Att riktåldern sedermera ändras bör anses vara en sådan omständighet som var okänd då ärendet avslutades och som kan medföra rätt till omprövning. Det är viktigt att skilja på vad som grundar rätt till omprövning och vad som kan föranleda att nämnden sedan faktiskt ändrar ersättningen. Vid slutprövningen måste livräntan fastställas till ett visst datum och det kan ofta vara omöjligt för den skadelidande att med framgång göra gällande att han eller hon skulle ha arbetat till en riktålder som ligger långt fram i tiden och som är okänd vid slutprövningen. Ett yrkande där arbete efter riktåldern återopas måste därför kunna omprövas i ett senare skede.

Det bör vidare sakna betydelse att arbete efter riktåldern hade kunnat göras gällande redan vid slutprövningen. Om den skadelidande återkommer med ett nytt yrkande måste nämnden bedöma om det föreligger nya omständigheter och om dessa utgör en sådan väsentlig förändring som medför rätt till omprövning. Detta innebär också att det inte har någon betydelse för rätten till omprövning om ärendet slutprövades före eller efter lagändringen år 2001.

4. Ikraftträdande

I avvaktan på arbetsgruppens förslag har frågor som avser arbete efter 65 års ålder samt rätten till omprövning av denna fråga anstått vid prövning i nämnden.

Arbetsgruppen föreslår att förslaget ska tillämpas vid nämndsammanträden från och med 1 oktober 2019.

Ett nytt informationsblad från nämnden med information om att den skadelidande har rätt att återkomma och begära omprövning vid ändrad riktålder bör användas från och med årsskiftet 2019-2020.

Bilagor:

1. Pensionsgruppens överenskommelse om långsiktigt höjda och trygga pensioner från år 2017
2. Ds 2019:2 (medföljer ej)
3. Proposition 2018/19:133 (medföljer ej)
4. Kommande beslut från riksdagen ang. prop. 2018/19:133 (debatteras 16 oktober 2019)
5. Medelpensioneringsålder och utträdesålder maj 2018, Pensionsmyndigheten (medföljer ej)
6. Medelpensioneringsålder och utträdesålder m.m. 2019, Pensionsmyndigheten
7. Äldres arbetsmarknadssituation
8. Företagare tjänar mindre och arbetar längre än anställda

Socialdepartementet
Pensionsgruppen

Pensionsgruppens överenskommelse om långsiktigt höjda och trygga pensioner

Följande dokument är den överenskommelse mellan Pensionsgruppens partier som ingåtts för att utveckla pensionssystemet i syfte att säkra långsiktigt höjda och trygga pensioner. Överenskommelsen saknar författningsförslag men fungerar som riktlinjer i det fortsatta beredningsarbetet.

En ny överenskommelse för långsiktigt höjda och trygga pensioner

Sverige har ett i grunden bra pensionssystem, vars unika konstruktion väckte stor uppmärksamhet internationellt när det beslutades på 90-talet och flera länder har nu reformerat sina pensionssystem med inspiration från det svenska. Att pensionssystemet ligger utanför statens budget och betalar ut precis så mycket pensioner det finns pengar till gör pensionssystemet finansiellt hållbart, vilket gör att det inte riskeras att vältra över skulder på framtida generationer. Tillsammans med den politiska stabiliteten – att en stor majoritet av riksdagen stod bakom systemet – ger det goda förutsättningar för trygga pensioner.

Det är nu snart 20 år sedan pensionssystemet kom på plats och omvärlden har under tiden förändrats. Det har betydelse för pensionerna. Under de senaste åren har de partier som nu står bakom pensionsöverenskommelsen därför genomfört en större översyn av systemets olika delar. Detta arbete har lett Pensionsgruppen till slutsatsen att grundprinciperna och styrkorna i pensionssystemet ska bevaras, men att systemet i delar behöver moderniseras för att bli ännu bättre på att leverera trygga pensioner.

Partierna som står bakom pensionssystemet har därför kommit överens om en fortsatt renovering av pensionssystemet för att säkra långsiktigt höjda, hållbara och trygga pensioner. Pensionsgruppen tar härmed vidare den överenskommelse som gjordes i mars 2014 och kommer inom ramen för sitt uppdrag att fortsätta underhålla pensionssystemet och värna pensionsöverenskommelsen. Utgångspunkten för denna nya överenskommelse i Pensionsgruppen är att göra flera förbättringar av pensionssystem för att möjliggöra tryggare och högre framtida pensioner.

1. Reformering och förstärkning av grundskyddet

Omfattningen av grundskyddet har successivt minskat i förhållande till medianinkomsten i samhället. Samtidigt har grundskyddet en starkt bidragande funktion i fråga om att förbättra för de sämst ställda pensionärerna. Av dessa skäl har Pensionsgruppen tagit initiativ till en grundläggande analys av grundskyddets konstruktion och effektivitet i syfte att ta fram förslag till förändringar som ger sammantaget bättre egenskaper för dem med låga pensioner, på kort och på lång sikt.

Det är endast garantipensionen i grundskyddet som omfattas av pensionsöverenskommelsen. Eftersom det finns tydliga kopplingar behöver en genomlysning av grundskyddet dock övervägas samlat med beaktande även av bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd.

I arbetet med att förändra grundskyddet ska det, förutom att ge ekonomisk grundtrygghet, finnas ett särskilt fokus på att det ska löna sig att ha arbetat. Förändringar ska så långt möjligt präglas av stärkta drivkrafter till arbete och att det även för personer som omfattas av grundskyddet ska finnas drivkrafter för ett längre arbetsliv.

Utredningen pågår till den 2 februari 2018.

Pensionsgruppen är överens om att den inriktning som gäller för arbetet är att stärka och höja grundskyddet genom att:

- Grundskyddet ska förbättras och ha särskilt fokus på de ekonomiskt mest utsatta och därigenom minska inkomstgapet mellan kvinnor och män.
- För ökad träffsäkerhet ska garantipensionen utvidgas med ett mer behovsprövat tillägg. Tillägget ska integreras i garantipensionen och inte utformas som en ny förmån. Behovsprövningen av tilläggsdelen sker genom en inkomstprövning. Rätten till tilläggsdelen ska prövas automatiskt utan krav på särskild ansökan och den ska på motsvarande sätt som för den nuvarande garantipensionen omprövas automatiskt vid ändrade förhållanden.
- Taket för bostadstillägget höjs.
- Behovsprövningen i bostadstillägget ska bli effektivare genom att i ökad utsträckning värdera alla inkomster lika samt renodlas för att tydligare kopplas till bostadskostnaden.
- Möjligheterna för personer med garantipension att stärka sin ekonomiska situation genom ett längre arbetsliv ska förbättras.
- Förändringar bör genomsyras av att det ska vara tydligt ekonomiskt bättre att ha arbetat jämfört med nivån på grundskyddet.

2. Reformerat premiepensionssystem

Premiepensionssystemets syfte är att sprida risk och att bidra till en hög avkastning i syfte att stärka framtida pensioner. Nackdelar till följd av en svårkontrollerad mängd fonder och missbruk hos vissa fondbolag och rådgivare förekommer dock.

Det finns ett samhälleligt intresse av att människor får en pension som går att leva på och därför har vi en obligatorisk allmän pension. Premiepensionen är en del av den allmänna pensionen och därmed en del av socialförsäkringen för vilken det finns ett statligt ansvar. Det ska alltid vara spararens och pensionärens intresse som kommer i första hand. Det finns utifrån det skäl att i ett första steg och så snart det är möjligt strama upp reglerna för att stävja missbruk och göra fondtorget mer säkert med utgångspunkt i det 30-punktsprogram som föreslås i promemorian Ett tryggt och mer hållbart fondtorg (PM 2017:xx). Åtgärderna kommer göra fondtorget mer tryggt men fortfarande kommer fondtorget vara svårt att överblicka vilket gör det mycket svårt att upprätthålla en tillräcklig tillsyn och garantera frihet från missbruk, samt för den enskilde att göra välinformerade och rationella val. En styrning av kriterier genom lag innebär också att systemet är trögrörligt i fråga om förändringar i kriterierna. Det behöver därför i ett andra steg ske strukturella åtgärder i syfte att uppnå mer tillit till systemet och mer trygga pensioner.

Staten bör i större utsträckning ta ansvar för att premiepensionssystemet är konstruerat utifrån hur människor faktiskt agerar och inte utifrån hur man anser att de borde agera. Staten bör ta ansvar för att utfallet är rimligt och säkert, särskilt för dem som inte väljer. Det innefattar dock inte någon garanti för nivån på avkastningen.

Förvalet har en särskilt stark prägel av socialförsäkring och ska ha fokus på att utgöra ett tryggt system under hela livet. Det är dock inte detsamma som frihet från risk. För att säkerställa att risken i förvalet (Sjunde AP-fonden) är rimlig bör den nuvarande riskprofilen ses över. Inom ramen för förvalet bör det finnas en möjlighet för spararna att justera risken uppåt eller nedåt.

Ett mål för premiepensionssystemet behöver formuleras men den närmare utformningen av målet behöver övervägas ytterligare. Målet för premiepensionen riktas in på att leverera en förväntad avkastning som liksom i dag långsiktigt tydligt överstiger inkomstindex.

För den som själv vill ta ansvar för förvaltningen av sina premiepensionsmedel ska det vara möjligt att välja fonder med varierad inriktning. Ansvaret för utfallet ligger då på den som väljer – men staten måste ta ansvar för att den valmiljö som erbjuds är pålitlig och säker. Fondutbudet ska präglas av valfrihet men samtidigt vara kontrollerat och

säkert. Tillräcklig tillsyn ska möjliggöras och därigenom minimeras risken för missbruk av oseriösa aktörer. Dagens öppna fondtorg med fri anslutning utifrån vissa kriterier uppfyller inte de kraven varför det bör ersättas med ett upphandlat professionellt fondtorg.

Inriktningen på det nya fondtorget bestäms av övergripande principer om valfrihet, hållbarhet och kontrollerbarhet. Hållbarhetskraven ska, liksom de nya placeringsreglerna för AP-fonderna (se avsnitt 9), minst ta sin utgångspunkt i de internationella konventioner som Sverige har undertecknat. Vilka fonder som sedan finns på fondtorget ska styras utifrån professionella bedömningar. Fonderna upphandlas på den privata marknaden och staten har själv inga fonder på fondtorget.

En huvudman som styrs av övergripande principer i lag bör få ansvaret för att upprätthålla ett kvalitativt bra och säkert fondtorg med effektiva fonder. Huvudmannen ska på motsvarande sätt som AP-fonderna vara frikopplad från politisk styrning och regeringen ska därmed inte ha möjlighet att påverka vilka enskilda fonder som finns på fondtorget. Av det skälet flyttas ansvaret för utbudet på fondtorget från Pensionsmyndigheten till en särskild huvudman. Den närmare utformningen av den särskilda huvudmannen och övergången till det nya fondtorget behöver utredas i särskild ordning. Hanteringen av spararnas val kommer även fortsättningsvis hanteras av Pensionsmyndigheten.

Huvudmannen ärver vid skiftet av system dagens fondtorg och får utifrån detta successivt omvandla det till ett kostnadseffektivt, tryggt och kontrollerbart fondtorg.

I och med den framtida upphandlade och kontrollerade valmiljön bedöms det i nuläget inte vara aktuellt att införa bekräftelseval för dem som inte gjort omval under lång tid.

Pensionsgruppen är överens om att premiepensionssystemet ska behållas men att systemet ska reformeras för att ge bättre trygghet och högre framtida pensioner. Utformningen ska ha en annan utgångspunkt och en ny struktur i enlighet med nedanstående principer:

- Premiepensionen är en socialförsäkring för vilken staten måste ha ett tydligare ansvar. Det ska vara tryggt, vilket dock inte innebär någon garanti för utfallet.

- Förvalet (Sjunde AP-fonden) är utgångspunkten i försäkringen där staten ansvarar för att ge en kostnadseffektiv, trygg och stabil pensionsförsäkring under hela livet utan krav på kunskap eller egna åtgärder för spararen, med en målsättning om en avkastning som långsiktigt överstiger inkomstindex. Det ska inom förvalet finnas möjlighet för sparare att justera den individuella risknivån. Risknivån i förvalet ska ses över.
- För den som vill ska det finnas möjlighet att välja fonder på ett tryggt, kontrollerat och professionellt upphandlat fondtorg, utan risk för att utsättas för oseriösa aktörer. Den som väljer att gå över till fondtorget ska upplysas om att denne tar över ansvar för val och underhåll av sitt val. Fondtorget ska bära sina egna kostnader.
- En särskild huvudman (myndighet) ska ha ansvar för det nya fondtorget och svara för att fondtorget hela tiden är tryggt, hållbart och har god kvalitet. Huvudmannen ska ha en fristående ställning och sköta sitt uppdrag utifrån principer som fastställs i lag. Fonderna upphandlas efter professionella principer på den privata marknaden. Staten ska inte ha några fonder på fondtorget. Utbudet ska präglas av kvalitativa kostnadseffektiva, ESG-mässigt hållbara och kontrollerade fonder där risken för missbruk minimeras. Huvudmannen ärver inledningsvis det nuvarande fondtorget och omvandlar sedan detta på strikt professionella grunder till ett ansvarfullt, tryggt och kontrollerbart fondtorg. En förutsedd konsekvens av detta, inklusive genomförandet av 30-punktsprogrammet, är att antalet fonder avsevärt kommer att minska.
- Ett detaljerat förslag för den nya strukturen ska utredas i särskild ordning.
- Omgående införs åtgärder som ska gälla övergångsvis för att göra nuvarande fondtorg mer säkert. De övergångsvisa reglerna omfattar de förslag som lämnas i promemorian Ett tryggt och mer hållbart premiepensionssystem (PM 2017:XX), vilka i sin tur har sin grund i det av Pensionsmyndigheten framtagna 30-punktsprogrammet.
- De administrativa förenklingsförslag i Fokus premiepension (SOU 2016:61) som grundar sig på Pensionsmyndighetens tidigare förslag genomförs.
- Det ska införas en möjlighet att införa en årlig avgift för fonderna på fondtorget som därigenom möjliggör en finansiering av 30-punktsprogrammet.
- Regeringens skärpta regler för rådgivning och marknadsföring av fonder på fondtorget införs.
- Åtgärder introduceras för att säkerställa att kapitalet på fondtorget placeras hållbart.
- I och med ett betydligt mer kontrollerbart fondtorg bedöms det i nuläget inte finnas behov av att införa den typ av bekräftelseval som föreslås i utredningen Fokus premiepension.

3. Långsiktigt hållbara pensioner

I Sverige lever vi allt längre, sedan pensionsöverenskommelsen på plats har medellivslängden ökad med 2,4 år. Det är otroligt positivt, men innebär att pensionerna blir lägre eftersom de måste räcka under en längre tid. För att upprätthålla pensionsnivåerna behöver därför arbetslivet förlängas i takt med den ökade livslängden. Ett längre arbetsliv är också av betydelse för välfärden och därmed för hela samhället. Åtgärder som möjliggör och leder till ett längre och mer hållbart arbetsliv spänner över flera politikområden och berör mer än vad som ryms inom ramen för Pensionsgruppens arbete och pensionsöverenskommelsen. Det finns därför behov som inte täcks av denna ramöverenskommelse.

Pensionsgruppen har i överenskommelsen från 2014 ställt sig bakom att åtgärder behöver vidtas för att åstadkomma långsiktigt höjda, trygga och hållbara pensioner, men att detta bör föregås av samtal med arbetsmarknadens parter som har en viktig roll i det praktiska arbetet. Sådana samtal har förts under ledning av Göran Hägglund och Göran Johnsson som i september 2016 redovisade en avsiktsförklaring.

Pensionsgruppen är överens om att med utgångspunkt i Pensionsålderutredningens förslag och avsiktsförklaringen men med smärre justeringar utifrån dessa genomföra följande:

2020	- Lägsta ålder för att ta ut allmän pension höjs från 61 till 62 år.- LAS-ålder höjs från 67 till 68 år.- Möjligheten för arbetsgivare att säga upp arbetstagare utan saklig grund blir permanent över LAS-åldern, vilket innebär att det s.k. fönstret tas bort.
2023	- Lägsta ålder för att ta ut allmän pension höjs från 62 till 63 år.- Ålder för garantipension höjs till 66 år.- LAS-ålder höjs från 68 till 69 år- Kringliggande trygghetssystem kopplas till riktåldern.
2026	- Lägsta ålder för att ta ut allmän pension höjs från 63 till 64 år.- Ålder för garantipension knyts till riktåldern.

Lägsta ålder för att ta ut tjänstepension ska även höjas från nuvarande 55 år, men de närmare detaljerna för detta behöver utredas (se avsnitt 7).

De som inte blir berättigade till garantipension berörs enbart av den höjda 61-årsgränsen och kommer därför som regel att kunna ta ut sin pension på motsvarande sätt som i dag. För dem som har rätt till garantipension innebär alternativet ovan att de som är 60 år eller äldre under 2017 (födda 1957 och tidigare) inte berörs av höjningen av riktåldern 2023.

Av avsiktsförklaringen framgår att när det politiska systemet fattat beslut om förändringar av de pensionsrelaterade åldrarna kommer parterna att verka för att åstadkomma avtalslösningar som knyter an till den nya ordningen. Detta bedöms vara centralt för att åstadkomma både ett längre och mer hållbart arbetsliv och mer jämställda pensioner. För att nå ett längre arbetsliv och långsiktigt hållbara pensioner behöver fokus också sättas på inträdet på arbetsmarknaden. I en internationell jämförelse är etableringsåldern på arbetsmarknaden, samt även den genomsnittliga åldern för uttag av universitetsexamen, hög i Sverige.

En riktålder införs

En riktålder införs till vilken samtliga pensionsåldersrelaterade åldersgränser kopplas – efter det att de initiala höjningarna genomförts. Syftet med riktåldern är att pensionsåldrarna automatiskt anpassas så att välfärden och en rimlig pensionsnivå kan upprätthållas. Rent praktiskt utgör riktåldern den åldersgräns som gäller för garantipension och för andra förmåner i och med att kringliggande system anpassas till den. Hela den ökade livslängden behöver dock inte läggas på arbete. Hur stor del av livslängdsökningen som bör påverka riktåldern liksom den närmare tekniska konstruktionen behöver utredas vidare.

Pensionsgruppen är överens om att riktåldern ska vara kopplad till ålder för uttag av garantipension. Åldersgränserna i de kringliggande offentliga trygghetssystemen justeras så att de på motsvarande vis följer den framtida riktåldern. De kringliggande trygghetssystem som kopplas till riktåldern är:

- bostadstillägg, efterlevandepensioner, efterlevandelivränta, äldreförsörjningsstöd.
- SGI-skydd, sjukpenning, bidrag till arbetshjälpmedel, rehabiliteringsersättning, sjukersättning, arbetsskadelivränta, boendetillägg.
- Handikappersättning, personlig assistans och assistansersättning, bilstöd.
- Ekonomiskt bistånd
- Arbetslöshetsförsäkring, etableringsinsatser, nystartsjobb

– Åldersgränserna i skattesystemet hanteras inte inom ramen för denna överenskommelse

Följsamhet för kringliggande trygghetssystem medför omedelbart ökade utgifter för statens budget. Det kompenseras samhällsekonomiskt av effekterna av ett längre arbetsliv. Reformen ska vara statsfinansiellt neutral. Pensionsgruppen kommer att följa utvecklingen och vid behov föreslå åtgärder.

Insatser för personer med ett långt arbetsliv

I de allra flesta fall har personer med ett långt arbetsliv en tillräckligt hög intjänad pension för att ligga över gränsen för rätt till garantipension. Dessa berörs då inte av den höjda åldern för rätt till grundskydd (riktåldern) utan kommer att kunna ta ut sin pension från 63 år som blir den nya nedre gränsen.

Personer med ett långt arbetsliv bakom sig som ändå är beroende av grundskyddet bör omfattas av övergångsbestämmelser som ger dessa personer möjlighet att även vid en höjd åldersgräns fortsatt lyfta garantipensionen vid 65 år. I takt med att arbetslivet förlängs kan villkoren för dessa undantagsregler också knytas till riktåldern.

Pensionsgruppen är överens om att det bör finnas en särskild undantagsregel för personer med ett långt arbetsliv. Personer med minst 44 år i arbetslivet ska även framöver fortsatt ges rätt till garantipension från 65 års ålder.

Avgiftens betydelse för pensionerna och pensionssystemet

I Pensionsgruppens fortsatta arbete med att underhålla pensionssystemet och värna pensionsöverenskommelsen behöver alla delar belysas.

En allt längre livslängd gör att den intjänade pensionen måste räcka under fler år, vilket får konsekvenser för pensionsnivåerna. För att upprätthålla pensionsnivåerna på kort och lång sikt är det därför centralt att fler kommer i arbete och att arbetslivet blir längre och mer hållbart. Det skulle leda till ett starkare fördelningssystem, vilket minskar risken för framtida balanseringar och ökar tilltron till att systemet kan leverera tillräckliga pensioner och därmed förtroendet för pensionssystemet. Att höja avgifterna är inte ett alternativ till ett längre arbetsliv eftersom det får full effekt först om flera decennier. Avgiften har betydelse för att i framtiden uppnå hållbara och

högre pensioner och upprätthålla den finansiella styrkan i systemet. För pensionssystemet och samhället är det därför centralt att avgiften är på rätt nivå.

Pensionsgruppen är överens om att pensionsnivåerna primärt måste upprätthållas genom ett längre arbetsliv, men att det samtidigt för pensionerna, pensionssystemet och samhället är av betydelse att avgiften i pensionssystemet är på rätt nivå. Pensionsavgiftens nivå ska därför analyseras vidare.

4. Arbetsmiljö- och utbildningsrelaterade åtgärder för ett hållbart arbetsliv

För att nå ett hållbart arbetsliv, klara framtidens kompetensförsörjning och långsiktigt hållbara pensioner är möjligheten att ställa om under arbetslivet central. Även tidpunkten för inträdet på arbetsmarknaden är viktig. Det är nödvändigt att människor inte slits ut på arbetsmarknaden utan orkar hela vägen.

Pensionsgruppen är överens om att arbetsmiljörelaterade åtgärder för ett mer hållbart arbetsliv kontinuerligt måste övervägas. Den nya myndigheten för arbetsmiljökunskap kan spela en viktig roll i det sammanhanget. Tillgången till en högkvalitativ företagshälsovård och rehabiliteringsinsatserna vid sjukdom behöver fortsatt förbättras. Det behövs ytterligare utbildnings- och arbetsmarknadsrelaterade åtgärder som förbättrar möjligheterna för vidareutbildning och karriärväxling, samt underlättar ett tidigare arbetsmarknadsinträde.

5. Delegation för äldre arbetskraft

För en väl fungerande arbetsmarknad är det nödvändigt att alla människors kompetens tillvaratas. För att uppnå ett mer hållbart arbetsliv och långsiktigt hållbara pensioner är det därför viktigt att bättre ta till vara äldres kompetens och att motverka de problem med åldersdiskriminering som finns på svensk arbetsmarknad i dag.

Pensionsgruppen är överens om att inrätta en ny delegation för äldre arbetskraft. Delegationens uppdrag blir att bidra till ökad kunskap om forskning om äldres möjligheter men även föreslå åtgärder som motverkar åldersdiskriminering för att bättre tillvarata äldres kompetens och erfarenhet.

6. Löpande samråd med arbetsmarknadens parter

Vägen mot ett längre arbetsliv och trygga pensioner berör hela samhället och i synnerhet arbetsmarknadens parter. För ett framgångsrikt resultat behöver alla krafter samlas. Arbetsmarknadens parter har genom avsiktsförklaringen visat på ett ansvarstagande för vägen mot ett längre och hållbart arbetsliv och för ett tryggt liv under pensionstiden. Parternas deltagande och arbete är avgörande för en framgångsrik väg mot ett längre arbetsliv och för genomförandet av fortsatta åtgärder. Ett utvecklat samarbete är därför av betydelse för att ömsesidigt kunna följa Pensionsgruppens arbete och parternas förankrings- och förhandlingsarbete.

Pensionsgruppen är överens om att det under processen för ett genomförande av ett längre och hållbart arbetsliv sker ett organiserat och löpande samråd med arbetsmarknadens parter. Ett särskilt partsråd kopplat till pensionsgruppen ska därför inrättas.

7. Översyn av avdragsreglerna för tjänstepension

Flera studier, inklusive Pensionsåldersutredningen, har visat på egenskaper i vissa tjänstepensionssystem som motiverar en översyn av reglerna för rätt till avdrag för pensionsavsättningar i Inkomstskattelagen för att på ett bättre sätt göra så att det allmänna pensionssystemet tillsammans med de avtalade pensionerna bidrar till långsiktigt hållbara och trygga pensioner.

Pensionsgruppen är överens om att tillsätta en översyn av villkoren för rätt till avdrag för pensionsavsättningar. Den bör, förutom lägsta uttagsålder, se över avdragsrättens storlek, utbetalningstidens längd, möjligheten att göra uppehåll i pensionsutbetalningarna och förlänga utbetalningstiden efter att pension börjat betalas ut och möjligheten att tjäna in pensionsrätt efter 65 år.

8. Åtgärder för mer jämställda pensioner

Det allmänna pensionssystemet är i grunden könsneutralt – pensionen beräknas och betalas ut på samma sätt helt oberoende av kön. Ändå blir den pension som betalas ut i genomsnitt mycket olika för kvinnor och män. I praktiken ger alltså det jämställda pensionssystemet inte jämställda pensioner. Att det blir så beror på att pensionssystemet är avgiftsbestämt och att pensionen beräknas utifrån hela livets inkomster.

Ojämsställda pensioner beror således primärt på faktorer utanför pensionssystemet som ligger utanför Pensionsgruppens kontroll men effekten finns i pensionerna och påverkar påtagligt pensionärernas livsvillkor idag och under lång tid. Det är därför även i Pensionsgruppens intresse att det ofrivilliga deltidsarbetet stoppas, att lönebildningen fungerar jämsställt och att ansvaret om barn fördelas lika mellan könen.

Pensionsgruppen tog under 2015 initiativ till en genomgripande analys av pensionerna ur ett jämsställdhetsperspektiv (Jämsställda pensioner?, Ds 2016:19). Mot bakgrund av den analysen slöt Pensionsgruppen i december 2016 en överenskommelse om en handlingsplan för Jämsställda pensioner.

Pensionsgruppen är överens om att det behövs ett särskilt och långsiktigt arbete för att åstadkomma förändringar som minskar pensionsgapet mellan kvinnor och män.

Handlingsplanen för jämsställda pensioner biläggs denna överenskommelse.

9. Moderniserade placeringsregler för AP-fonderna

Nuvarande placeringsregler för AP-fonderna utgår från förutsättningar som gällde på 90-talet. I flera avseenden har förändringar skett på och kring den finansiella marknaden som gör att placeringsreglerna behöver moderniseras så att fonderna ska kunna investera ansvarsfullt och hållbart för att uppnå största möjliga avkastning till pensionssystemet och så goda pensioner som möjligt.

Pensionsgruppen är överens om att arbetet med att reformera placeringsreglerna för AP-fonderna ska genomföras i enlighet med förslag i departementsskrivelsen Ändrade regler för Första – Fjärde AP-fonderna (dnr. Fi2017/02972/FPM).

Medelpensioneringsålder, utträdesålder m.m.

Svar på regleringsbrevsuppdrag 2019

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Innehåll

Inledning.....	1
Medelpensioneringsålder	3
Medelpensioneringsålder för allmän pension.....	3
Spridning i uttag av pension.....	4
Utträdesålder	7
Utträdesåldrar	8
Inträdesålder.....	11
Inträdesåldrar	11
Antal år med pensionsrätt.....	13
Intjänande för födda i Sverige	13
Intjänandet för utrikes födda.....	17
Internationell jämförelse	19
En jämförelse av antal år i arbetskraften och antal intjänandeår	21
Bilaga 1 Formler för beräkning av medelpensioneringsålder.....	22

Sammanfattning

Under 2018 var den genomsnittliga åldern för att börja ta ut allmän pension 64,6 år medan genomsnittsåldern för att sluta tjäna in till pensionssystemet var 66,5 år. Den genomsnittliga intjänandetiden till pensionen var 42,0 år. I genomsnitt började kvinnor och män att tjäna in till de inkomstgrundande pensionerna från 20,2 års ålder.

Det finns olika definitioner och mått för att mäta genomsnittlig pensionsålder. I rapporten redovisar vi utvecklingen för fyra mått på genomsnittlig pensionsålder, varav ett mått är *Medelpensioneringsålder* och tre mått som mäter *Utträdesålder*. De olika måtten belyser olika perspektiv på vad som kan ses som pensionsålder, när man påbörjar sitt uttag av pension eller när man lämnar arbetslivet. Därutöver redovisar vi tre mått som mäter genomsnittlig inträdesålder på arbetsmarknaden och i pensionssystemet. Vi redovisar också två mått på genomsnittligt antal år med intjänande av pensionsrätter. Tabell 1 sammanfattar de beräknade olika måtten för 2018, eller i vissa fall 2017.

Tabell 1: Genomsnittsålder för Medelpensionering samt in- och utträde

Mått	År i genomsnitt (föregående år)	Förklaring
Medelpensioneringsålder	64,6 (64,6)	Påbörjar uttag av allmän pension
Utträdesålder ur arbetskraften	64,1 (64,0)	Lämnar arbetskraften
Utträdesålder ur lönearbete	62,7 (62,9)	Lönearbete upphör
Utträdesålder ur pensionsintjänande	66,5 (66,4)	Upphör tjäna in pensionsrätter
Inträdesålder i arbetskraften	22,4 (22,5)	Börjar delta i arbetskraften
Inträdesålder i lönearbete	26,4 (26,2)	Påbörjar lönearbete
Inträdesålder i pensionsintjänande	20,2 (20,3)	Börjar tjäna in pensionsrätter
Antal år med pensionsrätt, inrikes födda	42,0 (41,8)	Antal år med intjänande till inkomstgrundad pension för inrikes födda som påbörjade uttag av inkomstpension under året
Antal år med pensionsrätt, utrikes födda	24,8 (24,6)	Antal år med intjänande till inkomstgrundad pension för utrikes födda som påbörjade uttag av inkomstpension under året

I *arbetskraften* ingår både sysselsatta och arbetslösa, givet att de har sökt arbete. Även föräldraledig eller sjukskriven person räknas med i arbetskraften om han eller hon har en bakomliggande anställning. I *lönearbete* ingår de personer som har rena löneinkomster om minst 128 000 kronor under 2018, inklusive inkomster från aktivt bedriven näringsverksamhet. Föräldrapenning, a-kassa, aktivitetsstöd etc. ingår alltså inte i begreppet lönearbete. I *pensionsrättsintjänande* ingår de individer som har pensionsgrundande inkomster och pensionsgrundande belopp. Att åldrarna för pensionsrättsintjänande kan skilja sig åt från åldrarna i lönearbete beror på att den inkomst som pensionsrätt tjänas in på skiljer sig åt från löneinkomst. I pensionsgrundande inkomst socialförsäkringsersättning och delar av löneinkomsten. Pensionsgrundande belopp kan exempelvis tjänas in vid studier och för barnår.

Utvecklingen i medelpensioneringsålder och utträdesålder

Medelpensioneringsåldern har sedan 2011 legat mellan 64,4 och 64,6 år. Den beräknade medelpensioneringsåldern 2018 avviker inte från den trenden. Spridningen för när personer går i pension har ökat över tid. För årskullen född 1938 gick 77 procent i pension vid 65 års ålder och för varje yngre årskull har denna andel minskat, motsvarande siffra för personer födda 1953 var 42 procent.

Utträdesåldern har över tid en stigande trend. För de senast beräknade åren spretar dock utvecklingen mellan de tre utträdesmått där utträde ur lönearbete sjunker något medan utträdet ur arbetskraften och pensionsintjänande fortsätter öka. Män utträder i snitt senare än kvinnor, oavsett vilket mått som används.

Inträdesålder

Inträdesåldern har varit tämligen konstant sedan slutet på 1990-talet. Även för de senast beräknade åren har de tre inträdesmått varit ganska oförändrade. Kvinnor inträder senare än männen i lönearbete och i arbetskraften, men tidigare än männen i pensionsrättsintjänande.

Antal år med intjänande av pensionsrätter

Genomsnittligt antal år med intjänande av pensionsrätter för inrikes födda har ökat stadigt sedan första mätpunkten 2004. De första åren ökade det genomsnittliga antalet år för både män och kvinnor men sedan 2009 har männens genomsnittliga antal år legat runt 42,8 år. Ökningen i genomsnittet beror på att kvinnors genomsnittliga antal år stigit för varje år och fortsätter göra så. Skillnaden mellan könen i genomsnittligt antal år har minskat från 7,7 år till 1,8 år under perioden 2004–2018.

Internationell jämförelse

Vid en jämförelse med andra europeiska länder har Sverige en inträdesålder i arbetslivet som ligger något under EU-snittet. När det gäller förväntat antal år i arbetslivet ligger Sverige högst i EU, både vad avser kvinnor och män.

Inledning

Rapporten är Pensionsmyndighetens svar på 2019 års regleringsbrev. Uppdraget är årligt återkommande och innefattar att redovisa genomsnittlig ålder för uttag av pension, genomsnittlig in- och utträdesålder på arbetsmarknaden samt genomsnittligt antal år i arbete med intjänande av pensionsrätt. Vårt svar visar utvecklingen fram till och med 2018, eller i förekommande fall 2017.

Det finns olika sätt att definiera och mäta genomsnittlig pensionsålder. Valet av definition och mått är beroende av vad det är för beteende i befolkningen man vill fånga. Många gånger är det en fördel att redovisa flera mått för att belysa olika perspektiv på individernas faktiska pensioneringsbeteende.

Pensionsmyndigheten publicerar varje år två typer av statistiska mått för pensionsålder. Dessa mått benämner vi för *medelpensioneringsålder* och *utträdesålder*. Respektive typ innehåller i sin tur ett respektive tre mått som belyser olika perspektiv på pensionsålder.

Medelpensioneringsålder visar genomsnittsåldern för de kvinnor och män som börjar ta ut allmän pension under ett givet år. Inom det allmänna pensionssystemet kan individen påbörja uttag av de inkomstgrundande pensionerna tidigast vid 61 års ålder medan garantipension kan fås först från 65 års ålder. De som påbörjar uttag av allmän pension kan fortsätta arbeta parallellt medan de tar ut pensionen.

De tre mått som ingår i gruppen utträdesålder redovisar tre olika aspekter av utträde. *Utträdesålder ur arbetskraften* visar den genomsnittliga åldern då individerna slutar ingå i arbetskraften. *Utträdesålder ur lönearbete* försöker fånga den genomsnittliga åldern då individerna slutar få inkomst av lön. *Utträdesålder ur pensionsintjänande* visar den genomsnittliga åldern för när individerna slutar tjäna in pensionsrätter, det vill säga när de slutar tjäna in till de inkomstgrundande pensionerna i det allmänna systemet.

Utöver medelpensioneringsålder och utträdesålder publicerar Pensionsmyndigheten varje år tre mått som belyser inträdesåldern på arbetsmarknaden och i pensionssystemet. Dessa tre mått är motsatsen till de mått som mäter utträdesåldern och innefattar *Inträdesålder i arbetskraften*, *Inträdesålder i lönearbete* samt *Inträdesålder i pensionsintjänande*.

Ett ytterligare mått som Pensionsmyndigheten publicerar årligen är genomsnittligt antal år med intjänande till de inkomstgrundande pensionerna i det allmänna pensionssystemet, bland dem som började ta ut inkomstpension under året. Måttet redovisas separat för inrikes och utrikes födda.

Genomsnittligt antal år med intjänande för inrikes födda tillsammans med medelpensioneringsålder, samt måtten för inträde och utträde i pensionsintjänandet ger en bild av hur länge individerna i genomsnitt tjänar in till pensionen, när i livet intjänandet sker och hur länge de förväntas leva på den allmänna pensionen.

Till grund för det allmänna pensionssystemet ligger de förvärvsaktivas inkomster och den allmänna inkomstutvecklingen i samhället. Cirka 60 procent av Sveriges totala skatteintäkter kommer från skatt på arbete, främst inkomstskatt och arbetsgivaravgift.¹ Mot bakgrund av den betydelse som förvärvsarbete har för de äldres försörjning och övriga delar av välfärden är det också av samhällsekonomiskt intresse att även redovisa de övriga måtten för inträdesålder respektive utträdesålder. Genom att följa utvecklingen av de mått som redovisas i rapporten kan vi bidra till att uppmärksamma eventuella förändringar i människors intjänande till pensionen och deras pensioneringsbeteende.

Beräkningarna i denna rapport är gjorda med uppgifter från Pensionsmyndighetens datalager Pedal samt från Eurostat och Statistiska centralbyrån (SCB).

¹ Ekonomistyrningsverket (ESV).

Medelpensioneringsålder

Medelpensioneringsålder mäter den genomsnittliga pensionsåldern bland de kvinnor och män som förändrar sitt uttag av allmän pension under ett givet år.² Förändringen kan bestå i att en person påbörjar sitt uttag av allmän pension överhuvudtaget eller att en person förändrar omfattningen på sitt uttag. I beräkningen viktas partiella uttag av pension om så att exempelvis ett halvt uttag av pension räknas som en halv pensionering. Det är uttagstidpunkten för inkomst- tillägs- och garantipension som ligger till grund för beräkningarna. Uttag av enbart premiepension ingår inte. Beräkningen är också konstruerad så att variationer i årskullarnas storlek inte påverkar måttet. Den matematiska beskrivningen av medelpensionsåldern kan ses i Bilaga 1.

Medelpensioneringsålder för allmän pension

Medelpensioneringsåldern för 2018 var 64,56 år för de som började ta ut allmän pension under året. Skillnaderna mellan könen är små, 64,52 år för kvinnor och 64,59 år för män. Den genomsnittliga åldern har legat stabilt mellan 64,4 och 64,6 år sedan 2011, se tabell 2.

Tabell 2 Medelpensioneringsålder för uttag av allmän pension

År	Kvinnor	Män	Samtliga
2005	64,8	64,7	64,8
2006	64,8	64,7	64,7
2007	64,7	64,5	64,6
2008	64,7	64,6	64,7
2009	64,7	64,6	64,6
2010	64,7	64,6	64,7
2011	64,7	64,6	64,6
2012	64,6	64,5	64,6
2013	64,6	64,5	64,5
2014	64,6	64,4	64,5
2015	64,6	64,5	64,6

² Tidigare år har ytterligare två mått kring medelpensionering redovisats. Båda måtten tar hänsyn till sjukersättning utöver uttag av allmän pension. Dessa mått finns framräknade i underlaget till rapporten men kommer inte diskuteras närmare här.

År	Kvinnor	Män	Samtliga
2016	64,5	64,5	64,5
2017	64,6	64,6	64,6
2018	64,5	64,6	64,6

Källa: Beräkningar gjorda med underlag från Pedal och SCB

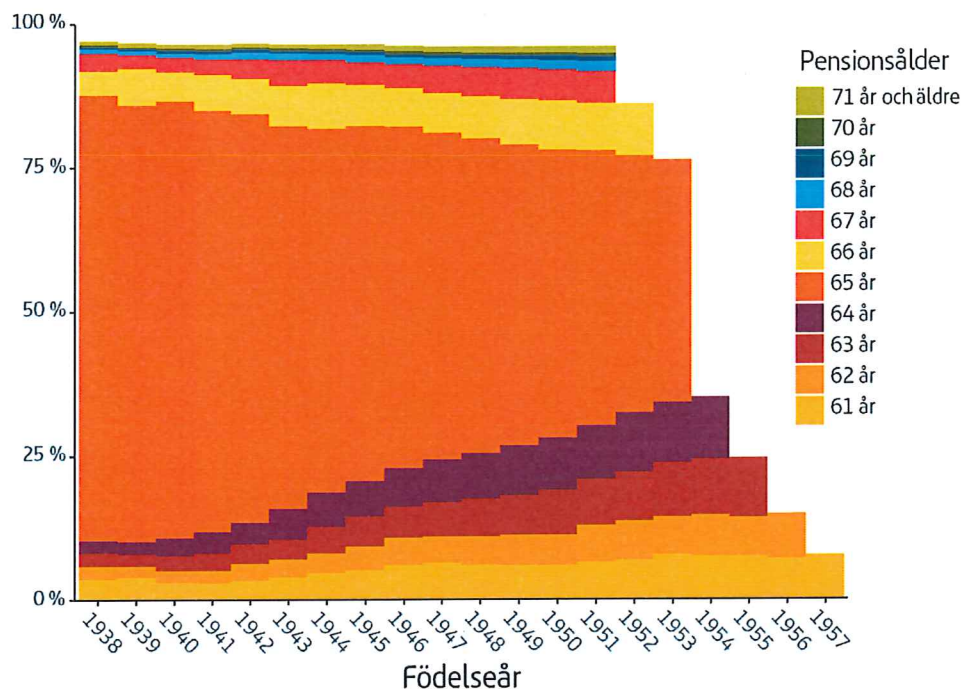
Regeringens förslag om så kallad riktålder med mera innebär att en höjning av den lägsta pensionsåldern får en temporär effekt på medelpensionsåldern, enligt våra beräkningar, där den höjs under det första året för att sedan gå tillbaka.³ Beräkningar gjorda på 2018 års data där pensioneringar för 61-åringarna helt pausas visar på en höjd pensionsålder på 0,3 år till 64,9 år det år då ingen kan gå i pension vid 61 års ålder. Om samma antal sedan antas gå i pension vid 62 år går medelpensioneringsåldern tillbaka till samma nivå som vi ser idag med enbart en marginell höjning av medelpensionsåldern. Först när den föreslagna höjningen av ”garantipensionsåldern”, riktåldern, slår igenom kan vi förvänta oss en mer permanent höjning av medelpensioneringsåldern, givet att inga större motverkande förändringar i pensioneringsbeteendet inträffar.

Spridning i uttag av pension

Utvecklingen av medelpensioneringsåldern kan ge intrycket av att pensioneringsbeteendet förändras relativt lite mellan åren. Studerar vi istället spridningen över tid ser man att så inte är fallet, se figur 1.

³ Det är lägsta nivå i åldern för att få inkomstpension som börjar höjas 2020, från 61 år till 62 år.

Figur 1 Andel nyblivna pensionärer per ålder och årskull

Figuren visar andelen individer inom respektive årskull som började ta ut allmän pension vid en viss ålder.

Källa: Pedal

För årskullen född 1938 gick 77 procent i pension vid 65 år. För varje efterföljande årskull minskar andelen som gått vid 65 års ålder. I årskull 1953, som fyllde 65 år under 2018, var det 42 procent som gick i pension vid 65 år. Det är en större andel av de nyblivna pensionärerna som väljer att gå både före och efter 65 år i jämförelse med tidigare års pensionärer.

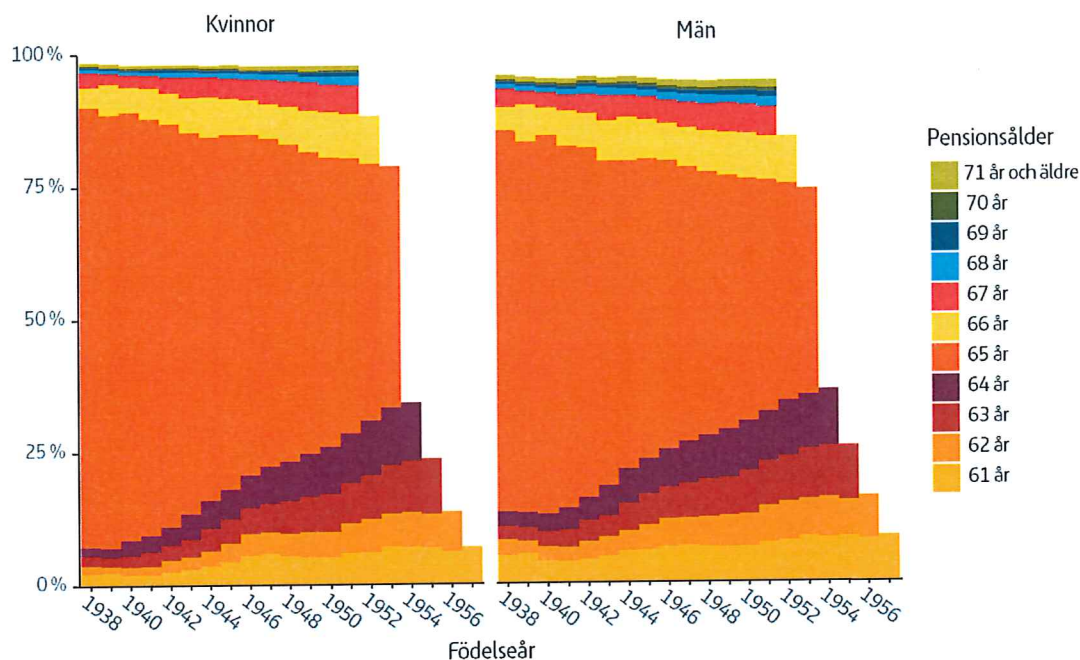
Den positiva livslängdsutvecklingen innebär att, vid konstant pensionsålder, så minskar den allmänna pensionens värde för varje yngre årskull. Det gör att det möjligen är lättare att förstå varför andelen personer som tar ut sin pension senare ökar, än vad det är att förstå att andelen som tar ut sin pension tidigt också ökar. Förhållandet kan eventuellt förklaras av att det blivit vanligare att personer väljer, av sig själva eller efter att de blivit rådda, att ta ut sin pension tidigt för att investera den i någon finansiell sparprodukt. En kompletterande förklaring är att den allmänna pensionens minskning mer eller mindre balanserats av ökande tjänstepensioner

Notera i figur 1 att när alla personer i en årskull har gått i pension summerar alla andelarna för årskullen till 100 procent. I figuren kan man se att inte ens andelarna för årskullen födda 1938 når till 100 procent. Det beror på att ett fåtal personer i åldersgruppen ännu inte har påbörjat sitt uttag av pension. I stor utsträckning handlar det om personer som bor utomlands och risken finns att de aldrig börjar ta ut sin svenska pension.

En jämförelse mellan kvinnor och män visar att utvecklingen ser lika ut för könen men att männen för alla årskullar i större utsträckning pensionerat sig

före eller efter 65 års ålder, se figur 2. År 2018 var det 46 procent av kvinnorna och 39 procent av männen som började ta ut sin allmänna pension vid 65 år.

Figur 2 Andel nyblivna pensionärer per årskull, ålder och kön

Källa: Pedal

Det finns olika förklaringar till att kvinnor är mer benägna att gå i pension vid 65 års ålder. En påverkande faktor är att kvinnor i pensionsålder oftare har sjukersättning än män, för personer med sjukersättning övergår ersättningen per automatik i allmän pension när de fyller 65 år. Kvinnor har också oftare ett lägre intjänande till pension än män och det gör att det är vanligare att en kvinna är berättigad till garantipension. Garantipensionen beviljas tidigast från 65 års ålder och generellt finns det inget att vinna på att skjuta upp uttaget. Dessa två anledningar sammantaget är troligtvis de främsta förklaringarna till att det är vanligare att kvinnor börjar ta ut allmän pension vid 65 års ålder.

Länge har 65 år setts som den normala åldern för pensionering. Figur 1 och 2 visar att denna norm alltjämt är stark men att den är på väg att lösas upp.

Utträdesålder

Utträdesålder försöker mäta den genomsnittliga tidpunkten då individen lämnar arbetslivet, i någon mening ”slutar jobba”. Vi redovisar tre olika varianter på måttet, där skillnaden främst ligger i vad individen utträder från. Dessa mått är

- Utträdesålder ur arbetskraften
- Utträdesålder ur pensionsrättsintjänande
- Utträdesålder ur lönearbete

Sammantaget kan de tre måtten verka som indikatorer på olika utvecklingar i samhället, och var för sig fånga upp olika förändringar.

Det finns vissa skillnader i data och metod mellan måtten⁴. Gemensamt för måtten är att de är framtagna på liknande sätt som när man i befolkningsstatistiken beräknar den förväntade återstående medellivslängden. Utträdesåldern innehåller därmed ett slags prognosmoment och bör egentligen kallas för den förväntade utträdesåldern.

Inget av de tre måtten beskriver således det faktiska utträdet, då detta inte lätt kan definieras, bland annat beroende på att en person kan utträda flera gånger. Det är ju inte nödvändigtvis så, att det sista utträdet skulle vara det mest intressanta. Den absoluta nivån på måtten är beroende av vilka definitioner som används och därmed i viss mån godtycklig. Det som är av intresse är delvis att jämföra olika grupper eller länder och dels att följa utvecklingen över tid.

Utträdesålder ur arbetskraften använder statistik från arbetskraftsundersökningarna (AKU), vilket är enkätundersökningar som görs av SCB. I arbetskraften ingår både sysselsatta och arbetslösa, givet att de aktivt söker arbete. Även en föräldraledig eller sjukskriven person (med bakomliggande anställning) räknas med i arbetskraften.⁵

Utträdesålder ur pensionsrättsintjänande har som syfte att beskriva vid vilken ålder intjänandet i det allmänna pensionssystemet upphör. Att det kan skilja sig från när utträdet ur arbetskraften och ur lönearbete sker beror på att pensionsrätt intjänas för socialförsäkringsersättning samt för så kallade pensionsgrundande belopp. Pensionsgrundande belopp kan exempelvis tjänas in vid studier och för barnår.

⁴ För närmare genomgång av måtten *Utträdesålder ur pensionsrättsintjänande* och *Utträdesålder ur lönearbete* se ”Registerbaserad in- och utträdesålder” Pensionsmyndigheten 2016-06-29. För beskrivning av metoden som används för måttet *Utträdesålder ur arbetskraften* se ”Hur länge arbetar vi i Sverige?” Försäkringskassan Analyserar 2007:6 och ”Arbetslivets längd” Pensionsmyndigheten 2011-10-10.

⁵ SCB har periodvis publicerat ett mått ”Etableringsålder” som visar vid vilken ålder 75 % av befolkningen är sysselsatt. Det måttet påverkas dock relativt kraftigt av konjunktursvängningar. En anledning till detta är att andelen sysselsatta vid en konjunkturedgång sjunker kraftigare än andelen i arbetskraften (där både sysselsatta och arbetslösa ingår).

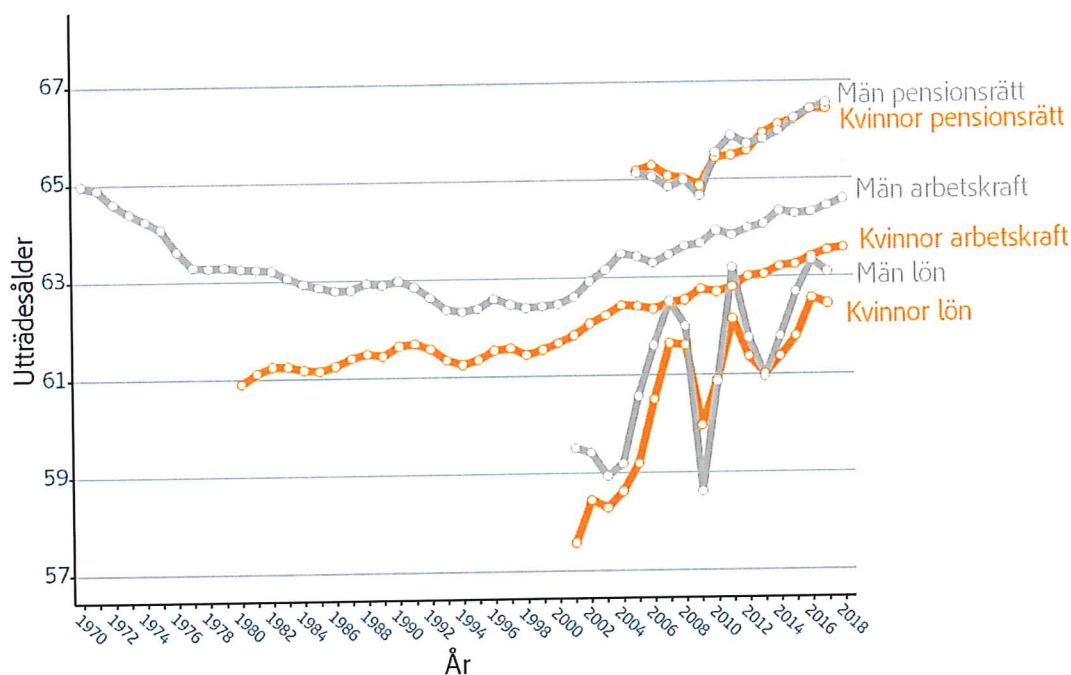
Utträdesålder ur lönearbete syftar till att ha ett samhällsekonomiskt perspektiv som visar när personer i genomsnitt slutar att försörja sig själva genom förvärvsarbete. Endast rena löneinkomster räknas med, inklusive inkomster från aktivt bedriven näringsverksamhet. Föräldrapenning, sjukpenning, a-kassa, aktivitetsstöd etc. är alltså borträknade. Gränsen för när en person kan anses försörja sig är satt till en inkomst före skatt på 2,0 inkomstbasbelopp, vilket 2019 motsvarar 128 800 kronor.

De senare två måtten utgår från pensionsrätter som fastställs först 2 år efter inkomståret. Detta innebär att måtten nu kan redovisas till och med år 2017. Utträdesålder ur arbetskraften däremot kan redovisas till och med år 2018.

Utträdesåldrar

Utvecklingen mellan de senast beräknade åren spretar något. Utträdesåldern ur arbetskraften stiger, medan utträdet ur lönearbete sjunker och utträdet ur pensionsrättsintjänande är relativt oförändrat. Förändringen i utträdesålder ur arbetskraften mellan 2017 och 2018 beror på att allt större andel i åldrarna över 50 arbetar.

Figur 3 Utträdesålder mätt med olika metoder

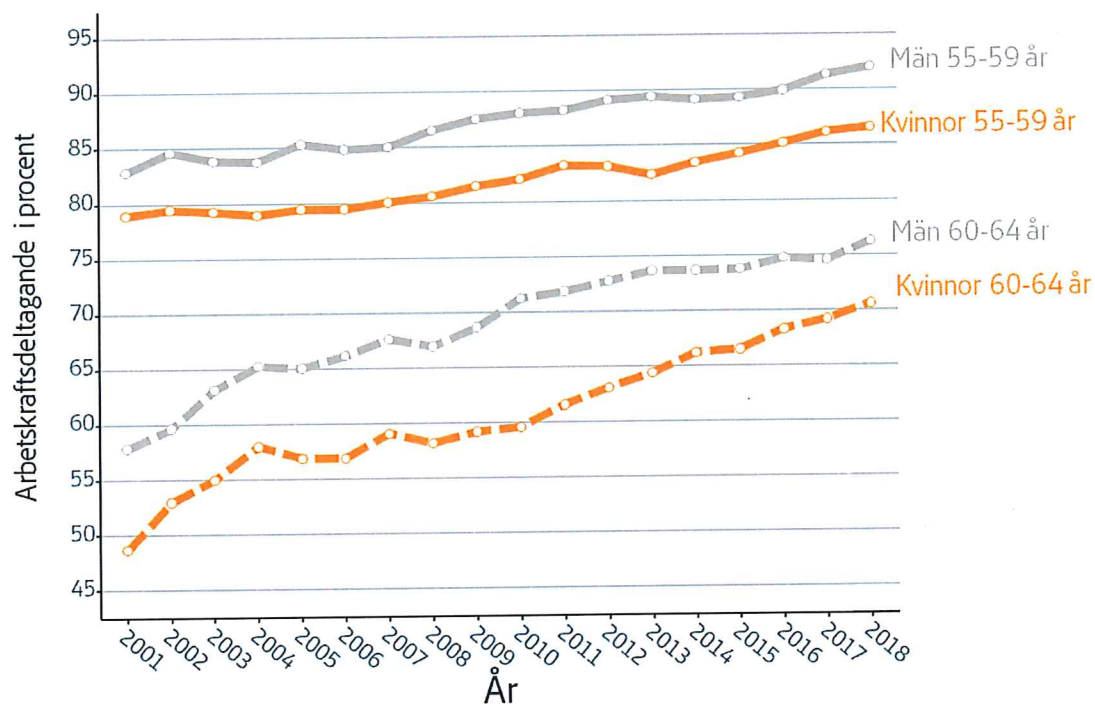
Källa: Bearbetningar av data från Pedal, SCB och Eurostat

Den något sjunkande utträdesåldern ur lönearbete mellan 2016 och 2017 kan eventuellt bero på den ökade invandringen under 2015, som slår igenom

i statistiken först 2017⁶. Att de andra utträdesmåten inte påverkas i samma omfattning av detta beror på att ribban för när man räknas som att ha utträtt är väsentligt lägre satt för dessa mått.

Den långsiktiga ökningen av utträdesåldern speglar framförallt att andelen som fortsätter jobba i högre åldrar stigit över tid. Arbetskraftsdeltagandet i åldrarna 55 till 74 ökar också i alla grupper mellan 2017 och 2018, se figur 4 och 5. Det bör noteras att statistiken är baserad på en urvalsundersökning och som sådan är behäftad med en viss osäkerhet. Förändringarna mellan exempelvis 2017 och 2018 är inte säkerställda.

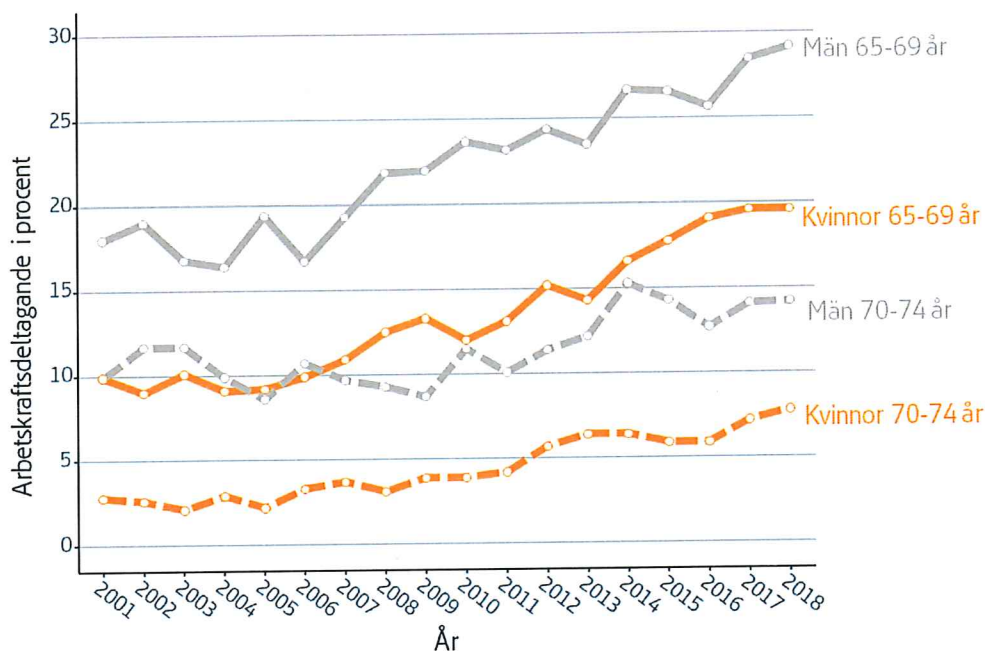
Figur 4 Arbetskraftsdeltagande i procent av befolkningen, 55-64 år

Källa: Eurostat

⁶ I beräkningen för utträde ur lönearbete och pensionsrättsintjänande räknas endast med de personer som varit folkbokförda i Sverige över minst 1 månadsskifte under 3 år i följd. De personer som immigrerade under 2015 och även fick uppehållstillstånd under det året kan ha varit folkbokförda tre år i rad år 2017 och påverkar utfallet först då.

Figur 5 Arbetskraftsdeltagande i procent av befolkningen, 65-74 år

Källa: Eurostat

Den föreslagna höjningen av lägsta ålder för uttag av allmän pension från 61 till 62 från januari 2020 skulle troligen innebära marginellt höjda utträdesåldrar enligt alla tre mått. Den föreslagna höjningen av lägsta ålder för uttag av garantipension från 65 till 66 skulle däremot sannolikt innebära en ganska kraftig höjning av utträdesåldern ur pensionsrättsintjänande. Detta då högsta ålder för uppbärande av sjukersättning i så fall också höjs, och de flesta som uppbär sjukersättning tjänar också in pensionsrätt. Påverkan på de andra utträdesåldersmåten beror främst på i hur stor utsträckning 65-årsnormen rubbas i och med lagändringarna.

En höjning av åldern för "avgångsskyldighet" från 67 till 69 år enligt lagen om anställningsskydd skulle sannolikt höja alla utträdesåldrar. Samma ålder höjdes år 2003 från 65 till 67 vilket förmodligen spelat viss roll när det gäller andelen som arbetar vidare efter 65.

Inträdesålder

Inträdesålder försöker fånga den ålder då individer i genomsnitt börjar arbeta och tjäna in till pensionssystemet. Vi redovisar tre olika varianter på måttet⁷, där skillnaden främst ligger i vad man inträder i, alltså vad vi menar med ”börja jobba”. De tre måtten är

- Inträdesålder i arbetskraften⁸
- Inträdesålder i pensionsintjänande
- Inträdesålder i lönearbete

Måtten beräknas på ungefär samma sätt som motsvarande mått för utträdesålder, bara det att man så att säga räknar ”spegelvänt”.

Inträdesåldrar

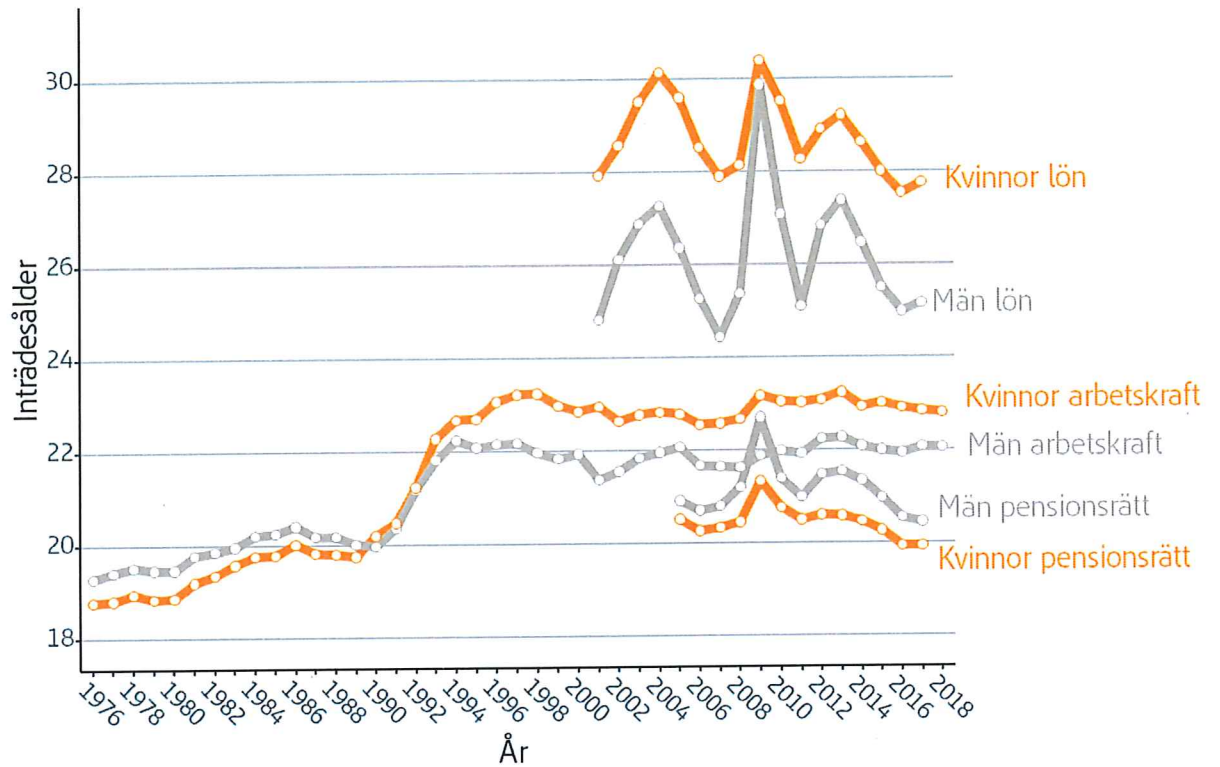
Inträdesålder i arbetskraften och i pensionsrätt är i princip oförändrade mellan de senast beräknade åren, se figur 6. Den något höjda inträdesåldern i lönearbete kan eventuellt bero på den ökade invandringen under 2015, som slår igenom i statistiken först 2017⁹. Främst är det en lägre andel personer i lönearbete i åldrarna 20–25 som påverkar. Att de andra inträdesmåtten inte påverkas i samma omfattning beror troligen på att ribban för att tillhöra arbetskraften eller tjäna in pensionsrätter är väsentligt lägre satt.

⁷ I tidigare versioner av denna rapport har ytterligare två mått på inträdesålder redovisats. Dessa mått utgår från arbetskraftsundersökningarna men tar andra hänsyn till deltidsarbete och feriearbete än det mått som används här. Resultaten för dessa mått finns redovisade i dataunderlaget som bifogas till denna rapport.

⁸ För att man i här ska ses som att ha inträtt enligt ”inträdesålder i arbetskraften” krävs för sysselsatta personer minst 20 timmars arbete per vecka exklusive arbete under sommarmånaderna.

⁹ I beräkningen för utträde ur lönearbete och pensionsrättsintjänande räknas endast med de personer som varit folkbokförda i Sverige över minst 1 månadsskifte under 3 år i följd. De personer som immigrerade under 2015 och även fick uppehållstillstånd under det året kan ha varit folkbokförda tre år i rad år 2017 och påverkar utfallet först då.

Figur 6 Inträdesålder mätt med olika metoder

Källa: Bearbetningar av data från Pedal, SCB och Eurostat

Under 1970- och 80-talen ökade inträdesåldern i arbetskraften långsamt, för att vid 1990-talskrisen skjuta i höjden. Efter krisen har inträdesåldern varit tämligen konstant oavsett mått, vilket möjligtvis talar emot de inlägg i den allmänna debatten som framför att ungdomar i Sverige börjar arbeta allt senare.

Det kan anmärkas att inträdesåldern var högre för män än för kvinnor före 90-talskrisen. Orsaken till kvinnor på senare år har en högre inträdesålder än män torde vara att andelen kvinnor som studerar har ökat kraftigare än för männen.

Antal år med pensionsrätt

I det här kapitlet redovisar vi genomsnittligt antal år med pensionsrätt för de individer som under 2018 påbörjade uttag av inkomstpension.

Beräkningarna görs separat för inrikes och utrikes födda personer. Detta då utvecklingen över tid i antal år annars skulle påverkas starkt av hur stor andel av de som pensionerades under året som föddes utomlands. Ett annat skäl är att i möjligaste mån exkludera de som endast arbetat något år i Sverige och inte bor kvar i landet efter pensionering.

Beräkningen görs bara för personer med minst ett intjänandeår¹⁰. Sett till både inrikes och utrikes födda var det 3 350 personer som inte hade några intjänandeår av totalt 119 700 personer som började ta ut pension 2018. Såväl utrikes födda kvinnor som män är starkt överrepresenterade i gruppen som inte hade några intjänandeår.

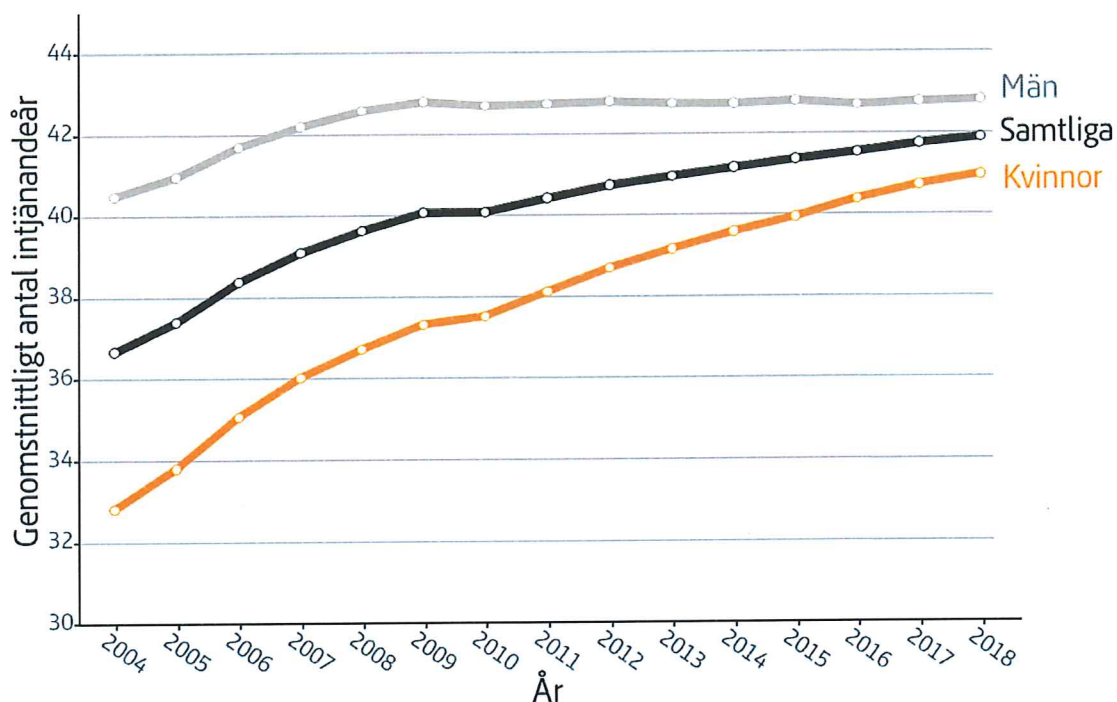
Intjänandeåren har summerats fram till och med året före första uttag av pension. Detta innebär att intjänande som eventuellt sker efter uttaget av pension inte räknas med, vilket medför en viss underskattning av antalet år med intjänande. Skälet till att endast räkna intjänandet fram till och med året för uttag av pension är att säkerställa jämförbarhet över tid.

Intjänande för födda i Sverige

Genomsnittligt antal år med pensionsrätt har för 2018 beräknats till 42,0 år vilket är något högre än för 2017 då genomsnittet låg på 41,8 år. Figur 7 nedan visar utvecklingen över tid.

¹⁰ Kriteriet för att en person ska få tillgodoräkna sig ett inkomstår är att han eller hon har tjänat in minst ett förhöjt prisbasbelopp under året. Inkomster som räknas med är 1) pensionsgrundande inkomst för anställda av lönearbete, 2) pensionsgrundande inkomst för anställda med sjukpenning, föräldrapenning, aktivitetsersättning, sjukersättning, arbetslöshetsstöd m.m., 3) pensionsgrundande inkomst för egenföretagare av lönearbete, 4) pensionsgrundande inkomst för egenföretagare med sjukpenning, föräldrapenning, aktivitetsersättning, sjukersättning, arbetslöshetsstöd m.m. och 5) ATP-poäng. Pensionsgrundande belopp exkluderas från beräkningen av intjänandeår, då pensionsgrundande belopp saknar koppling till individens förvärsarbete.

Figur 7 Genomsnittligt antal intjänandeår för personer som är födda i Sverige och tog ut pension 2018

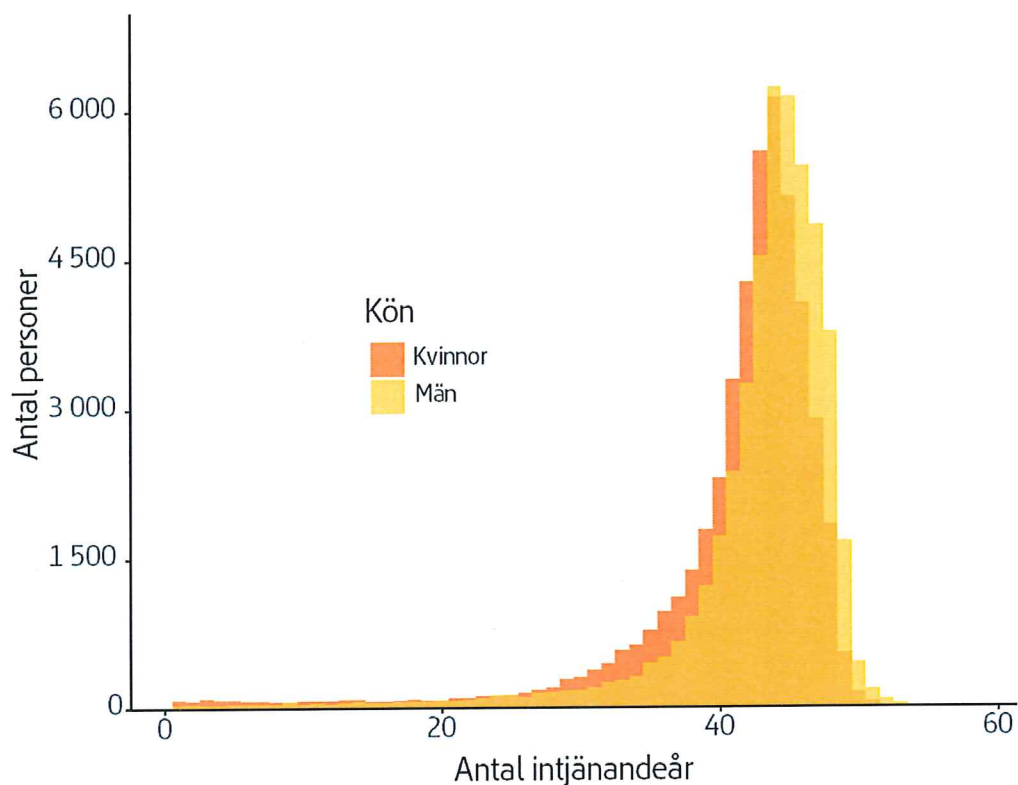

Källa: Pedal

Vi ser att för hela perioden 2004–2018 har kvinnor färre intjänandeår i genomsnitt än män men att det genomsnittliga antalet intjänandeår har ökat snabbare för kvinnor än för män. Skillnaden mellan könen har minskat från 7,7 år till 1,8 år under perioden.

Figur 8 nedan visar spridningen av antalet intjänandeår för personer som började ta ut inkomstpension 2018. För både män och kvinnor är fördelningen av antalet år skev samtidigt som typvärdet (det antal intjänandeår som är vanligast) är 44 år för båda könen.

Figur 8 Fördelning av antal intjänandeår för de som började ta ut inkomstpension under 2018, födda i Sverige

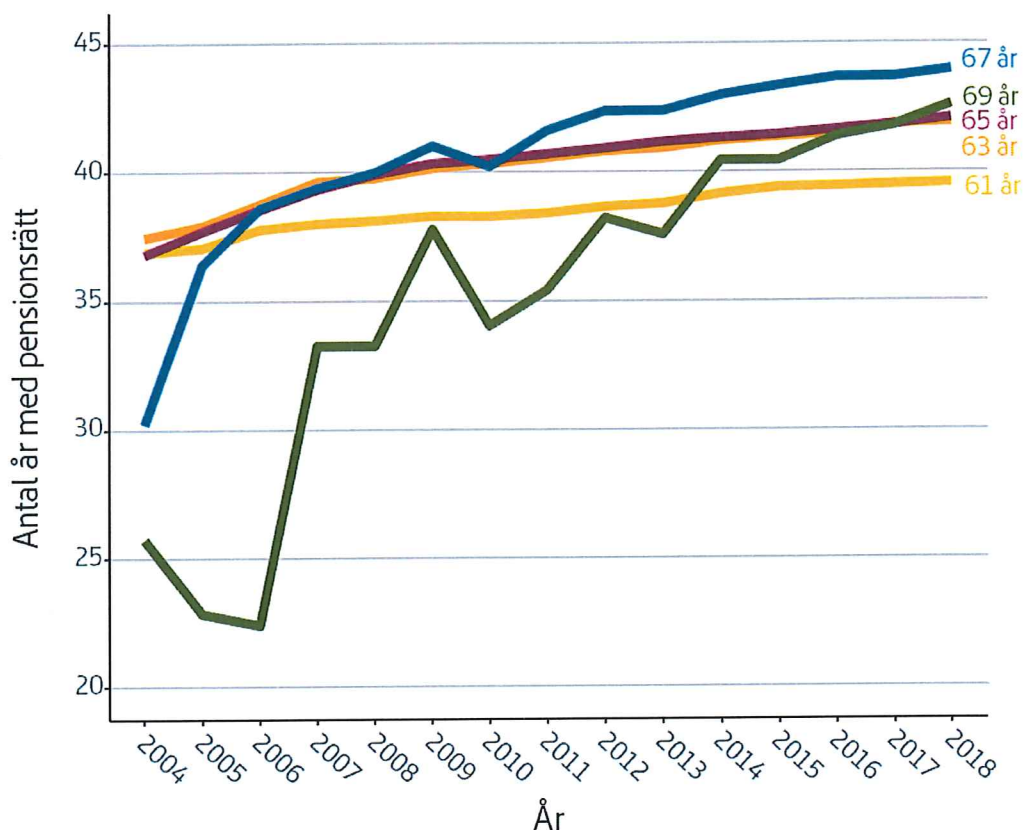
Bilden visar fördelningen av antal intjänandeår för män och kvinnor. Staplarna för kvinnor och män är placerade ovanpå varandra, den mörkare nyansen av orange indikerar att grupperna överlappar.

Källa: Pedal

En stor andel, drygt 80 procent, av de personer som började ta ut inkomstpension 2018 hade fler än 40 intjänandeår. Motsvarande andel för män var 85,5 procent medan andelen för kvinnor var 76,6 procent.

I figur 9 ser vi genomsnittligt antal intjänandeår för åldrarna 61-70 år som tog ut inkomstpension mellan 2014–2018. Figuren visar intjänandeår för män och kvinnor totalt. Vi ser dock samma mönster när vi studerar män respektive kvinnor separat.

Figur 9 Genomsnittligt antal intjänandeår per pensionsålder och år

Bilden visar genomsnittligt antal år med intjänande till allmän pension per ålder för pensionering för ett urval av åldrar.

Källa: Pedal

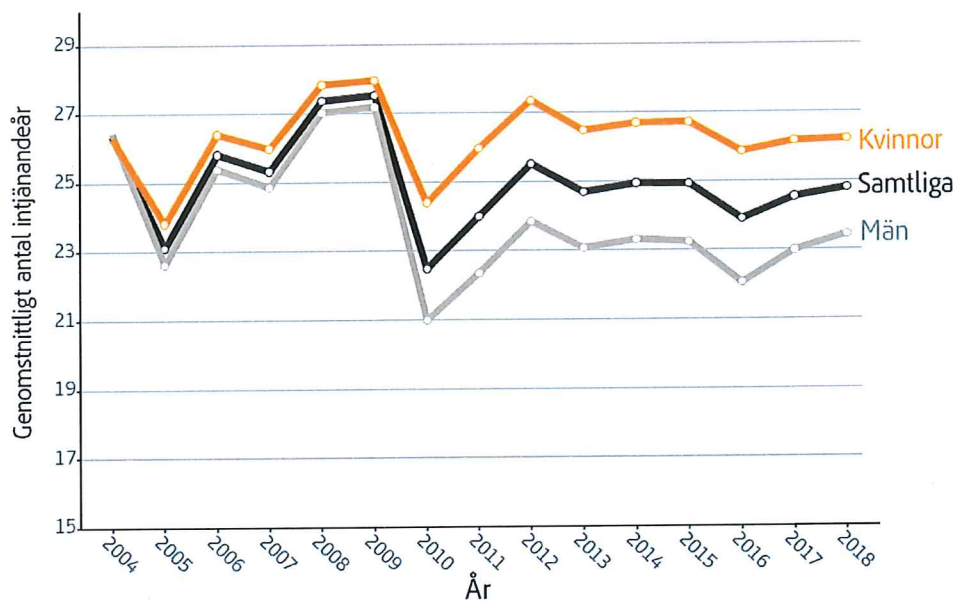
För alla åldrar ökar det genomsnittliga antalet intjänandeår för varje år som går men mest för de högre åldrarna. En orsak till det låga antalet intjänandeår för de som tar ut pension sent kan vara att det finns en överrepresentation av egenföretagare i gruppen 68–70-åringar, 12 procent jämfört med 5 procent i gruppen 65-åringar. Egenföretagare har generellt lägre antal intjänandeår än övriga.

Antalet intjänandeår för personer som började ta ut inkomstpension 2018 har ökat något för alla åldrar.

Intjänandet för utrikes födda

Utrikes födda har väsentligt lägre genomsnittligt antal intjänandeår, se figur 10. För 2018 var genomsnittet 24,8 år. Kvinnor hade ett högre genomsnitt än män, 26,2 år för kvinnor och 23,5 år för män.

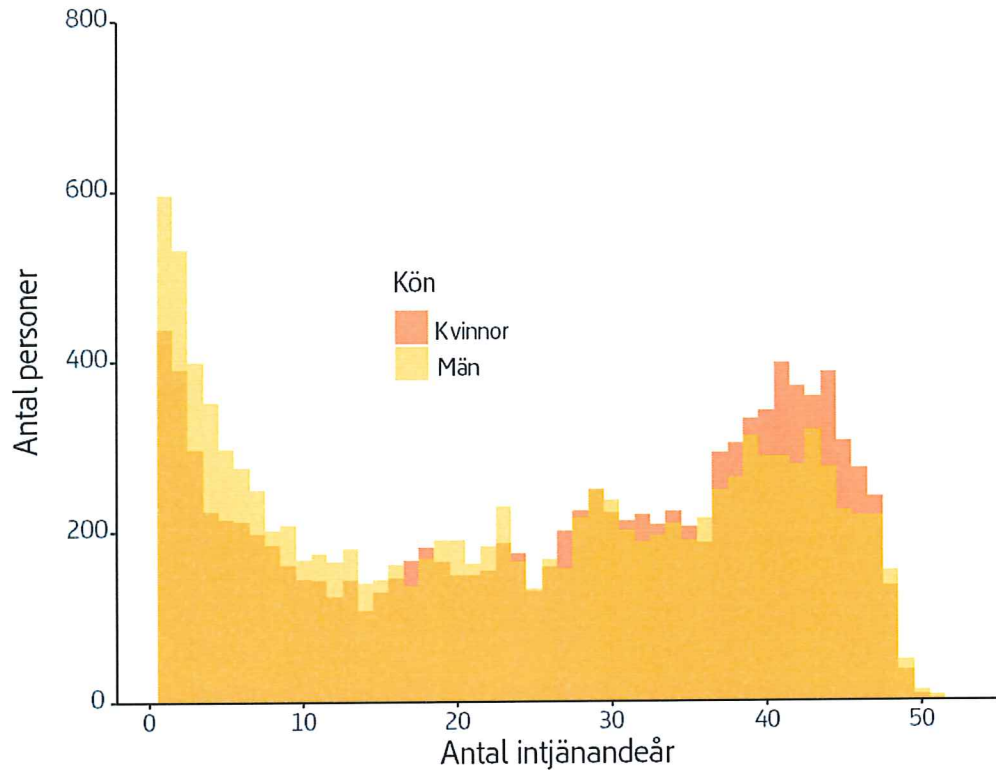
Figur 10 Genomsnittligt antal intjänandeår för utrikes födda

Källa: Pedal

Fördelningen av antal år med pensionsintjänande i gruppen utrikesfödda kan ses i figur 11. Spridningen är väldigt stor i denna grupp och medelvärden blir därför inte ett representativt mått. Både bland kvinnor och män finns en stor grupp med ett fåtal år av intjänande och även många individer med över 40 års intjänande.

Figur 11 Fördelning av antal intjänandeår för pensionerade 2018, utrikes födda

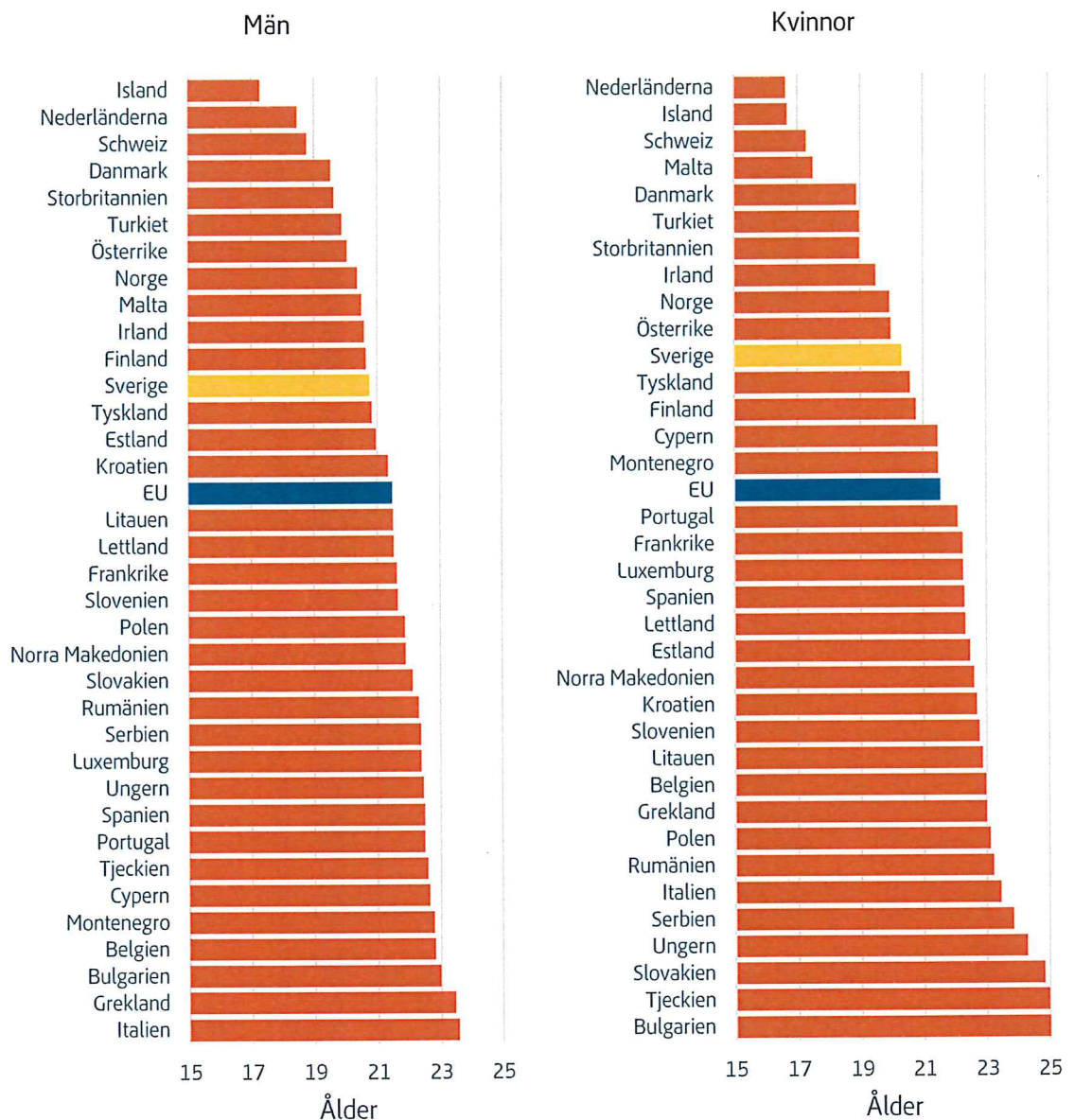
Bilden visar fördelningen av antal intjänandeår för män och kvinnor. Staplarna för kvinnor och män är placerade ovanpå varandra, den mörkare nyansen av orange indikerar att grupperna överlappar.

Källa: Pedal

Internationell jämförelse

Vi använder statistik över arbetskraftsdeltagande för att jämföra inträdesåldern och förväntad antal år i arbetskraften mellan Sverige och andra länder¹¹. Sverige befinner sig under EU-genomsnittet för när kvinnor respektive män inträder i arbetskraften, se figur 12.

Figur 12 Inträdesålder under 2017

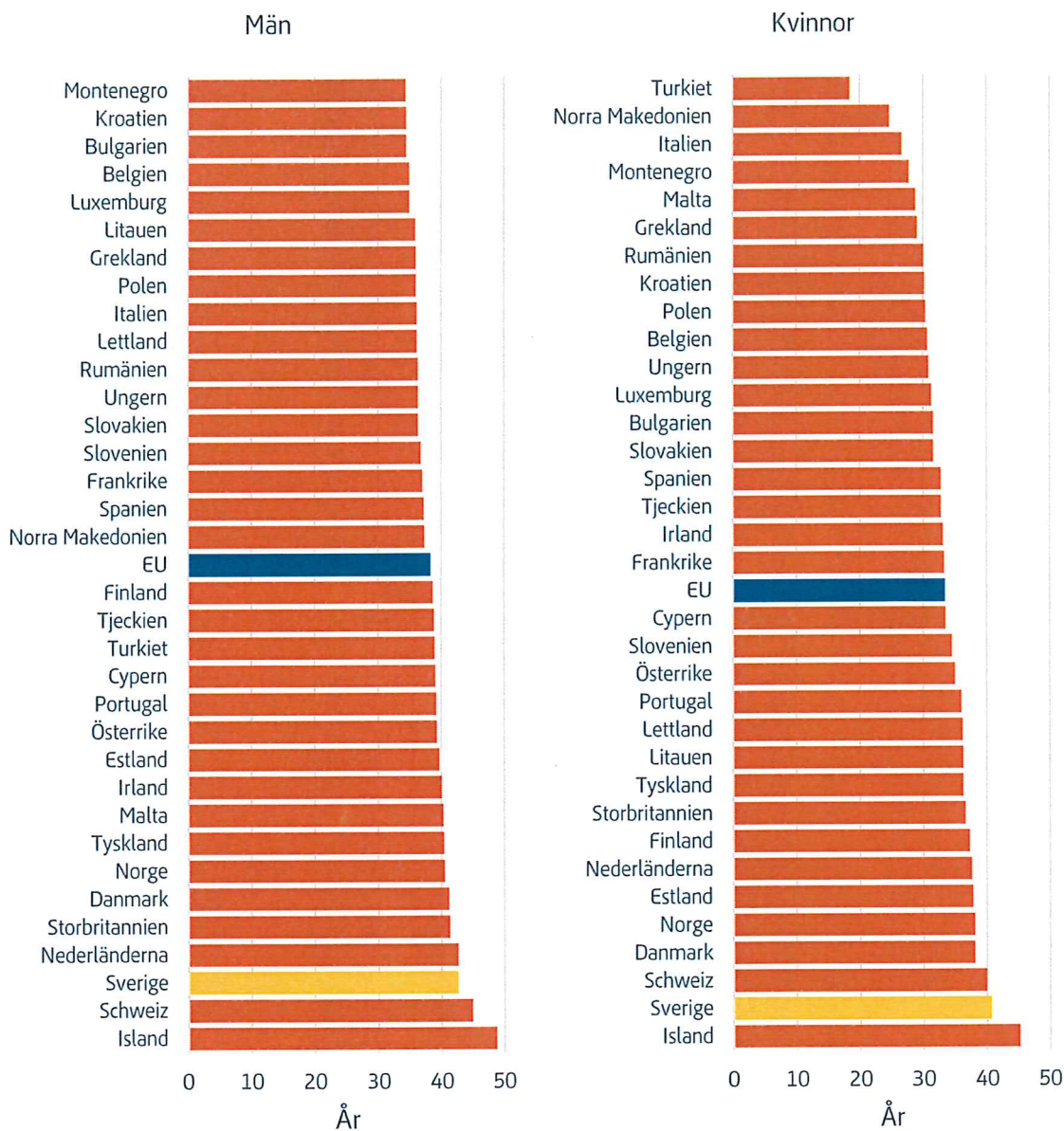

Källa: Bearbetning av data från Eurostat

¹¹ AKU kan användas för att göra jämförelser med andra länder, då undersökningarna är standardiserade.. För att göra jämförelsen gör vi en variant på vår beräkning av inträdesålder i arbetskraften där vi delvis gör en del förenklingar och delvis sätter villkoret för förvärsarbete till 1 timme per vecka.

Eurostat beräknar sedan några år ett mått för förväntat antal år i arbetslivet, se figur 13. Detta mått visar inte när man i snitt utträder eller inträder, utan kan ses som en prognos för hur länge dagens 15-åringar kommer tillhöra arbetskraften. Sverige ligger här högst i EU både för män och kvinnor.

Figur 13 Förväntat antal år i arbetslivet under 2017

Källa: Eurostat, 'Duration of working life'

En jämförelse av antal år i arbetskraften och antal intjänandeår

I de två senaste kapitlen har vi redovisat dels antal intjänandeår för personer som har börjat ta ut inkomstpension och dels förväntat antal år i arbetslivet. Dessa två delar skulle kunna sättas i relation till varandra för att få en uppfattning om hur många intjänandeår dagens 15-åringar kommer att ha tjänat in när de går i pension om cirka 50 år. Ett år i arbetslivet bör ungefär motsvara ett intjänandeår. Jämförelsen är förstås osofistikerad men skulle kunna ge en grov indikation om riktningen framåt i tiden.¹² Samtidigt är beräkningarna av förväntat antal år i arbetskraften baserade på tidigare generationers beteende på arbetsmarknaden och beaktar alltså inte eventuella beteendeförändringar.

När vi jämför dessa två delar för 2018 ser vi att det genomsnittliga antalet intjänandeår för män var 42,9 och för kvinnor 41,1 medan förväntat antal år i arbetslivet för män var 42,6 och för kvinnor 40,7. Resultaten indikerar att kvinnor framöver skulle reducera antalet år med intjänande till pensionssystemet. Vi menar att det inte är en trolig utveckling i och med att trenden i arbetskraftsdeltagande bland yngre årskullar av kvinnor är stigande. I ljuset av de stigande utträdesåldrarna bland både kvinnor och män samt de planerade höjningarna av åldersgränserna i pensionssystemet är det mer sannolikt att antalet intjänandeår kommer att öka både bland kvinnor och män.

¹² I jämförelsen ingår enbart antal intjänandeår för personer födda i Sverige. Utfallet av måttet för förväntat antal år i arbetslivet påverkas inte av att människor migrerar. Däremot haltar jämförelsen något då statistiken över antal intjänandeår blir högre av att vi bara har med personer som överlevt tills att de kan ta ut allmän pension. Personer som avlider innan hinner i snitt inte tjäna in lika många intjänandeår. Å andra sidan räknas inte intjänandeår som sker efter att pensionen tagits ut för första gången med vilket gör att antal intjänandeår underskattas något.

Bilaga 1 Formler för beräkning av medelpensioneringsålder

När vi beräknar medelpensioneringsåldern gör vi enligt följande:

Sätt

z_j^x = de som bor i landet i slutet av år x i åldern j

v_j^x = de icke-pensionärer som bor i landet i slutet av år x i åldern j

p_j^x = de pensionärer som bor i landet i slutet av år x i åldern j

${}^*e_j^x$ = de nya pensionärerna under år x i åldern j

y_j^x = dödligheten under år x för dem som vid årets slut är i åldern j

f_j = dödlighetsförhöjningsfaktor enligt schablon, = 9 för åldrar under 50 år,
= 3 för åldrar mellan 50 och 60 år och = 1 för högre åldrar

X = vald lägsta ålder vid beräkningen

Antag att

${}^*e_j^x = p_j^x - p_{j-1}^{x-1} \cdot (1 - f_j \cdot y_j^x)$ och

$v_{j-1}^{x-1} = z_{j-1}^{x-1} - p_{j-1}^{x-1}$

samt att pensioneringsbenägenheten e_j^x under året x i åldern j ges av formen:

$$e_j^x = {}^*e_j^x / v_{j-1}^{x-1},$$

med $e_{70}^x = 1$. Pensioneringsrisken för den syntetiska kohorten under året x i åldern j följer av formeln

$$A_j^x = e_j^x \prod_{k=X}^{j-1} (1 - e_k^x - y_k^x)$$

och den faktiska pensionsåldern kan tolkas som ett vägt medeltal:

$$E_X^x = \left(\sum_{j=X}^{70} j A_j^x \right) / \sum_{j=X}^{70} A_j^x$$

www.pensionsmyndigheten.se

Äldres arbetsmarknadssituation

© Arbetsförmedlingen
Författare: Håkan Lindell
Datum: 2018-05-16
Diarienummer: Af-2018/0017 7933

Innehåll

1	Inledning	4
2	Arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningen i olika åldersgrupper	5
3	Allt fler äldre är i sysselsättning	5
3.1	Äldre kvinnors sysselsättningsgrad växer snabbast	6
3.2	Fler äldre arbetar efter fyllda 65 år	7
3.3	Äldre arbetar färre timmar	8
4	Möjliga förklaringar till det allt högre arbetskraftsdeltagandet bland äldre ..	9
5	Arbetslösheten i olika åldersgrupper	10
5.1	Inskrivna arbetslösa 55-64 år	11
5.2	Regionala skillnader i arbetslösheten bland äldre	13
5.3	Lägre arbetslöshet bland äldre i landsbygdskommuner	15
6	Internationell utblick	16
7	Avslutande kommentarer	17

1 Inledning

Arbetsmarknaden för äldre är ofta omdiskuterad i media och i den offentliga debatten. Inte sällan är diskussionerna problematiserande och handlar återkommande exempelvis om arbetsgivarnas attityder till den delen av arbetskraften som kommit upp lite i åren. Det kan exempelvis röra sig om att äldre arbetskraft av arbetsgivare betraktas som sämre presterande och i vilken omfattning sådana attityder leder till ren åldersdiskriminering vid bland annat rekryteringar. All form av diskriminering på arbetsmarknaden är hämmande för samhället i stort och medför dessutom allvarliga konsekvenser för de enskilda som drabbas.

Hur välfärden ska organiseras och finansieras i framtiden är en annan aktuell fråga. Sverige står, tillsammans med många andra länder, inför en demografisk utmaning men en åldrande befolkning, vilket kommer innebära att relativt fler lever som pensionärer och det är färre som arbetar. De senaste årens migration har förändrat befolkningens åldersstruktur i gynnsam riktning. Tillsammans med en välfungerande integration skulle det kunna leda till en något avtagande tillväxttakt av försörjningsbördan¹ för den arbetande delen av befolkningen.

Den finns en parlamentarisk enighet kring att ett senareläggande av utträdesåldern från arbetsmarknaden är en viktig åtgärd för att klara finansieringen av framtidens välfärd. I och med att medellivslängden ökar kommer det att krävas fler arbetade år för att finansieringen av långsiktigt acceptabla pensionsnivåer ska uppnås.

Förutsättningarna för att arbeta längre upp i åldrarna är sannolikt bättre än någonsin. Dagens äldre är generellt vid betydligt bättre hälsa än tidigare generationers äldre och kan därmed i högre utsträckning förväntas vara kapabla att stanna längre på arbetsmarknaden. Under senare år har arbetskraftsdeltagandet bland personer i åldrarna 65-74 år också ökat tydligt, men nivån är fortsatt betydligt lägre än bland exempelvis personerna i åldrarna 55-64. Utmaningar finns dock beträffande arbetsvillkor för de som varit verksamma i tunga och slitsamma yrken.

Vid en internationell jämförelse är dock såväl arbetskraftsdeltagande som sysselsättning bland äldre i Sverige höga. De flesta äldre har en mycket stabil ställning på arbetsmarknaden, men vissa som blir arbetslösa i äldre åldrar har dock svårt att återetablera sig på arbetsmarknaden. Det gäller särskilt personer med en kortare utbildningsbakgrund. Arbetsförmedlingen har därmed ett viktigt uppdrag i att hjälpa äldre som fastnar i arbetslöshet att komma tillbaka till arbete. Kompetenshöjande insatser tillsammans med ett proaktivt arbete med arbetsgivarnas attityder till äldre arbetskraft är exempelvis viktiga inslag.

¹ Den totala befolkningen i relation till hur många som arbetar

2 Arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningen i olika åldersgrupper

Arbetskraftsdeltagandet skiljer sig väsentligt åt mellan olika åldersgrupper. Bland de riktigt unga är det relativt lågt på grund av att många är studerande och därmed inte ingår i arbetskraften. Arbetskraftsdeltagandet är som högst bland de som befinner sig en bit in i det yrkesverksamma livet. I takt med ökande ålder sjunker arbetskraftsdeltagandet och det gäller i synnerhet efter 65 år.

Åldersklass	2007			2017			2007-2017
	Andel (%) i arbetskraften	Sysselsättningsgrad (%)	Antal sysselsatta (1000-tal)	Andel (%) i arbetskraften	Sysselsättningsgrad (%)	Antal sysselsatta (1000-tal)	Förändring antal sysselsatta (1000-tal)
15-24 år	51,9	41,9	493	54,5	44,8	519	26
25-54 år	90,0	86,0	3 102	91,2	86,3	3 433	331
55-64 år	73,0	70,1	857	80,6	76,6	880	23
65-74 år	11,3	11,1	89	17,5	17,0	190	101

Källa: AKU, årsmedeltal.

I samtliga åldersklasser har utvecklingen under den senaste 10-årsperioden varit positiv. Såväl arbetskraftsdeltagandet som sysselsättningen har ökat överlag men det är bland de äldre som utvecklingen varit mest dramatisk. Sysselsättningsgraden i åldern 55-64 år har exempelvis ökat mycket kraftigt under perioden. Under samma period har dock befolkningen i åldersgruppen sjunkit med ca 70 000 personer, men den ökade sysselsättningsnivån har medfört att det trots detta är över 20 000 fler i arbete. I åldern 65-74 år har såväl befolkningen som sysselsättningsgraden ökat kraftigt, vilket tillsammans lett till att över 100 000 fler är sysselsatta.

3 Allt fler äldre är i sysselsättning

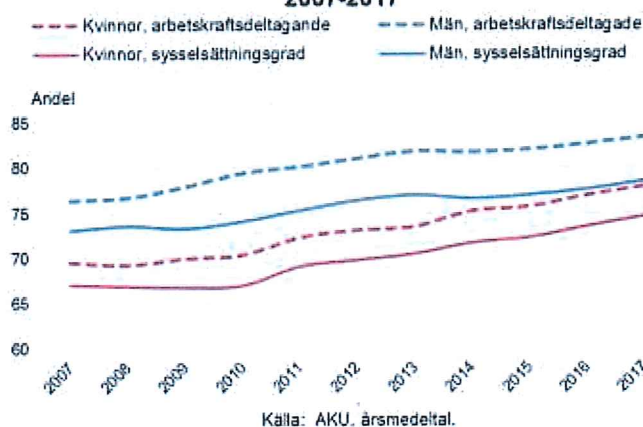
Det allt högre arbetskraftsdeltagandet bland äldre har haft en mycket positiv effekt på det totala arbetskraftsutbudets utveckling. De senaste årens mycket gynnsamma konjunkturutveckling, har medfört att det ökande arbetskraftsutbudet direkt kunnat omsättas i kraftigt ökade sysselsättningsnivåer.

Sysselsättningsgraden bland de äldre har ökat markant, vilket har lett till att de äldre har stått för en betydande del av den samlade sysselsättningsökningen. Jämförs 2017 med 2007 är närmare 125 000 fler i åldrarna 55-74 år sysselsatta, vilket motsvarar ca en fjärdedel av den samlade sysselsättningsökningen under perioden.

3.1 Äldre kvinnors sysselsättningsgrad växer snabbast

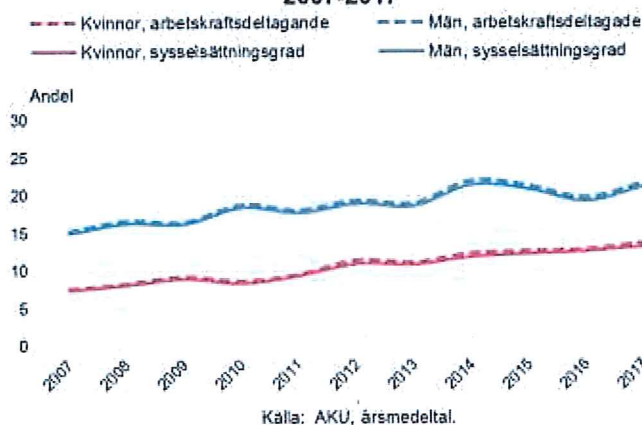
Under senare år har allt fler äldre kvinnor valt att stanna kvar på arbetsmarknaden. Männen arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsnivåer är alltjämt högre, men skillnaden mellan könen har minskat de senaste tio åren. Sedan 2007 har skillnaden minskat från sex till knappt fyra procentenheter i åldersgruppen 55-64 år. I fjol var sysselsättningsgraden i nämnda åldrar 74,6 procent bland kvinnor och 78,5 procent bland män.

**Arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad 55-64 år
2007-2017**

Även för personer i åldern 65-74 år har sysselsättningen ökat kraftigt. Dock från låga nivåer men uttryckt i procentuell utveckling har den varit som allra störst i den åldersgruppen. Sedan 2007 har antalet sysselsatta mer än fördubblats, från omkring 89 000 till drygt 190 000. Befolkningen har under samma period ökat kraftigt men det är den ökade sysselsättningsgraden, från 11,1 till 17,0 procent, som bidragit till merparten av tillskottet i sysselsättningen. Trenden pekar följaktligen tydligt mot att allt fler väljer att stanna kvar på arbetsmarknaden.

**Arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad 65-74 år
2007-2017**

Sammanfattningsvis framstår det som att de senaste årens goda arbetsmarknadsläge – med en stark efterfrågan på arbetskraft – tydligt har gynnat den äldre delen av befolkningen med stigande arbetskraftsdeltagande och sysselsättning som följd. Inom många områden råder det dessutom en påtaglig arbetskraftsbrist och arbetsgivare har svårt att hitta kvalificerad personal. Sannolikt har den rådande situationen bidragit till att attraktionskraften hos den äldre arbetskraften har höjts ytterligare.

En annan bidragande faktor är att allt fler väljer att fortsätta sin anställning fram till 67 år, det vill säga så länge man enligt lagen om anställningsskydd (LAS) har rätt att stanna i sin anställning. Förutom privatekonomiska fördelar för den enskilde är det dessutom ekonomiskt fördelaktigt för arbetsgivarna. I de flesta tjänstepensionsavtalen upphör arbetsgivarnas inbetalningar när arbetstagaren uppnått 65 år. Även efter 67 års ålder är det allt fler som jobbar kvar enligt överenskommelse med arbetsgivarna. Oftast då på deltid eller i form av tillfälliga inhopp, samtidigt som man uppbär ålderspension.

3.2 Fler äldre arbetar efter fyllda 65 år

Av de äldre som kvarstår i sina anställningar efter 65 år är det mer frekvent förekommande inom vissa branscher. Kvinnor arbetar företrädesvis inom vård- och omsorg, sociala tjänster och inom utbildningsväsendet. Gott och väl över hälften av de äldre kvinnorna arbetar i dessa branscher. En stor del av de yrkesverksamma männen är även verksamma där, men spridningen över andra branscher är betydligt större. Även i tillverkningsindustrin, transportsektorn och inom företagstjänster är det många äldre män som jobbar kvar efter 65 år.

Högutbildade är sysselsatta i större sträckning än lågutbildade. Det gäller även för de äldre som väljer att vara kvar i sina anställningar efter 65 år. Med ökad utbildningsnivå ökar sysselsättningsgraden och den är som allra högst bland dem som har långa högskoleutbildningar (tre år eller mer). Då utbildnings- och inkomstnivå i hög grad samvarierar blir effekten att personer med högre inkomst och därmed högre framtida pension fortsätter att arbeta, medan de som har lägre inkomst och låg framtida pension i större utsträckning slutar förvärvsarbeta tidigare. Utbildningsnivån för de äldre som fortsätter att driva företag tycks dock sakna betydelse, vilket hänger ihop med de näringar de äldre i huvudsak är verksamma inom.

I alla åldersgrupper är det vanligaste att man är anställd, men i takt med ökande ålder blir andelen som är sysselsatta som företagare större. I synnerhet sker detta efter 65 år och bland män i den åldern är det nästan lika vanligt att vara företagare som att vara anställd.²

En förklaring till den stora skillnaden i andelen företagare efter 65 år är att många av dessa tidigare varit så kallade kombinatörer, det vill säga att de drivit ett företag vid

² SCB, RAMS 2016

sidan av sitt ordinarie arbete som anställd. När dessa sedan fyller 65 år är det många som avslutar sin anställning men fortsätter att arbeta i det egna företaget. De blir då företagare istället för att som tidigare ha klassats som anställda. Absolut vanligast är att driva ett jordbruk eller äga skog inom ramen för en enskild firma.

Andel anställda respektive företagare per åldersgrupp och kön

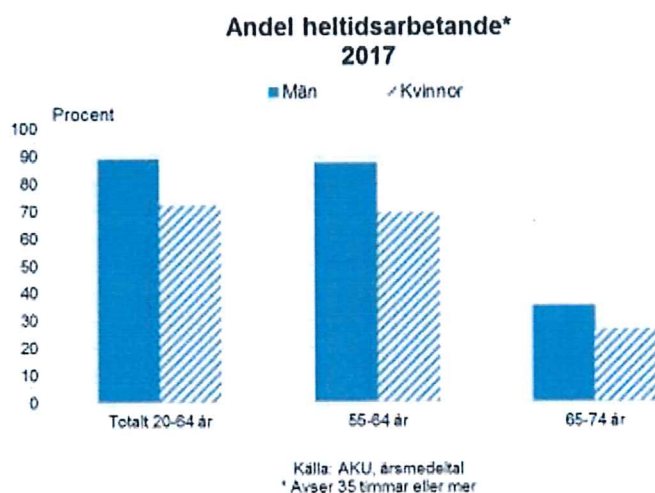
Åldersklass	Kvinnor		Män	
	Anställda	Företagare	Anställda	Företagare
45-54 år	93,5	6,5	86,0	14,0
55-64 år	92,8	7,2	83,3	16,7
65-74 år	64,8	35,2	50,5	49,5

Källa: SCB, RAMS 2016

3.3 Äldre arbetar färre timmar

De äldre, tillsammans med de yngre som är på väg in på arbetsmarknaden, arbetar i högre utsträckning deltid. Dessutom är det vanligare bland kvinnor än bland män i alla åldersgrupper. Dock är den stora majoriteten på svensk arbetsmarknad heltidssysselsatta.

I åldern 55-64 år är arbete på heltid vanligast. 87,5 procent av männen, respektive 69,3 av kvinnorna är heltidssysselsatta.³ Skillnaden i arbetade timmar mellan könen kan också mätas i så kallad genomsnittlig överenskommen arbetstid. Sett över de senaste året arbetar kvinnorna i genomsnitt knappa 4 timmar färre per vecka än männen.⁴ Vid fyllda 65 år går andelen heltidssysselsatta ner och därmed sjunker antalet arbetande timmar betydligt.

³ AKU, 2017 årsmedeltal

⁴ AKU, 2017 årsmedeltal

4 Möjliga förklaringar till det allt högre arbetskraftsdeltagandet bland äldre

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) har undersökt tänkbara förklaringar till det ökade arbetskraftsdeltagandet bland de äldre (55-69 år).⁵ I huvudsak förklaras detta av:

- Förbättrad hälsa
- Högre utbildningsnivå
- Striktare krav för att bli beviljad sjukersättning (tidigare förtidspension)

Vidare noteras att 1998 års pensionsreform skapade ekonomiska incitament för ett högre arbetskraftsdeltagande, vilket bland annat medfört att de som lämnar arbetslivet för ålderspension gör det vid en genomsnittlig högre ålder numera.

Att dagens äldre är generellt vid betydligt bättre hälsa än tidigare generationers äldre är oomtvistligt. Medellivslängden ökar successivt och många äldre är såväl villiga som kapabla att stanna kvar längre på arbetsmarknaden. Samtidigt som det finns tydliga privatekonomiska incitament att stanna kvar länge på arbetsmarknaden, talar det mesta för att den positiva utvecklingen kommer att bestå framöver.

Utbildningsnivån bland de äldre har successivt ökat. År 2016 hade närmare 82 procent av befolkningen i åldern 55-64 år som lägst en gymnasial utbildning i botten.⁶ Vid millennieskiftet låg den siffran på 63 procent. Andelen högskoleutbildade har ökat mycket kraftigt under perioden och det gäller i synnerhet för kvinnor. Numera innehar närmare 38 procent av de äldre kvinnorna (55-64 år) en högskoleutbildning. Fortfarande är den generella utbildningsnivån lägre bland äldre, men med tiden kommer skillnaderna att minska.

Inslag av diskriminering av de äldre på arbetsmarknaden förekommer alltjämt. IFAU har visat i en rapport att äldre och även medelålders väljs bort av arbetsgivare.⁷ Rapporten bygger på ett fältexperiment där 6 000 fiktiva jobbsökningar skickats till arbetsgivare som annonserat efter personal inom ett flertal yrken. Redan vid 40-årsåldern minskar sannolikheten att bli kontaktad av en arbetsgivare. Med ökande ålder minskar sedan sannolikheten ytterligare och åren innan pensionsåldern var den närmast obefintlig. Yrkena i experimentet avsåg yrken med kvalificeringsgrad på låg och mellannivå. Om liknande utfall kan appliceras på högkvalificerade yrken är dock oklart. Exempelvis kan lång erfarenhet av ett yrke väga tyngre inom högkvalificerade yrken, vilket i så fall skulle tala för att förekomsten av åldersdiskriminering är mindre bland sådana.

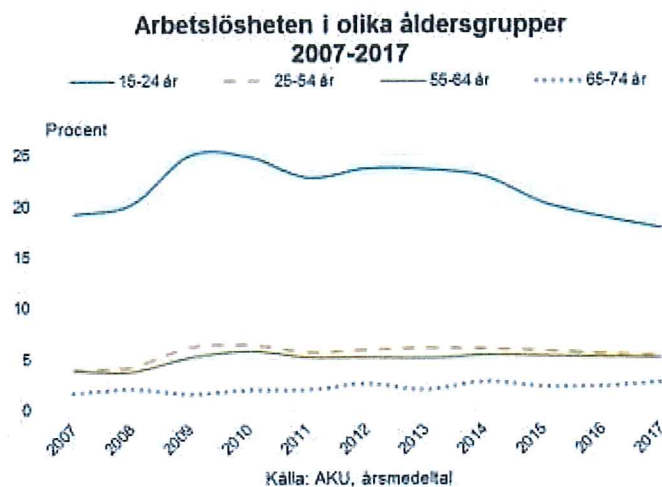
⁵ Laun, L., & Palme, M. (2017). *Vad förklarar de senaste 20 årens ökade arbetskraftsdeltagande bland äldre i Sverige?* (IFAU Rapport 2017:18)

⁶ SCB, Utbildningsregistret 2016

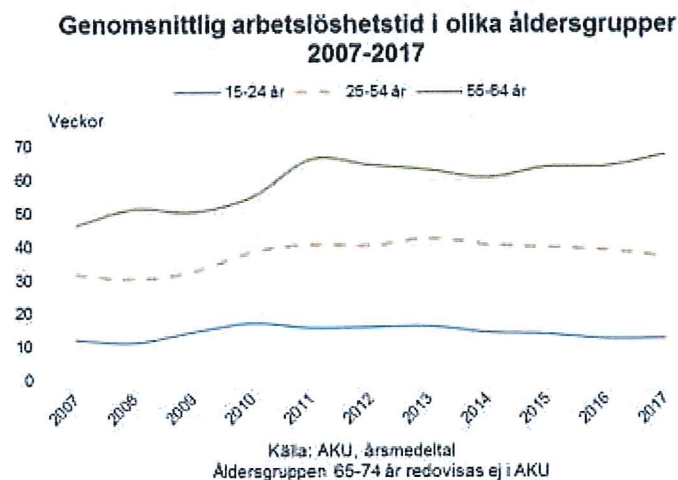
⁷ Carlsson, M. & Eriksson, S (2017). *Påverkar arbetssökandes ålder och kön chansen att få svar på jobbsökning? Resultat från ett fältexperiment.* (IFAU Rapport 2017:8)

5 Arbetslösheten i olika åldersgrupper

Liksom arbetskraftsdeltagandet skiljer sig arbetslöshetsnivåerna mellan olika åldersgrupper åt. Arbetslösheten bland ungdomar är exempelvis tydligt högre än bland övriga, bland annat eftersom ungdomar är inne i en etableringsfas på arbetsmarknaden. Ofta varvas kortare arbetslöshetsperioder med (ofta) kortare eller tillfälliga anställningar, vilket tenderar att driva upp arbetslöshetsnivån. Ungdomar är dessutom mer känsliga för konjunktursvängningar. Exempelvis drabbades ungdomarna hårt efter finanskrisen 2008-2009 med kraftigt ökad arbetslöshet.

Ett annat perspektiv på arbetslösheten i olika åldersgrupper är att studera hur långa arbetslöshetsperioderna är. Där är mönstret mycket tydligt – de äldre som förlorar sina jobb blir kvar i arbetslöshet under väsentligt längre perioder. En tydlig utsträckning av arbetslöshetsperioderna skedde efter finanskrisen. Därefter har ingen tydlig återhämtning skett utan de långa perioderna i arbetslöshet har bestått.

5.1 Inskrivna arbetslösa 55-64 år

Inskrivna arbetslösa i relation till den registerbaserade arbetskraften i åldern 55-64 var 6,4 procent vid utgången av 2017.⁸ Liksom för yngre åldersgrupper är skillnaden i arbetslöshet mellan inrikes- och utrikes födda stor även bland de äldre. Bland personer som är födda i Sverige och inskrivna på Arbetsförmedlingen var den relativa arbetslösheten 4,3 procent i slutet av 2017. För utrikes födda var den samtidigt 18,1 procent. Särskilt hög är andel inskrivna arbetslösa som är födda utanför Europa – vid slutet av 2017 låg den strax över 30 procent.

Personer som är födda utanför Europa utgör en betydligt mindre andel av inskrivna arbetslösa som är i åldrarna 55-64 år än vad de gör bland inskrivna arbetslösa som är yngre (16-54 år). Utomeuropeiskt födda personer utgör omkring 29 procent av de inskrivna arbetslösa i åldrarna 55-64 år medan de svarar för 50 procent av inskrivna arbetslösa som är 16-54 år. Men antalet – och andelen – ökar snabbt även de äldre inskrivna arbetslösa. Sedan början av 2016 har antalet ökat med cirka 3 700 och vid utgången av 2017 finns det cirka 17 000 inskrivna arbetslösa. Närmare en fjärdedel av dessa är nyanlända⁹ och har följaktligen migrerat till Sverige under senare år. De äldre som är utomeuropeiskt födda har en mycket svag arbetsmarknadsanknytning, och det är dessa som står för merparten av inflödet till arbetslöshet i åldersgruppen.

Avsaknad av gymnasieutbildning är ytterligare en faktor som väsentligt försvårar chanserna att få ett arbete. Sambandet mellan utbildning och arbetslöshet är mycket tydligt. Arbetslösheten bland lågutbildade är väsentligt högre och det gäller i alla åldersgrupper. Av de närmare 60 000 personer i åldern 55-64 år som var inskrivna i slutet på 2017 saknar 20 000 en gymnasieutbildning. Här utgör de utrikes födda en majoritet och det är bland de utomeuropeiskt födda som utbildningsnivån är som lägst. Närmare hälften av de äldre arbetslösa som är födda utanför Europa saknar en gymnasieutbildning. För de som kommit till Sverige under senare år är den generella utbildningsnivån som allra lägst. Endast 40 procent av de nyanlända som kvarstår i arbetslöshet har en gymnasieutbildning.

De äldre arbetslösa med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga, möter stora utmaningar på arbetsmarknaden. Det finns 17 000 inskrivna arbetslösa med funktionsnedsättning i åldern 55-64 år och dessa utgör en fjärdedel av samtliga arbetslösa med funktionsnedsättning. Merparten av dessa är födda i Sverige. En stor andel av de med funktionsnedsättning saknar dessutom gymnasieutbildning, vilket gäller såväl inrikes- som utrikes födda.

Äldre arbetslösa är inte någon homogen grupp. Den består dels av personer som aldrig har varit etablerade på den svenska arbetsmarknaden, dels av personer som tidigare varit i arbete men av olika skäl inte är det längre. Gemensamt för de båda grupperna är en svag arbetsmarknadsanknytning som ofta resulterar i långa perioder av arbetslöshet. Över hälften av de äldre arbetslösa har en oavbruten inskrivningstid i

⁸ Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik, december 2017

⁹ Vistelsetiden i Sverige understiger 36 månader efter erhållet uppehållstillstånd

arbetslöshet som överstiger ett år och i en tredjedel av fallen överstiger den två år. Det som dessutom är utmärkande är att de i högre utsträckning har flera av de karaktäristika som försvagar arbetsmarknadsanknytningen. Att vara arbetslös i åldern 55-64 år är i sig en omständighet som försämrar jobbchanserna. Avsaknad av gymnasieutbildning, att vara utomeuropeiskt född eller ha en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga, försvårar ytterligare möjligheterna att få ett jobb.

Vid jämförelse med andra åldersgrupper är utflödet till arbete sämre för de allra äldsta. Även vid jämförelse med åldersgruppen direkt därunder är skillnaden markant. Det gäller oavsett utbildningsnivå, födelseland eller funktionsnedsättning. Att vara i åldern 55-64 år och vara arbetslös har till synes en tydligt negativ effekt på sannolikheten att komma i arbete.

Inom åldersgruppen 55-64 år finns det stora skillnader. Här är skiljelinjen mellan de inrikes och utrikes födda, i synnerhet de utomeuropeiskt födda, särskilt tydlig. Bland äldre inrikes födda utan gymnasial utbildning övergår exempelvis 6 procent till arbete varje månad. Detta kan jämföras med 4 procent för de utrikes födda med gymnasieutbildning.

Kategori	55-64 år	45-54 år	55-64 år	45-54 år
	Arbetslösa (%) som övergår till arbete varje månad ¹⁰		Andel (%) med en arbetslöshetstid överstigande 1 år	
Totalt	5,1	6,0	52,4	48,5
Inrikes födda	6,3	8,1	46,3	39,8
Utrikes födda	3,5	4,3	60,5	55,3
– Utomeuropeiskt födda	2,8	3,7	63,5	58,2
Förgymnasial utbildning				
Totalt	4,3	4,2	57,4	55,2
Inrikes födda	6,0	6,7	48,3	44,9
Utrikes födda	2,8	3,4	65,5	58,4
– Utomeuropeiskt födda	2,3	3,1	68,5	59,7
Gymnasial eller högre utbildning				
Totalt	5,5	6,9	50,6	45,2
Inrikes födda	6,4	8,5	45,9	38,7
Utrikes födda	4,0	5,0	58,5	52,9
– Utomeuropeiskt födda	3,3	4,3	61,8	56,8
Med funktionsnedsättning				
Totalt	4,1	4,9	66,9	62,2
Inrikes födda	4,7	5,5	63,0	58,3
Utrikes födda	3,0	4,0	73,4	68,6
– Utomeuropeiskt födda	2,8	3,8	75,8	70,6

Källa: Arbetsförmedlingen

¹⁰ Avser genomsnitt för 2017 och är beräknat enligt följande: inskrivna arbetslösa (ej deltidsarbetslösa) som fått arbete under månaden/(arbetslösa i början av månaden + nyinskrivna under månaden)

Äldre arbetslösa i åldern 55-64 år deltar i Arbetsförmedlingens programinsatser i högre utsträckning än de närmast underliggande åldersgrupperna. Det beror delvis på att många äldre har varit arbetslösa under lång tid och därmed kvalificerat sig för deltagande i jobb- och utvecklingsgarantin. Aktiviteterna består av individuellt utformade insatser som ska hjälpa de arbetsökande att få ett arbete. Däremot är de äldre underrepresenterade när det gäller deltagande i arbetsmarknadsutbildningar och inom arbetspraktik.

Många av de äldre arbetslösa har även en nedsatt arbetsförmåga på grund av en funktionsnedsättning. Det medför att en stor andel av anställningsstöden som är riktade till dessa går till de äldre. Av närmare 74 000 anställningar¹¹ är ca 32 000 besatta av äldre i åldersgruppen 50-64 år, varav närmare 10 000 innehas av personer i åldern 60-64 år.

En annan arbetsmarknadspolitisk åtgärd som varit framgångsrik för att hjälpa bland annat de äldre arbetslösa att komma in på arbetsmarknaden, är de så kallade extratjänsterna. Extratjänster infördes i slutet av 2015 som ett verktyg för att få fler långtidsarbetslösa i arbete. Ett uttalat syfte med extratjänsterna var bland annat att ersätta jobb- och utvecklingsgarantins sysselsättningsfas.

För närvarande¹² finns det ca 4 000 äldre över 50 år som innehar en extratjänst, vilket motsvarar ungefär en tredjedel av samtliga tillsatta extratjänster. Bland de äldre som har en extratjänst är fördelningen antalsmässigt jämn mellan inrikes och utrikes födda personer

Samtidigt som extratjänsterna skapar förutsättningar för att förbättra de enskilda individernas ställning på arbetsmarknaden, utgör dessa arbetstagare även ett värdefullt tillskott i de verksamheter de arbetar inom. Extratjänsterna spelar en viktig roll genom att underlätta och förbättra förutsättningarna för övrig personal så att de kan ägna mer tid och energi åt att sina kärnuppgifter.

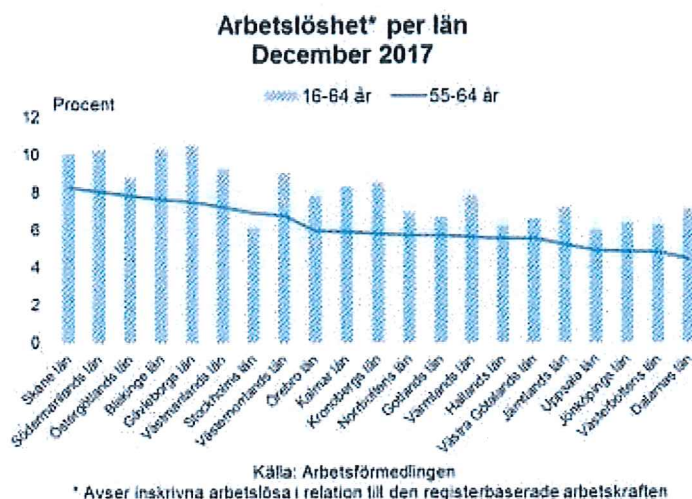
¹¹ Arbetsförmedlingen verksamhetsstatistik, december 2017

¹² Arbetsförmedlingen verksamhetsstatistik, december 2017

5.2 Regionala skillnader i arbetslösheten bland äldre

Den länsvisa skillnaden när det gäller arbetslösheten bland äldre är mindre än skillnaderna i arbetslöshet i stort. Län som har en hög total arbetslöshet har i regel en hög andel äldre arbetslösa. Skillnaden mellan det län som har den högsta arbetslösheten i åldern 55-64 år och det län som har den lägsta, är mindre än 3,8 procentenheter. Samtliga län utom Stockholms län har en lägre arbetslöshet bland äldre än den som gäller totalt.

Störst differens mellan den totala arbetslösheten och den bland äldre finns i Gävleborg, Kronoberg och Blekinge. I dessa län var arbetslösheten bland äldre närmare 3 procentenheter lägre än den totala arbetslösheten. Den högsta arbetslösheten bland äldre finns i Skåne och Södermanlands län, där över 8 procent är arbetslösa. Dessa är också två län som ligger högt upp när det gäller den totala arbetslösheten.

I många län är dock variationen i arbetslöshet mellan olika kommuner stor. Detta gäller såväl den generella arbetslösheten som den bland äldre. Särskilt tydligt är variationen i storstadslänen. I Stockholms län finns exempelvis Vaxholm som har en arbetslöshet på 2,5 procent. Södertälje, i samma län, har däremot en arbetslöshet som uppgår till 17,7 procent. I Skåne är bilden snarlik – Lomma med 3,2, procent och i Malmö överstiger den 13 procent. I Västra Götalands län finns Tjörn med 2,2 procent arbetslöshet medan den i Åmål ligger på närmare 10 procent. Östergötland och Södermanland är exempel på två andra län där arbetslösheten bland äldre varierar kraftigt mellan olika kommuner.

5.3 Lägre arbetslöshet bland äldre i landsbygdskommuner

En annan utgångspunkt är att studera regionala variationer i arbetslöshet utifrån så kallade funktionella analysregioner (FA-regioner), där kommunerna i respektive grupp har liknande karaktär och förutsättningar.¹³

- **Storstadskommuner:** kommuner med mindre än 20 procent av befolkning i rurala områden och en mellan angränsade kommuner samlad folkmängd på minst 500 000 invånare (29 kommuner)
- **Täta kommuner:** övriga kommuner med mindre än 50 procent befolkning i rurala områden (130 kommuner)
- **Landsbygdskommuner:** kommuner med minst 50 procent befolkning i rurala områden (131 kommuner)

En sådan jämförelse ger vid handen att arbetslösheten bland äldre är som lägst bland landsbygdskommuner, till skillnad mot den generella arbetslösheten som är som lägst i storstadskommunerna. Den låga arbetslösheten i landsbygdskommunerna kombineras dessutom av ett högt arbetskraftsdeltagande i de äldre åldersgrupperna. De äldres frekventa företagande inom bland annat jord- och skogsbruket är en bidragande faktor till den låga arbetslösheten och höga sysselsättningsgraden som för närvarande råder för de äldre i landsbygdskommunerna.

Sysselsättningsgrad och inskrivna arbetslösa i relation till den registerbaserade arbetskraften - per kommuntyp

Kommuntyp	Arbetslöshet (%)		Sysselsättningsgrad (%) 2016 ¹⁴
	55-64 år	Totalt	55-64 år
Landsbygdsregion	5,3	7,6	76,9
Storstadsregion	7,4	7,1	74,2
Tät region	6,3	7,8	76,8

Källa: Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik dec 2017, SCB Rams 2016

Bilden är dock inte entydig och det finns stora skillnader i arbetslöshet inom de olika kommuntyperna. När det gäller kommuner tillhörande någon av storstadsregionerna Stockholms och Malmö, finns exempelvis de tre kommuner med den allra högsta arbetslösheten bland äldre. Samtidigt finns det kommuner i dessa storstadsregioner med mycket låg arbetslöshet. För kommuner i Göteborgsregionen är däremot variationen i arbetslöshet väsentligt mindre. Även bland de andra kommuntyperna förekommer det relativ stor variation i arbetslöshetsnivåerna, men i betydligt mindre utsträckning än de som förekommer i Stockholms- och Malmöregionen.

¹³ Tillväxtanalys, kommunindelning i 3 typer

¹⁴ Sysselsättningsgraden är beräknad från RAMS 2016.

Kommuner med högst respektive lägst andel inskrivna arbetslösa i relation till den registerbaserade arbetskraften - per kommuntyp

Kommuner med lägst arbetslöshet i åldern 55-64 år			Kommuner med högst arbetslöshet i åldern 55-64 år		
Typ*	Kommun	Arbetslöshet (%)	Typ*	Kommun	Arbetslöshet (%)
L	Kinda	2,1	S	Södertälje	17,7
T	Habo	2,1	S	Botkyrka	13,1
L	Tjörn	2,2	S	Malmö	13,1
L	Arjeplog	2,3	T	Landskrona	12,0
S	Lerum	2,4	T	Norrköping	11,8

Källa: Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik dec 2017

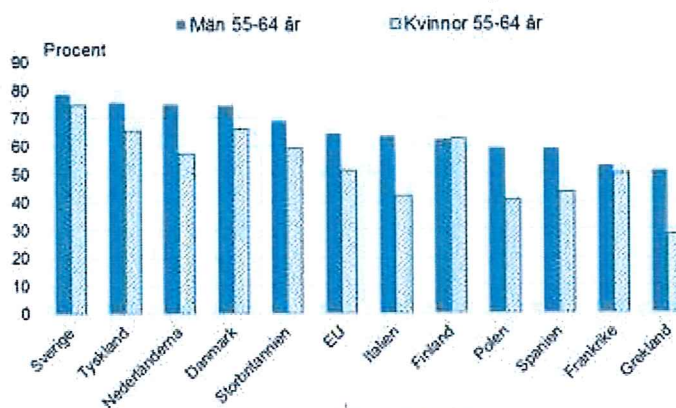
* L=Landsbygdsregion, T=Tät region, S=Storstadsregion

6 Internationell utblick

Sverige har den högsta sysselsättningsgraden i hela EU. Det gäller totalt men även avseende de äldre åldersgrupperna. I åldern 55-64 år ligger Sverige i topp och i åldern 65-74 år är det endast Estland och Lettland som ligger på en något högre nivå.

Inom EU finns en så kallad Europa 2020-strategi där bland annat målsättningen är att öka den genomsnittliga sysselsättningsgraden i åldrarna 20-64 år till 75 procent senast år 2020. Endast ett fåtal medlemsländer når i dagsläget upp till det målet. Sverige överskrider med råge det målet redan nu och det skulle räcka med att endast inbegripa sysselsättningen i åldern 55-64 år för att uppnå dessa 75 procent i sysselsättningsgrad.

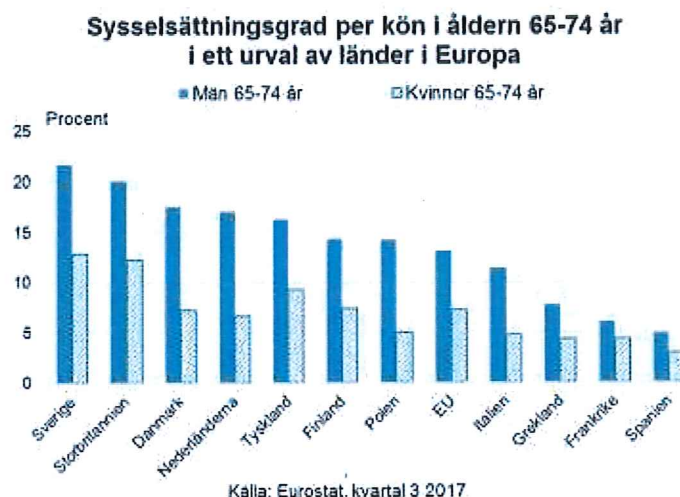
Sysselsättningsgrad per kön i åldern 55-64 år i ett urval av länder i Europa

Källa: Eurostat, kvartal 3 2017

Sverige utmärker sig dessutom tydligt genom att kvinnornas sysselsättning ligger på en nivå som är mycket nära männens. I de flesta EU-länderna är skillnaden mellan kvinnors och mäns sysselsättningsgrad relativt stor men tendensen går mot att den minskar även där. I de flesta fallen beror det på att kvinnornas sysselsättningsgrad har ökat över tid, men i vissa länder beror det på att männens sysselsättningsgrad har fallit tillbaka.

En annan iakttagelse är att länder som har hög sysselsättning i åldern 55-64 år, i regel har det även bland de som är över 65 år. Som redan nämnts har sysselsättning bland personer i åldern 65-74 år ökat kraftigt på relativt kort tid i Sverige. Det gäller för övrigt flertalet EU-länder.

7 Avslutande kommentarer

Utvecklingen för de äldre på den svenska arbetsmarknaden har gått i en mycket positiv riktning. Arbetsmarknaden är fortsatt stark och efterfrågan på arbetskraft är god. Arbetslösheten bland de äldre ligger under genomsnittet och sysselsättningen ligger i topp vid jämförelse med andra EU-länder. Mer än nio av tio av de äldre i åldern 55-64 år har tillsvidareanställningar. Situationen på arbetsmarknaden är således mycket stabil för de allra flesta.

Den gynnsamma utvecklingen kommer dock inte alla till del. Nästan 59 000 personer i åldern 55-64 år var arbetslösa vid utgången av 2017. En del har mist sina jobb och har svårt att återetablera sig på arbetsmarknaden. Andra har kommit till Sverige på senare tid och har aldrig varit etablerade på svensk arbetsmarknad. Gemensamt för gruppen arbetslösa äldre är att de i högre grad riskerar att fastna i långa tider av arbetslöshet. De genomsnittliga tiderna i arbetslöshet ökar med stigande ålder och är som högst för de allra äldsta.

Vissa äldre arbetslösa har en extra svår arbetsmarknadssituation. Det gäller de som har en funktionsnedsättning, är födda utanför Europa eller saknar fullständiga gymnasiebetyg. Förekomsten av kombinationer av dessa karaktäristika är dessutom vanliga, exempelvis avsaknad av gymnasieutbildning samtidigt som man är född utanför Europa. För många av dessa personer är det mycket svårt att få ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden, trots att efterfrågan på arbetskraft är stor.

Omställningen och rörligheten på arbetsmarknaden behöver vara hög och aktiva insatser riktade mot arbetslösa som saknar efterfrågade kompetenser blir fortsatt mycket viktiga. Att förstärka de äldre arbetslösas position på arbetsmarknaden är en betydelsefull åtgärd för att få till stånd en förbättring av tillgången på arbetskraft de närmaste åren. Som nämnts har den äldre arbetskraften varit betydelsefull för den goda utvecklingen under den senaste 10-årsperioden, men mer kan göras. Exempelvis är insatser för att stärka och bevara de äldres kompetens en viktig del för att möjliggöra en förlängning av yrkeslivet för många. Arbetsmarknaden blir allt mer kunskapsintensiv och kompetensutveckling under hela yrkeslivet kommer i många fall att vara en nödvändighet på framtidens arbetsmarknad.

Förutom en förbättrad kompetensutveckling av äldre finns det även ett behov av att det skapas fler jobb med låga utbildningskrav. Exempelvis är arbetsmarknaden för nyanlända äldre med låg skolunderbyggnad i det närmaste obefintlig. Trots en god jobbtillväxt ökar inte jobben med låga kvalifikationskrav i antal. Samtidigt ökar utbudet av arbetskraft som konkurrerar om dessa jobb kontinuerligt.

Negativa stereotyper om äldre och deras arbetsförmåga existerar alltjämt. Förutom att arbetsgivare riskerar att missa potentiell kompetens på grund av detta, är det även hämmande för rörligheten på arbetsmarknaden. Vissa arbetstagare förväntar sig helt enkelt att diskriminering förekommer. Det medför att somliga äldre arbetstagare bedömer det som utsiktslöst att söka efter ett nytt jobb.¹⁵

Ett längre yrkesliv är nödvändigt ur flera perspektiv. Samhällsvinsterna är betydande och det finns ett behov av en inkluderande arbetsmarknad för alla äldre. Alla insatser som främjar äldre med svag arbetsmarknadsanknytning är därmed betydelsefulla.

¹⁵ Carlsson, M. & Eriksson, S (2017). *Påverkar arbetssökandes ålder och kön chansen att få svar på jobbsökan? Resultat från ett fältexperiment*. (IFAU Rapport 2017:8)

(Pensionsmyndigheten)

Företagare tjänar mindre och arbetar längre än anställda

Publicerad: 2017-12-07

År 2010 hade den genomsnittliga företagaren 22 procent lägre livsinkomst vid pensionsålder än den som var anställd. Företagare förvärvsarbetar också längre än anställda. Vid 69 års ålder var nästan 52 procent kvar i arbete, mot 11 procent av de anställda.

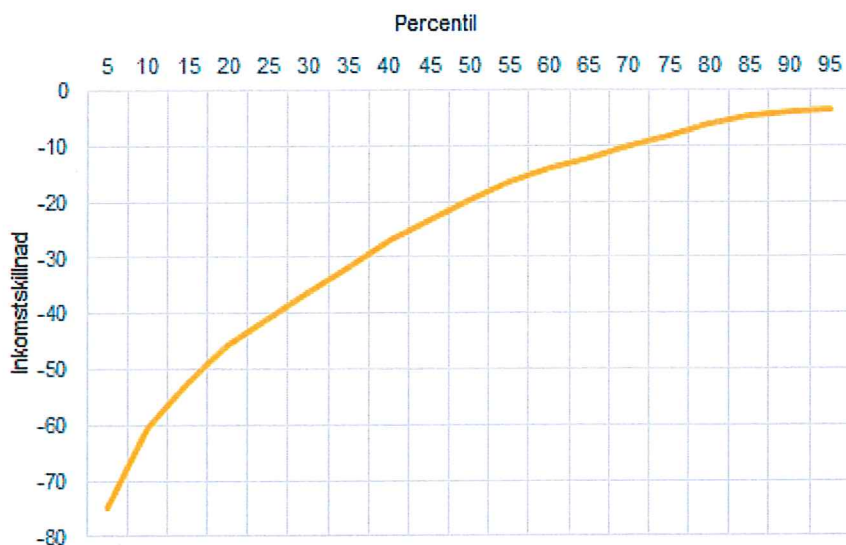
I Sverige är det inte ovanligt att fortsätta arbeta efter 65, något som särskilt gäller företagare. I den här artikeln studerar vi en grupp förvärvsarbetande personer som fyllde 64 år under 2010 och om och när de senare sluta arbeta. Indelningen i företagare respektive anställda beror på yrkesställningen i RAMS 2010.

Mindre skillnad vid högre inkomst

År 2010 hade den genomsnittliga företagaren 22 procent lägre livsinkomst vid 64 års ålder än motsvarande person som var anställd. När vi jämför gruppernas fördelning av livsinkomster med varandra kan vi konstatera att företagarnas ligger konstant under de anställdas. Men skillnaden minskar vid högre inkomster. Vid 90:e percentilen, det vill säga de som tjänar mer än 90 procent av gruppen men mindre än tiondelen som tjänar mest, var skillnaden mellan företagare och anställda bara 4 procent. Skillnaden ökar exponentiellt ju lägre ned i inkomstfördelningen vi kommer. Vid 10:e percentilen var skillnaden 61 procent.

Störst skillnad i livsinkomst för dem som tjänar minst

Procentuell skillnad i livsinkomst mellan anställda och företagare vid deras respektive inkomstfördelningar år 2010

Totalt var drygt 62 000 64-åringar förvärvsarbetande under 2010. Drygt 19 procent av dem var företagare. De vanligaste företagsformerna var enskild firma, handels- eller kommanditbolag eller aktiebolag. Ofta styr företagets verksamhet vilken juridisk form företagarna valt på sitt företag.

Vi ser även att könsfördelning mellan män och kvinnor skiljer sig åt mellan branscher. Män är oftare fåmansaktiebolagsdelägare medan kvinnor oftare har enskild firma och handels- eller kommanditbolag.

Företagare slutar arbeta senare i livet

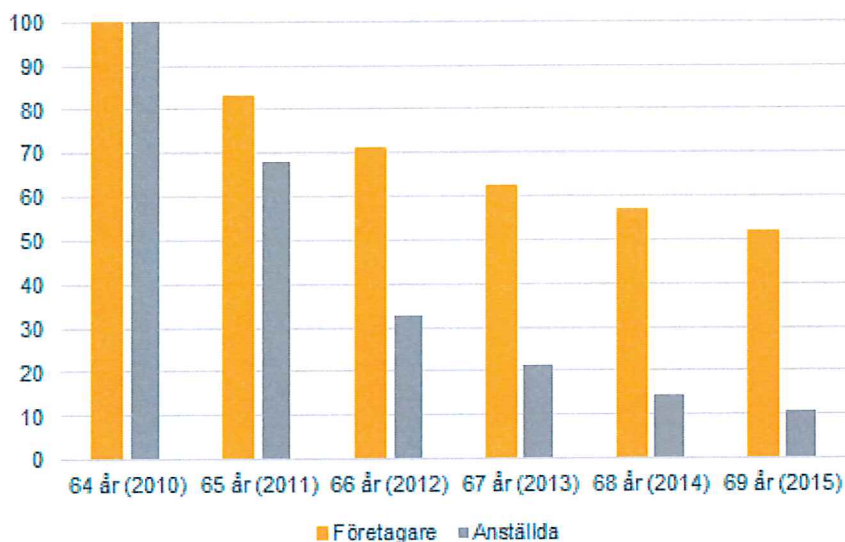
Vid 65 års ålder hade 32 procent av de anställda och 17 procent av företagarna slutat att vara förvärvsarbetande. De som var huvudsakligen anställda 2010 slutade i mycket högre omfattning än de som var huvudsakligen företagare. Vid 69 års ålder ser vi att nästan 52 procent av företagarna fortfarande förvärvsarbetade. Motsvarande tal för anställda var 11 procent.

I princip har företagare betydligt lägre sannolikhet att sluta arbeta jämfört med anställda med liknande nivå på livsinkomsten, även efter hänsyn taget till faktorer så som kön, utbildning, civilstånd, utländsk bakgrund, boendelän och bransch.

Men om vi tittar på företagare med livsinkomster som var mycket höga (95:e percentilen eller högre), ser vi att de har en högre benägenhet att sluta arbeta jämfört med anställda på samma nivå.

Få anställda kvar i arbete vid 69 år

Individer som var företagare respektive anställda vid 64 års ålder (2010) och deras kvarvarande andelar i respektive yrkesställning

Drygt en fjärdedel pensionerar sig vid 64 år

Om vi släpper de tidigare avgränsningskraven på att individerna ska ha samma yrkesställning som vid 64 års ålder kan vi se att 1 150 av de anställda som slutade mellan 64 och 65 års ålder istället blev företagare. Av företagarna var det drygt 600 som istället blev anställda. Detta innebär att endast 26 procent pensionerade sig.

Stockholmsföretagare tjänar mer och arbetar längre

När vi tittar på företagare i ett regionalt perspektiv kan vi konstatera att företagare i Stockholmsregionen hade nästan 16 procent högre livsinkomster än företagare i övriga Sverige. De hade också en lägre sannolikhet att sluta arbeta än jämförbara företagare i övriga landet.

Kvinnor slutar arbeta före män

När det gäller att sluta förvärvsarbeta finns könsskillnader. Kvinnor har generellt en högre sannolikhet att sluta arbeta tidigare än män i motsvarande situation, oavsett om de är anställda eller företagare. Skillnaden är dock störst bland de anställda.

Sannolikheten att sluta arbeta mellan 64 och 65 års ålder, uppdelat på kön och yrkesställning

	Företagare	Anställd
Kvinna	14,2	33,0
Man	12,9	26,3
Totalt	9568	5356

Metod för beräkning och analys

I Sverige har vi sedan 2003 rätt att arbeta hur länge som helst men skydd av LAS endast till 67 års ålder.

Individernas livsinkomst beräknas genom att summera löne- och företagsinkomster från 1986 samt kapitalutdelningar från och med 1991. De årliga totalerna räknas sedan upp med hjälp av KPI.

Modellbaserad analys

Män och kvinnor väljer olika branscher att vara aktiva i som företagare. För att kunna analysera om det finns något samband mellan livsinkomst och sannolikheten att sluta förvärvsarbete behöver vi ha snarlika kvinnor och män. Detta skapar vi genom att använda en så kallad multivariat regressionsansats. Då jämförs kvinnor mot liknande män och vi försöker isolera livsinkomsteffekten för att kunna uttala oss om hur livsinkomsten förändrar sannolikheten att sluta förvärvsarbete.

2019-06-12

Till

Trafikskadenämndens råd

Ersättning vid ändrad invaliditet

1. Arbetsgruppens uppdrag

I ordförandeprotokoll den 27 mars 2013 beslutade nämndens ordförande att arbetsgruppen skulle utreda hur ersättning för lyte och (bestående) men ska beräknas i de fall där nämnden tidigare förordat ersättning utifrån viss invaliditetsgrad (preliminär eller definitiv) och nämnden vid senare tillfälle ändrar invaliditetsgraden.

I ett tilläggsdirektiv den 2 december 2013 beslutades att arbetsgruppen också skulle se över nämndens praxis när det gäller ersättning vid temporär invaliditet och lämna ett förslag på hur frågan bör hanteras i framtiden.

Trafikskadenämndens råd antog arbetsgruppens rapport den 9 juni 2014.

I ett tilläggsdirektiv den 11 mars 2019 beslutade nämndens ordförande att arbetsgruppen skulle utreda hur ersättning bör beräknas om den av bolaget bedömda invaliditeten ändras på grund av en skadebetingad försämring som inträffat innan nämnden överhuvudtaget prövat frågan och att arbetsgruppen var oförhindrad att ta upp ytterligare frågor av intresse inom detta område.

I arbetsgruppen ingår [REDACTED] (ordförande), [REDACTED]
[REDACTED] och sekreteraren [REDACTED]

2. Arbetsgruppens rapport som rådet antog den 9 juni 2014

I arbetsgruppens rapport som antogs av rådet den 9 juni 2014 behandlas hur ersättning för lyte och bestående men ska beräknas vid preliminär, ändrad och temporär invaliditet (se bilaga 1).

Utgångspunkten är att det rör sig om endast en trafikolycka. De situationer, där problematiken avseende tillkommande ersättning vid ändrad invaliditet blir aktuell, angavs vara ärenden där man tidigare avgjort frågan om skadebetingad invaliditet antingen genom prövning i nämnden eller då parterna träffat en uppgörelse i ärenden som inte är obligatoriska. Vid nu aktuella situationer har slutreglering skett beträffande den ursprungliga invaliditeten och den skadade har fått ersättning härför. Fråga är om att bestämma vilken ersättning som ska utgå p.g.a. ny skadeföljd eller försämring.

Arbetsgruppen kom fram till att den s.k. *mellanskillnadsmodellen* ska användas för att beräkna vilken tillkommande ersättning som ska utges för en *ändrad* invaliditetsgrad efter en försämring eller ny skadeföljd, d.v.s. utöver ersättningen för den ursprungliga invaliditetsgraden.

Mellanskillnadsmodellen innebär att en tillkommande ersättning förordas som utgör skillnaden mellan de vid prövningsåret (se vidare nedan under punkt 4) aktuella ersättningsbeloppen för den tidigare och den nya invaliditetsgraden – båda beloppen utifrån den skadelidandes ålder vid försämringstidpunkten.

I rapporten angavs också att avgörande för vilken ersättningstabell som ska användas är när trafikolyckan har inträffat – inte när det uppkom en ny skadeföljd eller en försämring. Har trafikolyckan inträffat före år 2002 gäller således ersättningstabellerna för sådana skador. Har trafikolyckan inträffat fr.o.m. år 2002 gäller ersättningstabellerna för s.k. nya skador.

Det som kännetecknar de aktuella situationerna är följande:

1. Det rör sig om en och samma trafikolycka.
2. Det har efter den ursprungliga invaliditetstidpunkten uppkommit försämring eller ny skadeföljd som gör att invaliditetsgraden blir högre.
3. Det finns två eller flera invaliditetstidpunkter; den ursprungliga invaliditetsdagen och invaliditetsdag för försämring eller ny skadeföljd.

Om det däremot endast är fråga om en ny bedömning av invaliditetsgrad, dvs. med samma/ursprungliga invaliditetstidpunkt, uppstår inte den aktuella problematiken.

3. Hur beräknas en tillkommande ersättning efter en ändrad invaliditetsgrad om nämnden inte har prövat frågan tidigare?

Arbetsgruppen anser att samma principer bör tillämpas som angavs i arbetsgruppens rapport 2014.

Olika situationer kan vara aktuella.

1. Den ursprungliga invaliditeten var så låg att ärendet inte var obligatoriskt. Parterna träffade uppgörelse i ärendet. Därefter inträffade försämring eller ny skadeföljd med ny invaliditetstidpunkt och högre invaliditet. Ärendet inkommer till nämnden för prövning.

I denna situation anser arbetsgruppen att nämnden inte bör pröva den ursprungliga invaliditetsgraden och den utbetalda ersättningen för lyte och (bestående) men utan utgå från parternas överenskommelse i den delen. Nämnden bör därefter pröva den nya, ändrade invaliditetsgraden och beräkna tillkommande ersättning enligt mellanskillnadsmodellen.

2. Under pågående skadereglering har bolaget fastställt en invaliditetsgrad och en invaliditetstidpunkt. Innan uppgörelse har hunnit träffats (icke obligatoriskt ärende) eller innan ärendet hunnit inges till nämnden (obligatoriskt ärende) inträffar det en försämring eller ny skadeföljd. Det är alltså fråga om två olika invaliditetsgrader och två invaliditetstidpunkter. Ärendet inkommer till nämnden för prövning.

I denna situation anser arbetsgruppen att nämnden bör pröva såväl den ursprungliga invaliditetsgraden som invaliditetsgraden efter försämringen/den nya skadeföljden. Därefter bör ersättning bestämmas för den ursprungliga invaliditetsgraden och tillkommande ersättning enligt mellanskillnadsmodellen för den nya högre invaliditetsgraden.

3. Uppkommer andra situationer när det gäller att bestämma tillkommande ersättning p.g.a. försämring eller ny skadeföljd, t.ex. flera försämringstidpunkter eller nya skadeföljder, bör ledning kunna hämtas från hur arbetsgruppen har resonerat i ovanstående fall.

4. Tillämplig ersättningstabell

För skador som har inträffat till och med 2001 gäller följande. Den tillkommande ersättningen utgör skillnaden mellan de vid *prövningsåret* aktuella ersättningsbeloppen för den tidigare och den nya invaliditetsgraden – båda beloppen utifrån den skadelidandes ålder vid försämringstidpunkten.

För skador som har inträffat från och med 2002 gäller följande. Den tillkommande ersättningen utgör skillnaden mellan de vid *utbetalningsåret* aktuella ersättningsbeloppen för den tidigare och den nya invaliditetsgraden, förutsatt att beloppen är korrekta – båda beloppen utifrån den skadelidandes ålder vid försämringstidpunkten. Om inte beloppen var korrekta ska *prövningsårets* tabell användas.

5. Förändringar i tabellerna för gradering av medicinsk invaliditet

Som framgår av arbetsgruppens rapport 2014 punkt 3.1 har de medicinska tabellverken genomgått vissa förändringar sedan 1981.

För att bedöma vad en invaliditet fastställd enligt 1981 års tabellverk motsvarar enligt 1996 års tabellverk måste antingen en ny invaliditetsbedömning göras eller en konvertering av invaliditetsgraden ske. Detta måste observeras när frågor om ersättning för ändrad invaliditetsgrad uppkommer.

6. Sammanfattning

De situationer denna rapport behandlar förutsätter att det rör sig om endast en trafikolycka, att det efter den ursprungliga invaliditetstidpunkten inträffar försämring eller ny skadeföljd som medför att invaliditetsgraden blir högre och att det alltså finns två eller flera invaliditetstidpunkter.

Mellanskillnadsmodellen ska användas för att beräkna vilken *tillkommande ersättning* (dvs. *utöver* ersättningen för lyte och (bestående) men för den ursprungliga invaliditetsgraden) som ska utges för en ändrad invaliditetsgrad. Detta gäller oavsett om den ursprungliga invaliditetsgraden tidigare har prövats i nämnden (obligatoriska ärenden), om parterna har träffat avtal när det gäller den ursprungliga invaliditetsgraden (icke obligatoriska ärenden) eller om försämringen eller den nya skadeföljden uppkommer under pågående skadereglering. Uppkommer andra situationer när det gäller att bestämma tillkommande ersättning p.g.a. försämring eller ny skadeföljd bör ledning kunna hämtas från hur arbetsgruppen har resonerat i dessa fall.

Den tillkommande ersättningen baseras på prövningsårets tabellbelopp vid skador före 2002. När det gäller skador från och med 2002 baseras den tillkommande ersättningen på utbetalningsårets tabellbelopp om de då utbetalda beloppen är korrekta. I annat fall gäller prövningsårets tabellbelopp.

För att bedöma vad en invaliditet fastställd enligt 1981 års tabellverk motsvarar enligt 1996 års tabellverk måste antingen en ny invaliditetsbedömning göras eller en konvertering av invaliditetsgraden ske.

För arbetsgruppen

Ordförande

Sekreterare

TRAFIKSKADENÄMNDEN

2014-05-26

Till

~~Trafikskadenämndens råd~~**Ersättning vid ändrad invaliditetsgrad och temporär invaliditet****1. Arbetsgruppens uppdrag**

Vid nämndens rådsmöte den 9 januari 2013 beslutades att uppdra åt nämndens ordförande att utse en arbetsgrupp med uppgift att utreda frågan hur ersättning vid s.k. preliminär/ändrad invaliditet bör beräknas i de fall där belopp redan har utbetalats av bolaget.

Bakgrunden till förslaget var ett tidigare rådsbeslut den 3 december 1993 och att det med tiden hade uppstått fråga om och hur avräkning för tidigare utbetald ersättning bör göras i olika situationer, t.ex. då den tidigare invaliditeten ändrats eller endast har fastställts preliminärt och nämnden vid det senare provningstillfället fastställer eller ändrar invaliditetsgraden. Fråga har också uppstått om samma avräkningsprinciper bör gälla för skador som inträffat före respektive fr.o.m. år 2002.

I ordförandeprotokoll den 27 mars 2013 beslutade nämndens ordförande att arbetsgruppen bör utreda hur ersättning för lyte och (bestående) men ska beräknas i de fall där nämnden tidigare förordat ersättning utifrån viss invaliditetsgrad (preliminär eller definitiv) och nämnden vid senare tillfälle ändrar invaliditetsgraden. Nämndens ordförande beslutade i tilläggsdirektiv den 2 december 2013 att arbetsgruppen även skulle göra en översyn av nämndens praxis när det gäller ersättning vid temporär invaliditet och lämna ett förslag på hur frågan bör hanteras i framtiden.

I arbetsgruppen ingår [REDACTED] ordförande, [REDACTED] och [REDACTED]. Från början var [REDACTED] sekreterare, men då han slutade sin tjänst vid nämnden utsågs i juni 2013 [REDACTED] till ny sekreterare i arbetsgruppen. [REDACTED] har från och med den 16 december 2013 ingått som adjungerad ledamot i arbetsgruppen.

2.1 Ersättning vid ändrad invaliditetsgrad

Utgångspunkten är att det rör sig om en och samma trafikolycka.

Problematiken blir aktuell i ärenden där man tidigare avgjort frågan om skadebetingad invaliditet antingen genom provning i nämnden eller att parterna har träffat en uppgörelse i ärenden som inte är obligatoriska. Därefter har det tillstött en försämring eller uppkommit en ny skadeföljd, varefter den sammantagna invaliditetsgraden blir högre. Det är således fråga om två invaliditetstidpunkter; den ursprungliga invaliditetsdagen och invaliditetsdagen för försämringen/den nya skadeföljden.

Utredningen från 1993

En arbetsgrupp inom nämnden utredde under 1993 frågan om avräkning av redan utbetald ersättning. I NJA 1993 s. 192 hade Högsta Domstolen slagit fast att från ersättning för lyte och men ska avräknas tidigare utbetalt belopp uppräknat till det penningvärde som gäller vid tidpunkten för ersättnings

bestämmande. Arbetsgruppens förslag, som antogs av rådet den 3 december 1993, utmynnade i att det av bolaget tidigare utbetalade beloppet skulle räknas upp enligt en av arbetsgruppen framtagna tabell för omräkningsfaktorer (baserad på förändringar i konsumentprisindex), den s.k. *omräkningsfaktormodellen*.

Bolagens praxis

Bolagen har uppgett att de använder *mellanskillnadsmodellen* (se nedan) vid ändrad invaliditetsgrad eller ny skadeföljd.

Trafikskadenämndens praxis

Vid granskning av ett antal yttranden har arbetsgruppen funnit att nämnden i ärenden rörande ändrad invaliditet till följd av en ny skadeföljd eller försämring förordar *omräkningsfaktormodellen*.

Omräkningsfaktormodellen innebär att tidigare utbetald ersättning för lyte och (bestående) men efter omräkning till dagens penningvärde med hjälp av en omräkningsfaktor avräknas den totala ersättningen. Nämnden förordar då den nya högre invaliditetsgraden och full ersättning enligt prövningsårets tabell (för "gamla" respektive "nya" skador) utifrån ålder vid försämringstidpunkten men anger att bolaget äger rätt att med hjälp av tillämplig omräkningsfaktor avräkna vad som tidigare har utbetalats.

Arbetsgruppen har dock även funnit att nämnden i dessa ärenden ibland tillämpar en annan modell, nämligen *mellanskillnadsmodellen*.

Mellanskillnadsmodellen innebär att en tillkommande ersättning förordas som utgör skillnaden mellan de vid prövningsåret aktuella ersättningsbeloppen för den tidigare och den nya invaliditetsgraden – båda beloppen utifrån skadelidandens ålder vid försämringstidpunkten.

2.2 Ersättning vid temporär invaliditet

Utgångspunkten är att den skadelidande till följd av en trafikolycka haft en temporär invaliditet under en period. Invaliditetsgraden blir senare högre eller lägre eller den skadade blir helt frisk.

Bolagens praxis

Vid beräkning av den ersättning som ska utges för den begränsade tiden i fall när invaliditetsgraden går från högre till lägre eller till frisk använder bolagen *dekapitaliseringsmodellen* (se exemplet nedan).

Skador inträffade fr.o.m. 2002

Exempel 1

Högre invaliditetsgrad till lägre

Ålder vid tidpunkt för temporär invaliditet 40 år

Temporär invaliditet 20 procent

Menbelopp tabell 1, 40 år 20 procent, 245 600 kr

Ålder vid definitiv invaliditetstidpunkt 48 år

Definitiv invaliditet 10 procent

Menbelopp tabell 1, 40 år 10 procent, 162 400 kr

Mellanskillnaden 245 600 kr \cdot 162 400 kr = 83 200 kr, divideras med faktorn i 2014 års kapitaliseringstabell faktor livsvarig för 40 år 19,9

$83\ 200\ \text{kr} / 19,9 = 4\ 181$ vilket multipliceras med tiden för den högre invaliditeten, 8 år

$4\ 181 \times 8\ \text{år} = 33\ 448\ \text{kr}$

33 448 kr läggs till menbeloppet, 40 år 10 procent 162 400 kr. Total ersättning för men 196 000 kr avrundat.

Exempel 2

Temporär invaliditet till frisk

Ålder vid tidpunkt för temporär invaliditet 40 år

Temporär invaliditet 10 procent under 5 år

Menbelopp tabell 1, 40 år 10 procent, 162 400 kr

Menbeloppet divideras med faktorn i 2014 års kapitaliseringstabell (livsvarig) för 40 år.

$162\ 400 / 19,2 = 8\ 161\ \text{kr}$

8 161 kr multipliceras med 5 år = 40 805 kr

Ersättning för men under begränsad tid avrundat 41 000 kr

Skador inträffade före 2002

I dessa fall beräknas temporär invaliditetsersättning för men enligt samma modell. Olägenhetsersättningen beräknas då separat för aktuell begränsad tid.

I de fall när invaliditetsgraden går från en lägre till en högre använder bolagen mellanskillnadsmodellen.

Trafikskadenämndens praxis

Nämnden tillämpar samma modell som bolagen.

3.1 Förändringar i tabellerna för gradering av medicinsk invaliditet

1981

Tabeller för bedömning av invaliditetsgrader har funnits i Sverige sedan 1900-talets början. Invaliditetstabellerna, gemensamma för svenskt försäkringsväsende, har omarbetats vid flera tillfällen. Längre gällde 1981 års tabell.

1996

1996 års tabellverk medförde en stor förändring jämfört med tidigare ordning genom att total medicinsk invaliditet, 100 %, anses föreligga först när situationen är den att ingen kroppsfunktion finns kvar. Ett system med kumulativ procentuell sammanvägning infördes. 1996 års tabellverk innebar också nya värderingar både faktiskt och relativt sett mellan olika slag av funktionsnedsättningar.

Detta tabellverk har därefter justerats i viss omfattning.

För att bedöma vad en invaliditet fastställd enligt 1981 års tabellverk motsvarar enligt 1996 års tabellverk måste antingen en ny invaliditetsbedömning göras eller en konvertering av invaliditetsgraden ske. Detta måste observeras när frågor om ersättning för ändrad invaliditetsgrad uppkommer.

3.2 Förändringar i Trafikskadenämndens hjälptabeller för bestämmande av ersättning för lyte och (bestående) men tabellerna (1996, 2002, 2008 och 2014)

1996

Med anledning av förändringarna i tabellerna för gradering av medicinsk invaliditet infördes den 1 juli 1996 nya hjälptabeller för bestämmande av ersättning för lyte och men.

2002

Fr.o.m. år 2002 gäller två olika hjälptabeller för bestämmande av ersättning för lyte och (bestående) men.

En tabell gäller för skadefall som inträffat t.o.m. år 2001.

En annan tabell gäller för skadefall som inträffat fr.o.m. år 2002, s.k. nya skador. Tabellerna avseende ersättning för medicinsk invaliditet (bestående men) är uppdelade i mentabell 1, 2 respektive 3. I mentabell 1 ingår ersättning för anspänning i arbete (B) och i daglig livsföring (C), i mentabell 2 ingår ersättning för anspänning i daglig livsföring (C) och i mentabell 3 ingår ersättning för anspänning i arbete (B).

2008

Från och med 2008 års tabell höjde nämnden tabellbeloppet avsevärt för skador som inträffat fr.o.m. år 2002 med en invaliditetsnivå om 50 procent och därutöver genom att de skadade fick höjd ersättning för anspänning i daglig livsföring.

2014

Till följd av att KPI sedan 2012 hade minskat beslutades vid rådsmötet i december 2013 att samtliga hjälptabeller m.m. skulle räknas ned med 0,080 procent utifrån 2012 års oavrundade ersättningsnivåer.

En ny kapitaliseringstabell (2014 års kapitaliseringstabell) ersatte 1999 års kapitaliseringstabell och gäller fr.o.m. den 1 januari 2014. Räntheantagandet vid beräkningen av kapitaliseringstabellen hade sänkts och det könsberoende livslängdsantagande byttes ut mot ett könsneutralt. För hjälptabellerna för bestämmande av ersättning för lyte och (bestående) men medförde detta att de i ersättnings-tabellerna ingående B och C momenten för anspänning i daglig livsföring respektive anspänning i daglig livsföring höjdes eftersom respektive årsbelopp multipliceras med kapitaliseringsfaktorn för aktuell ålder.

4. Konsekvensanalys

Arbetsgruppens målsättning har varit att hitta en modell för beräkning av ersättning vid ändrad invaliditetsgrad och temporär invaliditet som ger ett rimligt resultat för de skadelidande och som är enkel att hantera för försäkringsbolagen och nämnden.

Det har inte varit möjligt att hitta en absolut rättvisande modell för alla situationer på grund av ändringar i hjälptabellerna. Alternativet hade varit att ta fram flera olika modeller anpassade till olika situationer, men olika modeller hade blivit svårt att hantera i praktiken.

Arbetsgruppen har tagit fram olika beräkningsmodeller för att undersöka de ekonomiska effekterna av de olika ersättningsmodellerna som används (se bilagorna 1-5).

Som redogjorts för tidigare har såväl invaliditetstabellerna som ersättningstabellerna för lyte och (bestående) men ändrats under årens lopp. Arbetsgruppen har därför gjort olika beräkningar utifrån att trafikolyckan inträffade i juli 1996 eller under något av åren 2000, 2005 och 2008. Den skadelidande är alltid 25 år vid tiden för trafikolyckan.

Som nämnts inledningsvis är utgångspunkten att det är fråga om endast *en* trafikolycka. Det avgörande för om ersättningstabellen för skadefall som inträffat till och med 2001 eller från och med 2002 ska användas är när trafikolyckan har inträffat och inte när det uppkom en ny skadeföljd eller en försämring. Har trafikolyckan inträffat före år 2002 gäller således ersättningstabellerna för sådana skador. Har trafikolyckan inträffat fr.o.m. år 2002 gäller ersättningstabellerna för s.k. nya skador. I sådana fall måste hänsyn dock tas till vilken mentabell (1 eller 2) som ska användas.

Tabellerna 1(A och B) och 2 avser ändrad invaliditetsgrad. Tabellerna 3-5 (A och B) avser temporär invaliditet.

Tabell 1A visar skillnaden mellan tillkommande och total ersättning vid tillämpning av mellanskillnadsmodellen och omräkningsfaktormodellen vid en redan bedömd definitiv invaliditet.

Tabell 1 B visar skillnaden mellan omräkningsfaktormodellen till 2014 respektive 2013 och faktisk ersättningstabell 2014 respektive 2013.

Tabell 2 visar skillnaden mellan total ersättning vid tillämpning av mellanskillnadsmodellen och modellen med dekapitaliserat årsbelopp vid en redan bedömd definitiv invaliditet.

Tabell 3 visar skillnaden mellan modellen med dekapitaliserat årsbelopp jämfört med mellanskillnadsmodellen vid temporär invaliditet och försämring.

Tabell 4 visar skillnaden mellan modellen med dekapitaliserat årsbelopp jämfört med mellanskillnadsmodellen vid temporär invaliditet och förbättring.

Tabell 5 A visar dekapitaliseringsmodellen vid temporär invaliditet i olika åldersgrupper under begränsad tid och därefter frisk samt jämförelse med ersättning för sveda och värkersättning under motsvarande tid.

Tabell 5 B visar skillnaden mellan dekapitaliseringsmodellen jämfört med mellanskillnadsmodellen vid temporär invaliditet och därefter frisk.

5. Arbetsgruppens överväganden och förslag

5.1 *Preliminär invaliditet (samma tidpunkt för preliminär och definitiv invaliditet)*

När nämnden förordar en preliminär invaliditetsgrad anser arbetsgruppen rent generellt att nämnden bör vara återhållsam med att uttala sig om ett belopp som ska utbetalas för lyte och (bestående) men.

Om nämnden emellertid vid tidigare prövning förordat en preliminär invaliditetsgrad och att ett belopp för lyte och (bestående) men ska utbetalas och nämnden vid senare prövning fastställer samma invaliditetsgrad definitivt anser arbetsgruppen att följande bör gälla. Nämnden bör vid detta senare

tillfälle kunna konstatera att den skadade är tillgodosedd med tidigare utbetald ersättning (förutsatt att detta var rätt belopp enligt då gällande tabell).

Om nämnden vid det första provningstillfället däremot inte uttalat sig om något belopp anser arbetsgruppen att provningsårets tabell (då invaliditetsgraden fastställs definitivt) bör gälla.

Om nämnden vid tidigare provning förordat en preliminär invaliditetsgrad och nämnden vid senare provning fastställer en högre invaliditetsgrad definitivt anser arbetsgruppen att provningsårets tabell bör användas. Detta bör gälla oavsett om nämnden vid första provningen uttalat sig om belopp eller ej.

Om nämnden vid tidigare provning förordat en preliminär invaliditetsgrad men vid senare tillfälle fastställer en lägre invaliditetsgrad anser arbetsgruppen att följande bör gälla. Det bör först klargöras i vad mån det varit fråga om en temporär högre invaliditet, d.v.s. med efterföljande ny invaliditetstidpunkt, då särskild ersättning under perioden med den temporära invaliditetsgraden bör förordas (se vidare nedan under temporär invaliditet). I annat fall, och om nämnden inte tidigare uttalat sig om ett belopp, bör ersättning enligt provningsårets tabell förordas (dvs. för den lägre invaliditeten). Om nämnden vid det första provningstillfället har uttalat sig om ett belopp bör nämnden klargöra huruvida ny utredning tillkommit. Om ingen ny utredning tillkommit anser arbetsgruppen att nämnden bör kunna konstatera att den skadade är tillgodosedd med tidigare utbetald ersättning.

5.2 *Ändrad invaliditetsgrad (olika invaliditetstidpunkter)*

Arbetsgruppen har i tabellerna 1A, 1 B och 2 jämfört olika modeller för att beräkna den ersättning som bör utgå då det har uppkommit ny skadeföljd eller försämring sedan nämnden förordat ersättning utifrån viss invaliditetsgrad eller parterna träffat avtal i ej obligatoriska ärenden.

Det kan konstateras att vid tillämpning av omräkningsfaktormodellen får den skadelidande inte kompensation för åren mellan tidpunkten för den ursprungliga invaliditeten och tidpunkten för den senare (högre) invaliditeten (se tabell 1A). Sådan kompensation erhålls dock vid tillämpning av mellanskillnadsmodellen.

När det gäller skador som inträffat efter 2002 ger omräkningsfaktormodellen högre total ersättning än mellanskillnadsmodellen (se tabell 1A) Detta beror emellertid framför allt på de i tabellen ingående ersättningarna för C-momentet och de höjningar av tabellbeloppen som infördes 2008 för invaliditeter över 50 % samt ändringen av kapitaliseringsfaktorerna 2014 (se tabell 1 B). En ytterligare orsak är att omräkningsfaktorerna och ersättningstabellerna höjts med KPI, men att avrundningseffekter uppstått.

I tabell 2 har jämförelse skett mellan total ersättning enligt mellanskillnadsmodellen respektive modellen med dekapitaliserat årsbelopp. Det kan konstateras att modellen med dekapitaliserat årsbelopp ger för hög total ersättning i förhållande till menersättningen för den totala invaliditeten. Modellen slår mer fel ju längre tid den ursprungliga invaliditeten varat.

Vid nu aktuella situationer har slutreglering skett beträffande den ursprungliga invaliditeten och den skadelidande har fått ersättning härför. Fråga är om att bestämma vilken ersättning som ska utgå p.g.a. ny skadeföljd eller försämring.

Enligt arbetsgruppens uppfattning bör man tillämpa mellanskillnadsmodellen, vilket innebär att en tillkommande ersättning förordas som utgör skillnaden mellan de vid provningsåret aktuella

ersättningsbeloppen för den tidigare och den nya invaliditetsgraden – båda beloppen utifrån den skadelidandes ålder vid försämringstidpunkten.

Denna modell ger ett rimligt resultat för de skadelidande och är enkel att hantera för försäkringsbolagen och nämnden.

5.3 Temporär invaliditet

Arbetsgruppen har i tabellerna 3 och 4 jämfört dekapitaliseringsmodellen och mellanskillnadsmodellen för att beräkna den ersättning som bör utgå under den period en skadelidande haft en temporär invaliditet varefter den definitiva invaliditetsgraden blivit högre eller lägre.

Arbetsgruppen har strävat efter att hitta en modell som ger kompensation åt den skadelidande för den tid den temporära invaliditeten har varat. Den skadelidande bör därför få ersättning för den definitiva invaliditeten utifrån den ålder och den invaliditetsgrad den skadelidande har vid tidpunkten för den definitiva invaliditeten. Därutöver bör han/hon få ett tillägg för den tid den högre/lägre temporära invaliditeten har varat med utgångspunkt från den ålder och den invaliditetsgrad han/hon hade vid tidpunkten för den temporära invaliditeten fram till dess den definitiva invaliditeten inträdde.

Följande exempel åskådliggör beräkningen vid temporär invaliditet med efterföljande förbättring (tabell 4).

Temporär invaliditet	25 år	15 %
Definitiv invaliditet	34 år	10 %

Ersättning 10 % vid 34 år ger 105 500 kr

Tillägg temporär invaliditet (15 % vid 25 år 153 800 / . 15 % vid 34 år 142 900 = 10 900 kr)

Total menersättning 105 500 + 10 900 = 116 400 kr

Ett annat resonemang skulle kunna vara att man utgår från 10 % invaliditet redan från 25 års ålder (113 200 kr) och lägger på mellanskillnaden enligt ovan, 10 900 kr, vilket ger en total menersättning om 124 100 kr. Denna modell ger dock enligt arbetsgruppen en dubbelkompensation under tiden för den högre temporära invaliditeten, då den ger ersättning för både 10 % och 15 % under samma period. Arbetsgruppen anser därför att det förstnämnda räknesättet ger en rimlig och mer rättvisande total kompensation i fall av temporär invaliditet med efterföljande lägre definitiv invaliditet.

Fall av lägre temporär invaliditet med efterföljande högre definitiv invaliditet (tabell 3) är jämförbara med vad som har beskrivits ovan under Ändrad invaliditetsgrad.

Det kan vidare konstateras att modellen med dekapitaliserat årsbelopp ger för hög total ersättning i förhållande till menersättningen för den totala invaliditeten. Modellen slår mer fel ju längre tid den temporära invaliditeten varat. Arbetsgruppen förordar därför att mellanskillnadsmodellen tillämpas vid bestämmande av ersättning för temporär invaliditet under en period varefter en högre eller lägre definitiv invaliditet fastställs.

Vid situationer då den skadelidande haft en temporär invaliditet under begränsad tid och därefter blivit frisk har arbetsgruppen övervägt ett antal olika beräkningsmodeller.

I tabell 5 A har jämförelse skett mellan dekapitaliseringsmodellen och sveda och värkersättning för temporär invaliditet under begränsad tid och därefter frisk. Enligt arbetsgruppens uppfattning ger sveda och värkersättning för hög ersättning i dessa situationer och ersättningen avser också annat lidande än under invaliditetstid.

I tabell 5 B har jämförelse skett mellan dekapitaliseringsmodellen och mellanskillnadsmodellen för temporär invaliditet under begränsad tid och därefter frisk. Mellanskillnadsmodellen ger mycket låg ersättning, men den blir högre ju äldre den skadelidande är.

Mot bakgrund av de nackdelar som finns när det gäller sveda och värkersättning och mellanskillnadsmodellen förordar arbetsgruppen att dekapitaliseringsmodellen används vid bestämmande av ersättning för temporär invaliditet och därefter frisk. En fördel med tillämpningen av denna modell är att ersättningen blir ungefär densamma oavsett den skadelidandes ålder; lidandet har ju varit under samma tid. Det är vidare svårt att se alltför långa temporära invaliditeter; då torde det bli fråga om definitiv invaliditet.

6. Sammanfattning

Arbetsgruppens målsättning har varit att hitta en modell för beräkning av ersättning vid preliminär invaliditetsgrad, ändrad invaliditetsgrad och temporär invaliditet som ger ett rimligt resultat för de skadelidande och som är enkel att hantera för försäkringsbolagen och nämnden.

6.1 Preliminär invaliditet

Nämnden bör vara återhållsam med uttalanden om belopp.

När nämnden förordat en preliminär invaliditetsgrad och att ett belopp för lyte och (bestående) men ska utbetalas och nämnden vid senare prövning fastställer samma invaliditetsgrad definitivt bör nämnden kunna konstatera att den skadade är tillgodosedd med tidigare utbetald ersättning (förutsatt att detta var rätt belopp enligt då gällande tabell).

Om nämnden vid första prövningstillfället inte uttalat sig om något belopp bör prövningsårets tabell (då invaliditetsgraden fastställs definitivt) gälla.

Om nämnden vid tidigare prövning förordat en preliminär invaliditetsgrad och nämnden vid senare prövning fastställer en högre invaliditetsgrad definitivt bör prövningsårets tabell användas, oavsett om nämnden vid första prövningen uttalat sig om belopp eller ej.

Om nämnden vid tidigare prövning förordat en preliminär invaliditetsgrad men vid senare tillfälle fastställer en lägre invaliditetsgrad bör prövningsårets tabell gälla om nämnden inte tidigare uttalat sig om belopp. Har nämnden vid tidigare prövning uttalat sig om belopp bör det klargöras huruvida ny utredning tillkommit. Om ingen ny utredning tillkommit bör nämnden kunna konstatera att den skadade är tillgodosedd med tidigare utbetald ersättning.

6.2 Ändrad invaliditetsgrad (p.g.a. ny skadeföljd eller försämring)

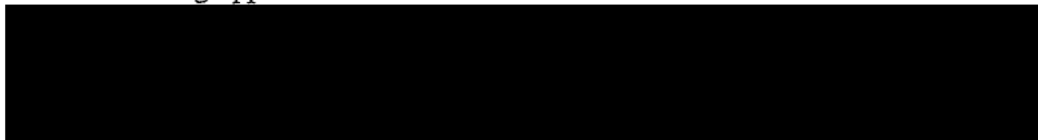
Mellanskillnadsmodellen bör användas, vilket innebär att en tillkommande ersättning förordas som utgör skillnaden mellan de vid prövningsåret aktuella ersättningsbeloppen för den tidigare och den nya invaliditetsgraden – båda beloppen utifrån den skadelidandes ålder vid försämringstidpunkten.

6.3 Temporär invaliditet

Mellanskillnadsmodellen bör användas vid bestämmande av ersättning för temporär invaliditet varefter den definitiva invaliditetsgraden blivit högre eller lägre.

Dekapitaliseringsmodellen bör användas vid bestämmande av ersättning för temporär invaliditet varefter den skadade blivit frisk.

För arbetsgruppen

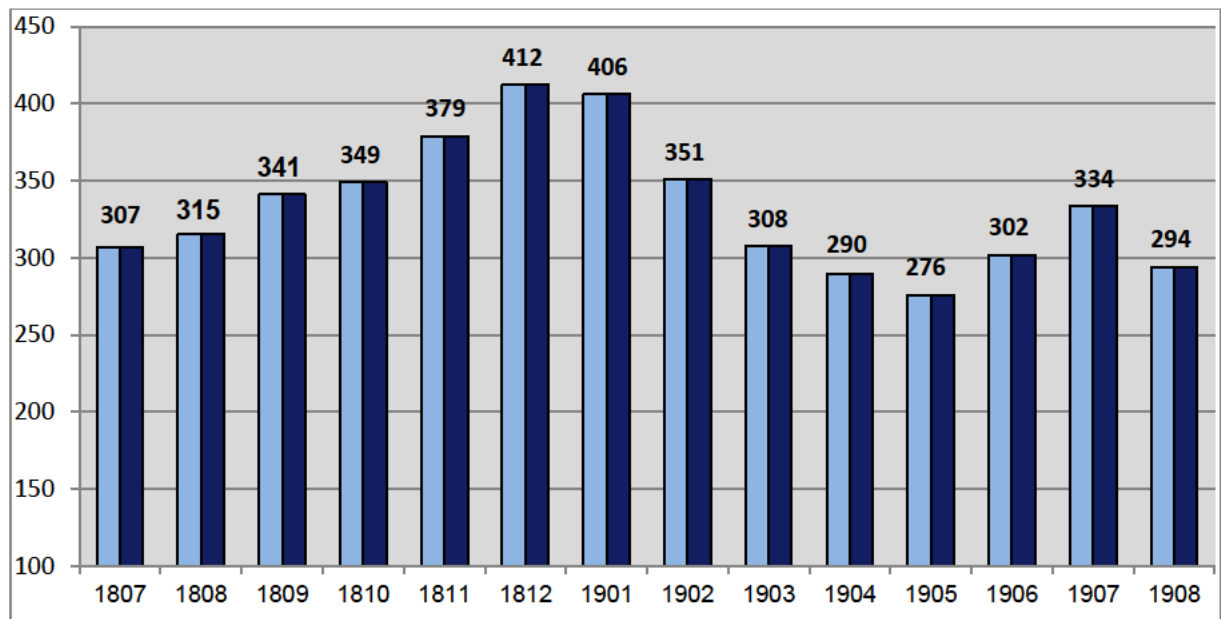
Ordförande

Sekreterare

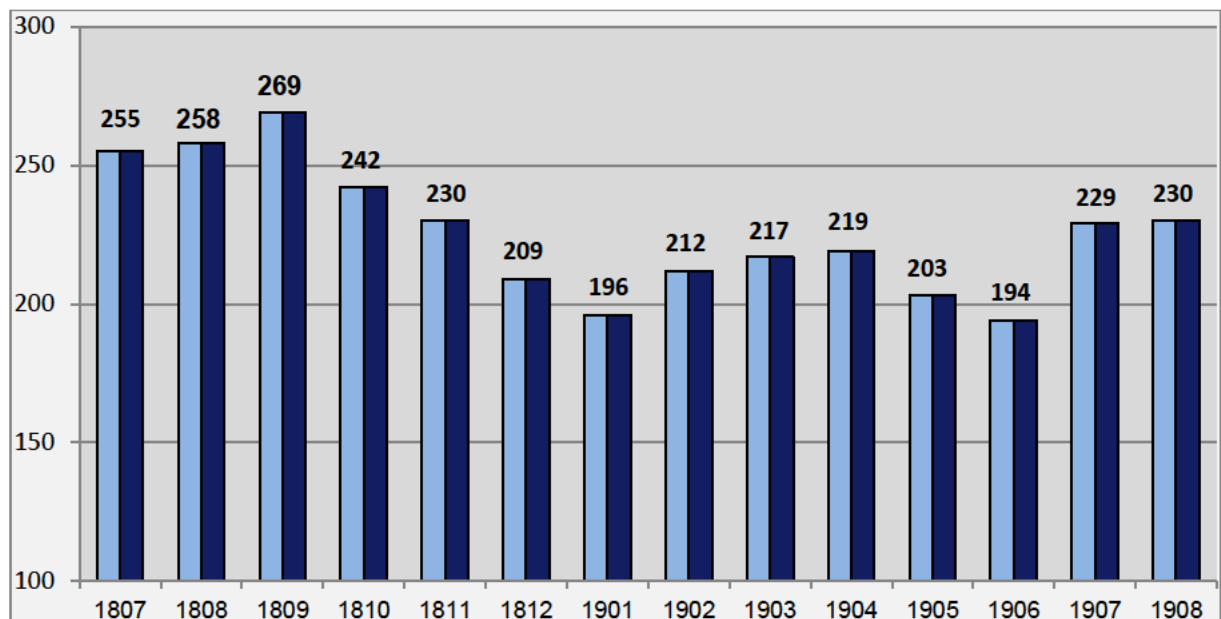
1. Statistik

Under årets första åtta månader har den totala inströmningen av ärenden minskat med cirka tio procent, där obligatoriska och tvistlösningsärenden minskat med cirka fem respektive 18 procent. Ärendebalansen för obligatoriska ärenden har under året minskat med drygt 27 procent. För tvistlösningsärenden har både ärendebalansen och hanteringstiderna enbart förändrats marginellt under året. Här nedan visas diagram över utvecklingen det senaste året för de båda ärendetyperna.

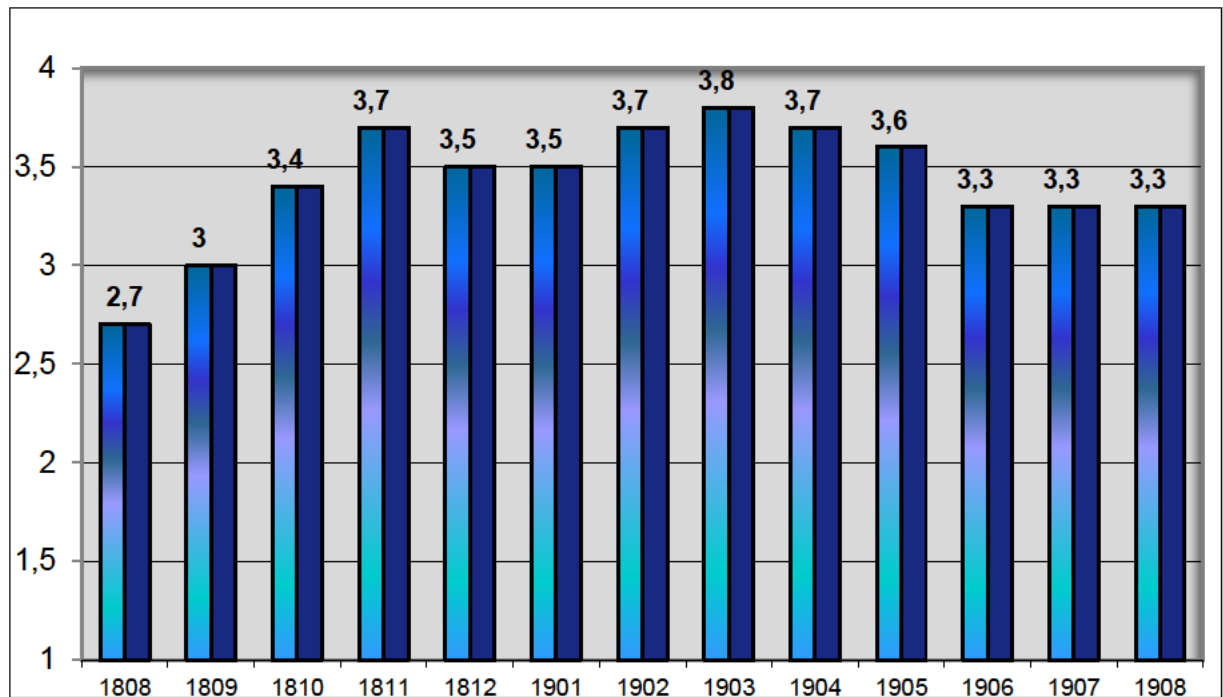
1.1 Ärendebalans obligatoriska ärenden

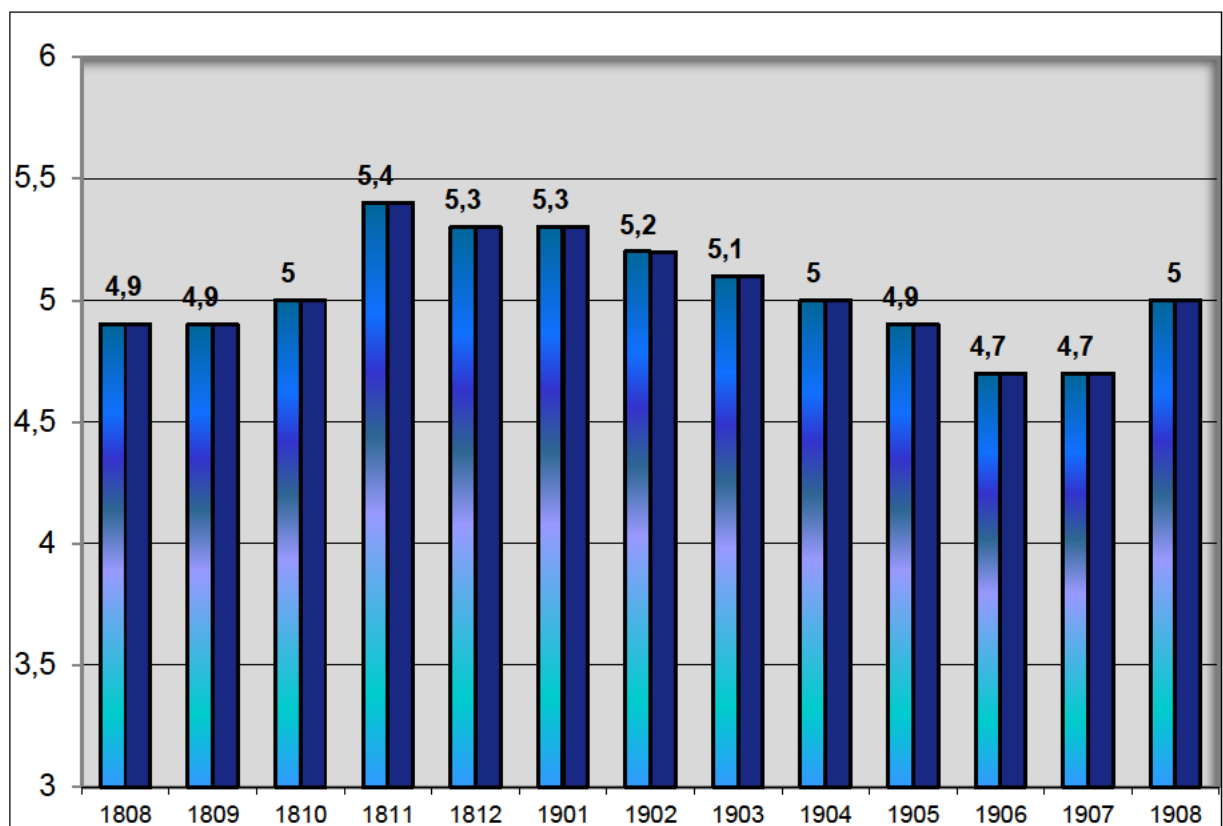
1.2 Ärendebalans tvistlösningsärenden

1.3 Hanteringstid obligatoriska ärenden

1.4 Hanteringstid tvistlösningsärenden

2 Förändring av antal sammanträden för 2020 samt ny sammanträdesform

År	Sammanträden	Prövade ärenden	Ärende/sammanträde
2017	190	3000	16
2018	126	2070	17
2019	149	2200	13-14
2020	120-125	2100-2200	17

Antalet ärenden/sammanträde är det genomsnittliga antalet utsatta ärenden, beräknat utifrån samtliga sammanträden (både stora och grensammanträden). Det genomsnittliga antalet utsatta ärenden till stora sammanträden är betydligt lägre och i vissa fall har det varit enbart kring tio st, vilket egentligen är en alltför låg nivå för att kunna motivera kostnaden för ett sådant sammanträde. För att på ett mer effektivt sätt kunna nyttja nämndens resurser utan att för den del riskera att försämma rättssäkerheten är intentionen att under 2020 öka det genomsnittliga antalet utsatta ärenden per sammanträde till 17 st, den nivå som vi hade under 2018. Mot den bakgrunden är bedömningen att antalet sammanträdestillfällen under nästa år kan minska till cirka 120-125 för att klara av att pröva 2100-2200 ärenden.

Tidigare har förhållandet mellan ingivna sk stora ärenden och grenärenden varit ganska stabilt utifrån fördelningen 70/30 men har under 2019 jämnats ut och är nu nästan 50/50. Detta har medfört att det ibland har varit svårt att sätta ut grenärenden, vilket i sin tur har påverkat hanteringstiden för framförallt tvistlösningsärenden. För att motverka detta och ge kansliet en bättre möjlighet att sätta ut ärenden kommer det under kvartal 4 på försök att införas en ny sammanträdesform, som vi i brist på bättre kallar blandat sammanträde. Det innebär att både stora och grenärenden kan komma att sättas ut på ett stort sammanträde. Det innebär att vi framöver kommer att ha fyra olika sammanträdesformer; stort sammanträde, grensammanträde, grenat sammanträde och blandat sammanträde.

3 Ny hantering av de av nämnden inhämtade medicinska utlåtanden i tvistlösningsärenden

Idag skickas medicinska utlåtanden som nämnden inhämtat till båda parter med möjlighet att ge in kommentarer inom en månad. Vi har noterat att vissa ombud/sökanden i större utsträckning än tidigare i detta skede har gett in nytt medicinskt material/begärt anstånd för att ge in sådant material. Detta har i sin tur medfört att handläggningen av ärendet har dragit ut på tiden. För att motverka detta kommer utlåtanden framöver enbart skickas för kännedom där parterna ges en begränsad tid att enbart ge in synpunkter på utlåtandet. Det kommer även framgå att ärendet kommer att sättas ut till sammanträde samt att det inte är möjligt att ge in något material till nämnden i detta skede utan att det i så fall bör skickas till bolaget som får ta ställning till hur det ska hanteras.

4 Ny medicinsk specialist

Nämnden kommer inom kort att inhämta utlåtanden från ytterligare en specialist i neurologi. Det är framförallt i de fall där [REDACTED] är jävrig. Vi försöker att i största möjliga mån undvika att inhämta utlåtanden från Maveria

5 Nämndens nya reglemente

I början av juli gav TFF in en begäran till regeringen att godkänna det av TFF:s styrelse tagna reglementet. Vid kontakt med regeringen den 16 september fick vi informationen att de har skickat ut beslutet på remiss till berörda inom regeringskansliet. De hoppas att det ska vara färdigt under hösten men kan inte garantera något då de har mycket att göra för tillfället.

6 Utredning om ny pensionsförlustutredning

Som tidigare informerats avvaktar vi i denna del kommande beslut i riksdagen om nya pensionsåldrar mm innan denna nya utredning dras igång. Det kommer att tas fram ett projektdirektiv till den "nygamla" gruppen som kommer att ledas av TFF/TSN och innehålla bolags- och kanslirepresentanter. Nämndens referensgrupp kommer att få ta del av gruppens arbete innan det presenteras för rådet.

7 Pågående och kommande arbetsgrupper

a. Pågående arbetsgrupper

- i. Kostnadsgruppen
- ii. Nedsatt sexualfunktion
- iii. Sveda och värk

b. Kommande arbetsgrupper

- i. Utredning om förbehåll - Gemensam arbetsgrupp mellan APN/TSN med Severin Blomstrand som ordförande
- ii. Frågan om ersättning vid missfall
- iii. Ny utredning om synen på och hantering av merinvaliditet

8 Intressanta domar/prövningstillstånd från HD

1. HD har den 11 juni lämnat ett partiellt prövningstillstånd i fråga om omprövning av trafikskadeersättning. Frågan gäller om en försäkringstagares begäran om omprövning av ersättningen för inkomstförlust kan medföra en omprövning av orsakssambandet mellan personskada och arbetshinder. (Partiellt prövningstillstånd.)

2. Den 12 juli uttalade HD i mål B 1064-19 följande;

Ett rattfylleribrott med s.k. mopedbil bör, även när föraren har haft en alkoholkoncentration som överstiger 1,0 promille i blodet eller 0,50 mg/l i utandningsluften, som utgångspunkt anses vara av normalgraden om det inte utöver alkoholkoncentrationen föreligger försvårande omständigheter av betydelse för andras trafiksäkerhet.

